

Irodalmi tükör / szépirodalom

Markó Béla: Mennyei zápor, Nélkülünk milyen?, Mondjuk, hogy hűség?, Áldozat	3-4
Péntek Imre: A bárányok hallgatnak (úgy-e?), avagy zugirodalomtörténet (Néhány személyeskedő reflexió Szőnyi Tamás Titkos írás című kötete kapcsán)	5-9
Bence Lajos: Boldog vers, csupa bold-ban	9
Oláh András: idegenek, [akkor is fájna], szemlesütve	11-12
Fábián László: A filológia bája	13
Balazsek Dániel: Halántékok tűzfalánál, Istenkeresések Mózes-botja, Sípcsontdóból	19-20
Lángi Péter: Levelek, Magyarországi levelek 10.	21-23
Horváth Péter: M. S. – Sonka, tojás, hagyma	24
Gyimesi László: Nyárvég, térzene, Kertben, Három szösszenet	36-37
Turbuly Lilla: Villám (részletek egy készülő regényből)	38

Tanulmány - kritika

Lehota János: A Semmiség költője volt (Elgondolkodás Pék Pál életmű-kötete kapcsán)	42
Hárs György Péter: Ad absurdum – ad acta... (Asperján György Jézus és Júdás aktája című könyvéről)	47
Pénzes Dávid: Ragyogó példatár (Madarász Imre A legfényesebb századforduló című könyvéről)	54
Farkas Szilárd: Fényt ide! (Nagy András Az árnyjátékos című könyvéről)	57
Szemes Péter: A sivatag vadvirága (Zágoréc-Csuka Judit Sivatagi szélben című kötetéről)	61

Képző - és Iparművészet

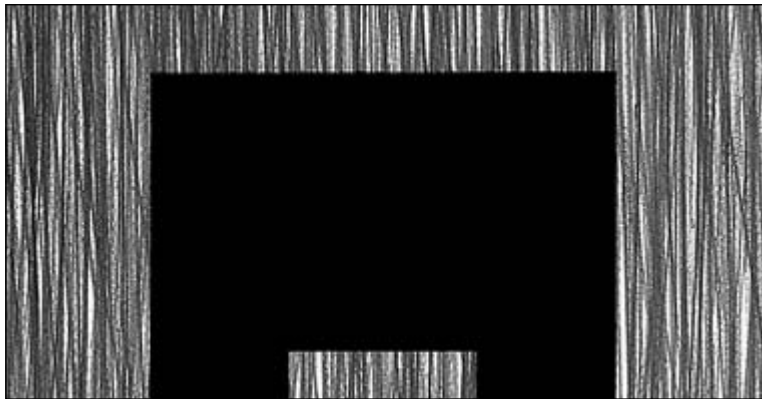
Gráfik Imre: Gondolatok a hagyományos népi tárgykultúra megújítási lehetőségeinek körében	65
Kovács Orsolya: A Zsolnay-gyár fénykora – kiállítás a Múzej-Galerija Lendva termeiben	72
Szakolczay Lajos: Valóságálmom – Budaházi Tibor képei a hajdúböszörményi Silye Gábor Művelődési Központban	76
Péntek Imre: A létezés „ártatlanságának” elvesztése – <i>Kelemen Benő Benjámin</i> : „Bizonyos foltok” ; <i>Vollein Ferenc</i> képeiről, kapolcsi kiállítása kapcsán	78-80
Kostyál László: <i>Gábrriel József</i> LI – Egy csendes amerikai...	83
Szendi Horváth Éva: Hetedik alkalommal – egy zalai művésztelepen	87
Máthé Andrea: Kiterjesztett látásmód – <i>A Villa Negra</i> és pécsi barátai című kiállítás elé	90

Hírek,

Regionalizmus az irodalomban

- Konferencia a zalaegerszegi Gébarti tónál, a Kézműves Házban

Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyulai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) -
főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Somogyi Zoltán - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Kaj Adám - fiatalok, pályakezdők

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.

E-mail: pannonfold@gmail.com

Telefon: 92/598-070

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Kiadóvezető: Péntek Imre elnök

Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a szerkesztőség címén igényelhető. Számlaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg 75500258-10809415

Az egyes számok ára: 1000 Ft.

Előfizetési díj egy évre: 3000 Ft.

ISSN 1219-6886

Előkészítés:

Náspáng Grafika

hmz@t-online.hu

Nyomdai munkák:

Gőcsej Nyomda

8900 Zalaegerszeg,

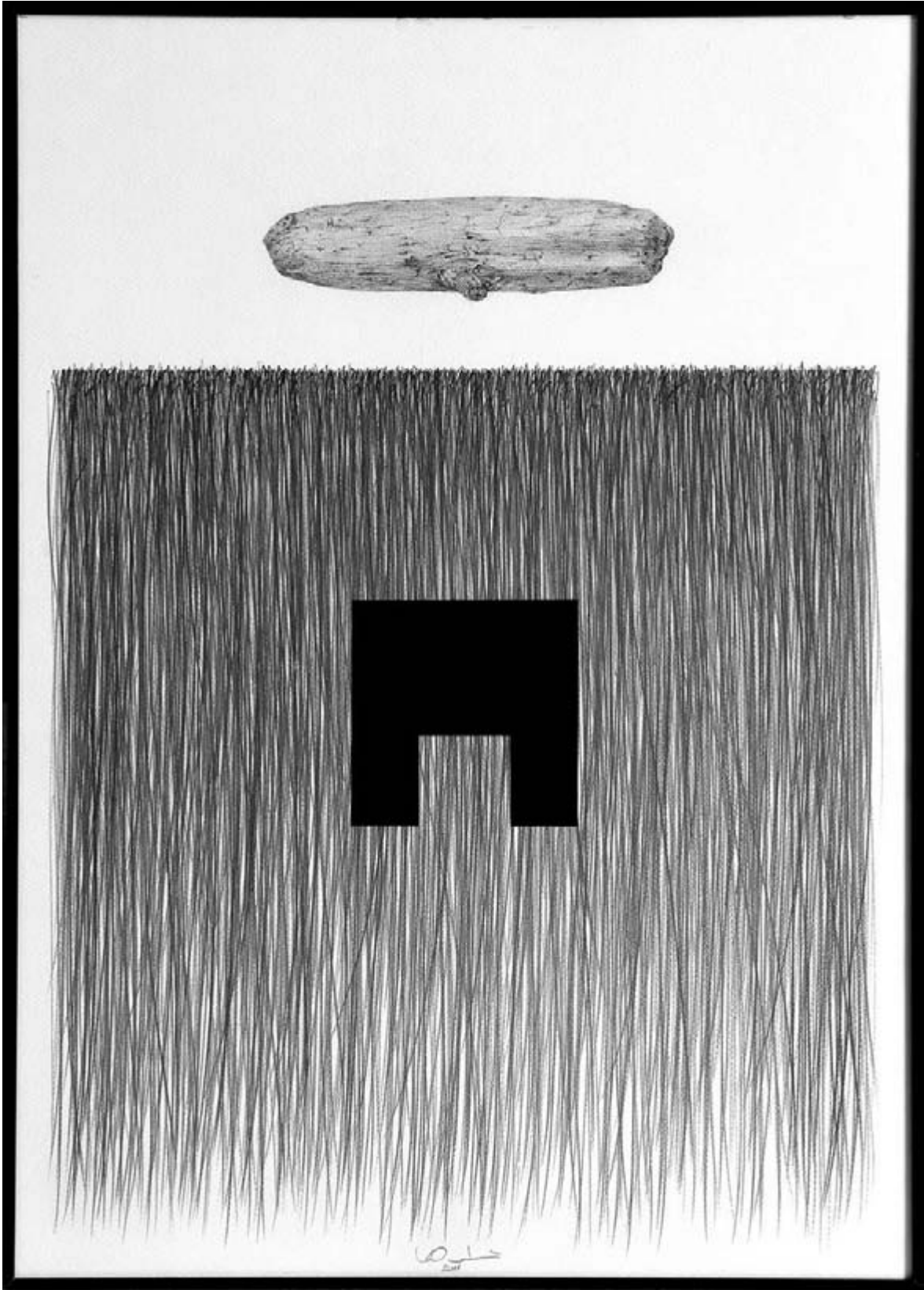
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.

E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ

Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Kelemen Benó Benjámín "Bizonyos foltok" című kiállításáról

Markó Béla

Mennyei zápor

Ezernyi fényes vesszővel az Isten
üti-vágja a rózsabokrokat,
mint szódás a lovát, míg szót fogad,
s csak égi rendelésre moccan minden,

ha nyílik, nem magától, és ha ernyed,
szintén nem úgy, hogy ő ítéli meg,
elég meleg van-e, vagy még hideg,
s mikor feszüljön, mikor jobb, ha enged,

mert lám, mi lesz, ha előreszalad,
hogy szaggatja ki belőle a fagy
sok-sok virágát a sötétben, tombol

az éjszaka, rozsdásra égeti,
s lehet, hogy most az Úr ezért veri,
de szinte várja: mohón belekortyol.

Nélkülünk milyen?

Nem voltunk itthon, s már elmocskolódott,
akár egy gyermek, néhány nap alatt
megváltozott a kert, élénk szalad
a meggyvirág, és mint egy ócska rongyot,

széjjelteríti szirmait a szélben,
kócos lett mind a körte- s szilvafa,
megtelt verébbel a jázmin haja,
pókháló csillog a diólevélen,

míg a verandán kint darázs sürög-
forog, a fű csupa pitypang s tücsök,
s az almafa is ott áll térdig sárban,

de közben fent meg friss szappanhabot
fröcsköl szét, rózsaszínű illatot,
mert nyilván semmi rend nincs a világban.

Mondjuk, hogy hűség?

Kint szürkén, összezárt rügyekkel hallgat,
s az arra tévedt friss káposztalepkét
már-már lerázza a diófa, nemrég
még hó takarta, és most forradalmat

csinálnak körülötte a cseresznyék,
hogyan zászlót bontanak, s nekiszaladnak
tán a tavasznak, tán a késő fagynak,
s földre teríti mindegyikük selymét

egy csípős éjszaka, szírom-havon
járunk majd reggel, a forradalom
csak ennyit ér, mondhatná a dió,

s álmélkodik, hogy tényleg havazik
a cseresznyefa, de rajta lakik
napszámra, s vacog a sárgarigó.

Áldozat

Kigyúlt a japánbirs a tegnapi reggel,
lehet, hogy felrobbantotta magát,
kamikaze a rémült sokaság
között, és jajgatnak csak véres fejjel

körös-körül az almafák, szilánk
szilánkot ér, már ők is rózsaszínben
lángolnak, és felizzik sorra minden,
habzó vércseppjeit fröcsköli ránk,

könnyű szirmot vagy repeszdarabot,
és mintha haldokolna, csak dadog,
s nézem, hogy már milyen sok vért veszített,

és mégis él, míg újabb cafatok
bukkannak föl belőle, kavarog
a nyár, mint a halál, s eláraszt minket.

Péntek Imre

A bárányok hallgatnak (úgy-e?) – avagy zugirodalmtörténet

(Néhány személyeskedő reflexió Szőnyi Tamás *Titkos írás* című kötete kapcsán)

„Az örök
hajdani ügynökök,
a három per hármások,
a ki tudja hányasok,
akiket magunk
közt nem tudunk
másnak hívni
csak annak, hogy spicli...”

(Győri László: *Ügynökök vonulása*)

Tar Sándor – a kiváló debreceni író és III/III-as ügynök – halála után hét évnek kellett eltelnie, hogy ismét az értelmiségi érdeklődés látókörébe kerüljenek az irodalmi ügynökügyek. S ennek legfőbb kiváltó oka Szőnyi Tamás grandiózus méretű, kétkötetes, több mint ezeregyszáz oldalas könyvkorpusza, a *Titkos írás – Állambiztonság és irodalmi élet, 1945-1990* megjelenése volt, mely ez év tavaszán látott napvilágot. Több kommentár is sajnálkozik azon, hogy a kötet „szűk körben robbant”, s bár „A rengeteg forrásközlés, a pontos adatok mellett izgalmas történeti olvasmány is, de az irodalmi szakma makacsul hallgat róla”. Nekem Jonathan Demme filmje, *A bárányok hallgatnak* jut eszembe erről, az áldozatok nem szívesen beszélnek megaláztatásaiukról, kiszolgáltatottságukról. Tar Sándor esete egyedinek és különlegesnek számított: az érintett ügynök maga is kiváló író, s több szempontból megpróbált szembesülni tettének következményeivel, a belőle fakadó morális dilemmákkal.

Szőnyi „arcképcsarnoka” azonban nem ilyen felemelő, többnyire közepes írók-költők vállalkoztak a besúgói szerepre, a jelentésírásra, s a számomra legvisszataszítóbb hatással való konspirációra. (De ez a kép is változhat, hisz épp a könyvhétre jelent meg Győre Balázs *Barátaim, akik besúgóim is voltak* című regénye, mely két, hozzá közel álló embert szeretne megérteni, mi is történt valójában köztük? S ki tudja, még hány hasonló kézirat formálódik a fejekben és az íróasztalokon?)

Bevallom, hogy én is kíváncsian forgattam a kötet lapjait, böngésztem névmutatóit, próbáltam azonosítani a megkapott jelentésekben előforduló fedőneveket... Így hát – személyes érintettségem miatt – nem vállalkozom én sem kritikus áttekintésre, szakmai értékelésre – ehhez legalább annyi idő kellene, mint a szerzőnek –, inkább csak személyes reflexióimat adom közre, annál is inkább, hiszen több alkalommal magam is „célszemély” váltam, ha nem is az első vonalban. De ahhoz ez is elengedőnek bizonyult, hogy egzisztenciális vonalon „élvezem” az ebből adódó hátrányokat, a konfliktusokból eredő mellőzéseket, miközben megszállottan és kétségbeesve kerestem a (hazai) menekülési útvonalak lehetőségét. S még egy dolog érdekelt – a vidéki irodalmi élet „megfigyelése”. Tekintettel arra, hogy „pályafutásom” ebben a körben zajlott, Miskolctól, a Napjainktól a szombathelyi Életünkig, a veszprémi Naplóig, a Fejér Megyei Hírlapig... Egyébként, ha a legcsekélyebb sejtésem van arról, milyen hangnemben írnak rólam, bizony én is „összereztem volna”, nem alakul ki bennem az a „félelem nélkülség”, amivel belebocsátkoztam a legkockázatosabb szellemi kalandokba... Igaz, nem egyedül, mindig akadtak barátok, társak, szövetségesek, akiknek hátországa biztos pontot jelentett a kockázatos életfordulatokban. Ha tudom, hogy a Fejér megyei

belügy ím-ígyen tart nyilván: „Az 1980-as évektől, mint költő ellenséges-ellenzéki nézeteket vall. Több esetben jelentetett meg legális folyóiratokban ellenzéki írást. Munkahelyi beosztásánál fogva lehetővé tette mások számára is az ellenzéki tartalmú írások publikálását” – akkor visszafogottabban élek, fogalmazok, keresek kapcsolatokat, pl. a nyugati emigráció alkotóival. De hál’ Isten nem tudtam, így hát a magam szerény módján én is tettem valamit a szocialista korlátozott gondolkodás fellazításáért, a rendszerváltozás eljöveteleért.

De túl messzire szaladtam, egyelőre Miskolcnál tartok, a Napjaink Szerkesztőségénél. Munkakönyvem szerint 1970. október elsején léptem a Borsod Megyei Lapkiadó Vállalat szolgálatába, terjesztőként. (A lapnál nem volt státusz, de ígérték...) Igazi fiktív munkahelynek számított, komolyan senki nem várta, hogy az Észak-Magyarország című megyei lap olvasottságát fellendítem. Néhány magánszorgalmú próbálkozásom e téren látványos kudarcot vallott, aztán Gulyás Mihály, főszerkesztőm atyailag felvilágosított, tőlem nem azt várják, más az én reszortom. (Nem ezért hívtak és fogadtak be Miskolcra.) Mint a lap prózai és szociográfiai rovatvezetője igyekeztem jó írásokat szerezni, talán nem eredménytelenül. Magam is elköttem jó néhány szociográfiát, riportot, melyek a lapban kaptak (mondhatom: előkelő) helyet, nem kis respektust szerezve. (Tán egyszer kötetben is viszontláthatom őket.) S nem utolsósorban igyekeztem tájékozódni, elsajátítani a szakmát – mint kezdő szerkesztő – az irodalmi életben. Remek munkatársaim, barátaim voltak: Serfőző Simon, Kabdebó Lóránt és Zimonyi Zoltán. Ma is nosztalgiával gondolok vissza ezekre az időkre... S még egy emberről, magyar-történelem szakos tanárról meg kell emlékezni, Horpácsi Sándorról. (A Szőnyi kötet szerint egyik (ottani) besúgómról.) Majdnem azt írtam: kedves besúgómról, de nyugodtan írhatom is, mert Sándort barátként szerettem, s bármit jelentett rólam, megbocsátok neki. Nemcsak azért, mert jó néhány hónapig csöveztem Nemzetőr utcai „cellájában”, aprócska, könyvektől zsúfolt dolgozószobájában, ahol egy kissé ők voltak, édesanyjával, feleségével a családom, sokkal inkább azért, mert mindketten reménytelenül „vidéki urbánusnak” vallottuk magunkat, Kassák iránt rajongtunk, csodáltuk költészetét és prózáját egyaránt... Nem beszélve arról, hogy általa betekintést nyertem a diósgyőri munkás múltba, kultúrába, amiről vajmi keveset tudtam, s a hallottak – amiről nem szóltak az írások – valósággal lenyűgöztek. (E korszakomról szoktam mondani: baloldali ellenzéke voltam egy baloldali diktatúrának.)

Valahogy akkor a népi irodalom értékeire kevésbé voltunk fogékonyak. Én az avantgárd felé tájékozódtam (valamiféle lázadásként az irodalmi konzervativizmus ellen), Sándor pedig a kitagadott Kassákot akarta visszahozni a kánonba. Ennek kapcsán szédületes levelezést folytatott, egy Kassák monográfia megírásának előtanulmányaként, nem csak a hazai forrásokat, kortársakat szólítva meg, hanem a Nyugatot is.

Nos, ez az a pont, ahol gyanús lett, s talán zsarolható. Nekem erről soha nem beszélt, később sem, amikor – esetleg – ezt elvárhattam volna. Most már ezt aligha tudjuk tisztázni. Egy tiszta, tisztességes és tehetséges embert kényszerítették hálójukba azok a bizonyos belügyi szervek, s nekik valóban nincs bocsánat. A Petrovics István fedőnév „érző szívet takart”. Ironikusan hangzik, de ez az igazság. Örömmel konstatáltam, hogy az általam kedvelt és nagyra becsült Vas Tibor költő idézte többször is emlékét, kritikus, morgoló alakját, a „lúdtalpas néptanítót” – ahogy magát gunyorosan nevezte –, akitől akkoriban mindannyian sokat tanultunk.

Amikor 2000-ben megkaptam kb. 20 oldalnyi jelentést, feltűnt Babics Károly (fedő)neve. Igen jól értesültnek bizonyult, a miskolci irodalmi-baráti társaság bennfentes tagja kellett, hogy legyen. Voltak tippjeim, de nem gondoltam Akác Istvánra, a közlékeny, halk szavú, jó modorú helyi költőre. Pedig Szőnyi kutatásai szerint az egyik legszorgalmasabb, legalaposabb jelentésírónak bizonyult. Számomra egyik legérdekesebb közlése arról szólt, hogy szociográfiát akartam írni az ózdi kohászati munkásairól. Valóban voltak ilyen elképzeléseim, hiszen Haraszty Darabére alaposan felkavarta az irodalmi (ideológiai) állóvizet. Sajnos, a szándéknál tovább nem jutottam... Babics Károly azt is idézi tőlem: „ma már csak a számítók tapsolnak ennek a rendszernek vagy a naiv bolondok”. Érdekes megállapítás. Ekkor próbáltuk levonni a csehszlovák reformkommunizmus eltiprásának tanulságait. Meglehetősen bizonytalanságban

kerestünk valamiféle irányt, kibontakozást. 1973 – ahogy ma visszatekintek – valóban a mélypontot jelentette, ahonnan nem látszott semmi fény.

Sokan befelé fordultunk, művészi kísérletezésbe kezdtünk, vagy próbáltunk elszigetelődni a való élet nyomasztó társadalmi körülményeitől. Az abszurd és a groteszk szinte mindennapi élményünké vált. Mindenesetre nem tudom megállni, hogy Babics Károly egy 1973-as jelentésének értékelését teljes egészében ne idézzem ide: „Péntek Imrével kapcsolatos kérdések figyelmet érdemelnek, mivel a nevezetnek vitatható, több esetben káros, zavart keltő megnyilvánulásával már korábban is találkoztunk. Eddigi ismereteink szerint megállapítható azonban az is, hogy Péntek Imre hajlamos jólétesültséget mutatva, valótlán, senkitől sem hallott kérdések felvetésére is. Mindezek ellenére a jelentésben szereplő néhány kérdést szükséges ellenőrizni. Így pld. az egyetemre történő kinevezése, ózdi munkája, stb. Feladatként újra megismételtem a korábban elmondott tennivalóit. Péntek Imrével erősítse kapcsolatát, s ezen keresztül igyekezzen megtudni, hogy nevezett értesüléseit honnan veszi, Miskolcon túl kikkel tart kapcsolatot, s e kapcsolatokra mi a jellemző.” A megjegyzésben még arról van szó, hogy a miskolci egyetem Marxista Tanszékén két hónapos szerződésemet megszüntették, „zavaros gondolkodásom, nézeteim” miatt. „További alkalmazására nem fog sor kerülni.”

És ez így is történt. A jelentést szignáló Székely Sándor százados instrukciója szerint.

Akác István sem él már. Irodalmi rangja, teljesítménye megingathatatlan a városi irodalomtörténetben. Ahogy Varga Rudolfé is. Vagyis: Radóczy Bertalané. Őt is kedveltem, Bari Károllyal s vele számos kalandos történetet éltünk át, az „Avas alján”. A Napjaink rovatvezetője voltam, amikor egy kisebbfajta botrányba keveredett az ifjú, és kétségtelenül tehetséges költő. Nagy Pál *Reménység, hosszú évek* című, Párizsban kiadott regényének egy részletét dolgozta át *Disznómennyország* címmel szocionovellává, amit Varga neve alatt le is közöltünk. Mit ad Isten, a lap Nagy Pál kezébe került, aki levelet írt az Írószövetség elnökének és Gulyás Mihály főszerkesztőnek. Helyreigazítás lett belőle, s Varga Rudolf e plagizálásával kiírta magát – egy időre – az irodalomból. Egy kissé eufemisztikusan idézi fel az esetet Gyimesi Lászlónak adott „mélyinterjújában”. (Na, de akkor ki ez a pimasz polihisztor?) Mert akárhogy is tekintjük, ő volt az első lebukott plagizátor – amit mi, barátai is fájlaltunk, nem értettünk... Gyimesi László körültekintően követi életrajzi-műfaji kalandozásait, kár hogy a belügyes „vargabetűről” nem esik szó, 1971-es beszervezéséről, s tartótisztje, Barva Ernő százados a következőképpen jellemezte „Radóczy Bertalant”: „Pontos, lelkiismeretes, igyekszik jól elvégezni feladatát”.

Rólam – akit atyai barátjaként emlegetett (joggal) – nem tudom, mit jelentett. Nem került elő (ma még) ilyen iromány. Bari Károlyról annál inkább. Szomorú vagyok miatta, de azt a vagabund hetykeséget, amit írásban és szóban tanúsít mostanában, talán visszafogottabban is megjeleníthetné... S tartozik egy gyónással, amit sokan várunk (sőt, elvárunk) tőle. Mindezt a felismerést Szőnyei Tamásnak, az ő (sötét) „zugirodalomtörténetének” köszönhetem – hogy múltam ismeretlen szelete tárult fel előttem.

1981-ben Szombathelyen, a Faludy-kör szervezésekor egy „Elvbarátok” fedőnevű ügynök adott bizalmas jelentést alakuló ülésünkről. A személyt Szőnyeinek nem sikerült azonosítania. A csoport megalakulása után elég zavaros dolgok történtek. Viták és veszekedések akadályozták az érdemi munkát. Valódi működésre nem került sor. S a tervezett antológia, a *Kezek a kilincsen* sem jelent meg, amit máig sajnállok.

Fehérvári működésemről, ahol majd huszonöt évet töltöttem, nem került kezembe semmi (az idézett néhány sort kivéve) – Szőnyei sem idéz rólam szóló jelentéseket. Pedig ott is ért meglepetés, a könyvet olvasva. „Tiszay Pál” közeli jó barátom, évekig munkatársam volt az Árgus Szerkesztőségében.

Fel kell tenni a kérdést: valójában kik voltunk mi, lázadó, ellenzéki irodalmárok? Az ún. „szocialista rendszer” diktatúrájának kereteit feszegetők, akik hittek egy demokratikusabb társadalmi szerveződésben. Előképek ott volt az 1956-os forradalom, amelynek példája kimondatlanul is befolyásolta a közgondolkodást. Talán ott húzódott a határ – a beilleszkedők és nem-alkuvók között –, hogy mi 1956-ot soha nem tekintettük ellenforradalomnak. S ahogy az idő múlt, egyre inkább minket igazolt az idő. Az „egypárt” rendszer hívei – ki érdekből, ki meggyőződésből – nem hitték el, hogy a rendszer változhat. (Olykor mi sem, akik

belülről próbáltuk kikezdeni a szilárdnak tűnő alapokat.) De bennünk azért élt a remény, hogy nem tarthat örökké. Én néha Hegelt szoktam idézni – valahol azt írta, ami a képzeletben végbemegy, az előbb-utóbb valóságban is megtörténhet. Mint ahogy meg is történt, még a mi életünkben.

S természetes, hogy tudni akarjuk: valójában mi is zajlott le, azokban a diktatúrás évtizedekben?

Sokan legyintenek, s lemondanak arról, hogy megismerjék a róluk írt jelentéseket, s az ügynököket, akik gyakran közeli barátaik, ismerőseik köréből kerültek ki. Nyilván félve a csalódástól, a kellemetlen meglepetésektől, ami felforgathatja az élet megszokott rendjét. Valójában, engem a kíváncsiság hajt, hisz költőzködéseim során elvesztek naplóim, jegyzeteim, leveleim – néhány érdekes azért megmaradt –, s ezekben tallózva, néha a Füst Milán-i mondat jut eszembe: *Ez mind én voltam egykor...* S talán érdemes némi elismeréssel gondolni azokra az elvetemült, renitens fiatalberekre, költőkre, írókra, akik oly sok munkát adtak, álmatlan éjszakákat okoztak a három per hármas ügyosztálynak. Végül is hálával tartozhatunk – valóban, mi, irodalmárok, célszemélyek – Szőnyi Tamásnak kutatásaiért (amelyek korántsem teljeseek), hogy feltárta az irodalmi élet sötét vonulatát, rejtett összefüggéseit, a hatalom – olykor nevetséges – manipulációit. Alapvetően rekonstruál, nem konstruál, nem ítélkezik. Ez mindenképpen érdeme. Bár a kép hiányos, mozaikszerű (olykor a kirakós játékra emlékeztet), mégis betekintést ad az áruulás, a becstelenség, a kétszínűség, az önfeladás rejtélyes, kényszerekkel teli labirintusába.

Ahova bemerészkedni (akár betekinteni) – a mitológiából is tudjuk – kockázatos és félelmetes. A bárányok ezért is hallgatnak...

Gábel József:
Bibliai jelenet
2002

Bence Lajos

Boldog vers, csupa bold-ban

Írhatnál egy verset a boldogságról is

– súgta egy belső hang,
mely egyesek szerint közvetlen
a gonosztól jön évmilliók
távolából, az ő csillagjának
a sötétjéből, bukott angyalainak
kódjelen által-keresztül,
– számítógépeken
SPAM alatt keresendő! –
meg írhatnál magáról
a semmiről is, no, nem
AMA nagybetűsről, hanem arról,
mi körülveszi az embert,
mikor tétlen, például
így télen, ügyet sem vetve
a sor- és betűközre, meg
azok nagyságára,
(mint ismeretes pl. a word-ben
lehet fél, egy, másfél,
vagy kétszeres), s a betűtípus
is közömbös – amolyan
igazi verset arról,
mi versbe nem foglalható, mitől
az értelem foglalata is idegen,
fogazata homok gyanánt zúzódik
szét a fogaskerekek között,
meg nem állítva a rendszert,
csak másodpercnyi,
a diszpécseri érzékenység által
sem észlelt kizökkenést okozva,
nem utolsósorban a Mindenségről,
Babits nyomán, hogy az eredmény,
vállalva a Kudarcot, a sírás,
hogy tovább Magamnál úgyse
jutok el, soha el nem jutottam...

Írhatnál persze a Semmiről is,
ama csupa nagybetűsről,
heideggeri vonatkozásaival
a Léttel, a Léthe partjaival
zsörtölődő házsártosság

kapcsán, a kettő örök szimbiózisában,
az Örök és a Pillanat,
a Végláthatatlan és a Végtelen
Vagy-vagyok kierkegaard-i
bozótjában vergődve, a lényeg
és a tiszteletelvűség
szubsztanciális viszonyrendszerének
kauzális vonatkozásait kutatva,
lesve a kútkávaról a mélybe
zuhanó vödör szabadesését,
szemmel követve, figyelni,
ahogy a víz szintjéről millió
pára test szökik vissza felénk,
ahogy a tavasszal levágott
tő újra hajt, ahogy a csures
csóró csöréeknek egész télre
való eleséggel szolgál egy dísznövény
apró piros gyümölcseivel,
s közben a kevély cinegék,
meg zöldikék a drága,
tápláló olajokban gazdag
bolti eleséget csipegetik...
...

Aztán, már itt a kezdetek
kezdetén feladva a nagy
kaland ígérését
– lesz még így sem –
fakadni ki végül, lesz még
így se, kettőezer 12
elején esélyeink
semmivé válásának
hályogos horizontján,
tisztább, jobb
jövőt, hazát is remélve,
miközben hó lepi be
lábnyomunkat, földi
vonulásunk talán egyetlen
boldogító bizonyítékát...
szelek tépázzák széjjel,
viharak a „néma tartományt”...

Oláh András

idegenek

aznap mellém ültél a vonaton
könyököddel véletlenül oldalba böktél
majd lázas ügyetlenséggel mesélni kezdtél
hogy közénk szivároгjon a végtelen
s hogy megszállhasd
őrizetlenül hagyott lelkemet
később félrebillent fejjel szundikáltál
kósza hajszálad bizsergették arcomat
s láttam ahogy a zakatoló sínek
messze röpítették álmodat...
hetek múlva egy kávéház teraszán
cigarettafüst kékje didergette
a szavakat – s te átnéztél
rajtam: lettél köznapi árulóm
azon a kérdésekkel teli délutánon
mikor végleg folyóba dőltek
a közöttünk épült hidak

[akkor is fájnál]

akkor is fájnál
ha magzatvizem volnál
de hínárom vagy
s benned elmerülök

* *

kinőttük a reményeket
az elfekélyesedett köznapiok
lázában többé már
nem tudunk megbocsátani

* * *

hiénák vagyunk:
egymásra éhezünk...

szemlesütve

(Nagyszalonta – 2011 nyara)

a csonka-torony átforrósodott
kövei között kifehérül a lélek
amikor túlnan az öregtemplomból
felhangzik a Kossuth-nóta jól ismert taktusa
amit a pesti rádióban még szünetjelként is
károsnak ítélt valami behódolásra kész idegen ösztön
de az idő ki nem lakoltatja innen
sem alattomos szándék
itt egy téren megfér Zilahy Sinka Iancu és Arany
micsoda kontraszt szemben a holt lelkek
magyarigeni templomával
ahol mindennap nehezét álmodik a csönd
s ahol tizenéves idegenvezetőnk a salétrom ette
falak között idézi Bod Péter szellemét
kifosztott múlt és elcsalt falunevek
– a relativitás győzelme ez hogy jól megértse
akinek még magyar a szívverése:
az el sem vetett mag üres portát terem
s hátán holt nemzedék tapos –
tud-e még örülni a szavaknak
aki csak magára számíthat
amikor leszakadt gipszstukkók közül
nevetnek rá vissza az itt hagyott századok
– Isten talán figyeli azt aki magába lát
de a változás öröm nélkül való:
offenzívába kezdett az idő folyondárja
és benövi lassan az elherdált esélyt

A filológia bája

Nehéz visszafogni a lelkenedezést, fölölteni a tudományos komolyság álarcát, amikor a kutató, vagy inkább kutakodó ember fölül valamit, ami nyomban értékesnek, kuriózusnak látszik, amiről úgy vélheti, legalábbis az újra fölfedezés érdeme az övé, hosszú lappangás után ő szabadította ki rejtekéből – jóllehet, véletlenül – a figyelmet érdemlő, sejtése szerint aligha ismert anyagot. Idegennek vélelmezett, általam sosem hallott, látott szövegről van szó, amelynek nyelvi azonosítása valójában meghaladja erőmet, hitelességet pedig a körülmények szerencsétlen alakulása folytán reménytelen volna bizonyítanom; ámbár hiszem, nálam szerencsésebbek, járatosabbak megteszik majd. A véletlenről, amelyben egyébként nemigen hiszek, csupán annyit, hogy bizonyos családi igények annak az ötletnek az elfogadása felé tereltek, hogy ősi kúriánkat – stílusát legkevésbé megzavarva – úgy bővíthetnénk, ha a régi módon magas padlást beépítenénk, alkalmasnak tetszik akár két-három szoba kialakítására is a szükséges mellékhelyiségekkel. Belátom, körülményeskedő beleegyezésemet attól a pillanattól vehették családom tagjai komolyan, amikor elhatároztam, hogy lomtalanítom a padlást, és ez a szándékom akár a munka megkezdéseként is magyarázható volt. Nem emlékszem pontosan, de talán kamaszkorom óta nem kapaszkodtam föl a padlásra, azóta meg már fiaim, lányaim is kinőttek ebből a kíváncsi korszakból, nem is várható, hogy bárki odatámassza a rozoga létrát a hátsó tűzfal felőli bejáratához.

Ezúttal meg akartam felelni szeretteim óhajának, tehát odacipeltem az alkalmi följárót, óvakodva, nehogy korhadt fokra lépjek, fölmerészkedtem az alacsony ajtóig. Némi nehézséget okozott, hogy a ki tudja, mióta rajta függő lakat erősen rozsdásodott; kiáltottam hát idősebb lányomnak, hozná ki a régi Singer varrógép olajozóját, reménykedtem, a petróleum megoldja majd a rozsdát. Nem csalódtam: a kulcs – némi bejáratással és várakozással – elfordult a zárban. Természetesen a padláson, miként romantikus regényekben, kalandfilmekben lenni szokott, erős félhomály uralkodott, annak ellenére, hogy a bejárati ajtót sarkig tárva hagytam, első tevékenységem nem is lehetett egyéb, mint hogy kinyitottam a herkelyukakat (így hívják felénk a bádogg szellőzőnyílásokat), ekként jóval világosabbá vált a tér, és persze közben a szemem is alkalmazkodott a világításhoz. Nos, nem a kacsatok mennyisége láttán képedtem el, inkább festői zűrzavarukon, ezen a véletlen assemblage-on, hogy modern képzőművészeti kifejezéssel éljek, a tárgyak viszonylatán, amit egymással alkottak, az ember már-már hajlamos lett volna merészebb metafizikát keresni együttesükben. Akadt ott avittas szánkó, szüette kenyérsütő fák, kurugla, elszabadult babafej, csorba sarló, női kerékpárváz feslett nyereggel, mázas, de repedt cserépfazék, szöges kendentépő fésű, egy halom egérrágta Vasárnapi Újság, aminek tetején a nagyméretű fekete biblia korhadozik, ha lehet egy könyvről efféle állítani, én azonban ezt tekintem a viszonylag pontos kifejezésnek, gerincéről már lemállott a kötés, lapjainak éle barnán foltosodik, de nyomban fölismertem, még nagyanyámról maradt ránk, aztán egyszer csak hiába kerestem, nem tudott róla senki, fogalmam sincs, mikor kerülhetett ide föl, ugyanakkor meglepő élességgel villant emlékezetembe szép nyomdai betűje, ódon helyesírása, a határozott névelő szokatlan aposztrofjai és egyebek, félve vettem kézbe, óvatosan emeltem az egyik herke fénycsóvájába, rongyolódó födelét nyitva rögtön észleltem, rosszabb állapotban van, mint amilyennek első látásra ítéltam, a tintaceruzás beírások azonban mit sem fakultak, egy foszladozó, szemmel láthatólag a bibliáénál jóval régebbi papírlap simult a belső címodalra, töredezett és szakadozott volt, valószínűleg nem is ez lehetett az eredeti mérete, úgy tetszik, sietve, ügyetlenkedve tépték ki valaha valahonnét, amint hozzáértem, szinte prizlett az ujjam alatt, holott mindenképpen meg kellett fordítanom, mivel a másik oldaláról írás sejtett, trükköztem, forgatással visszajátszottam a borítóra, tehát ki tudtam úgy nyitni, hogy a hátoldal érintkezék a födéllal és szemügyre vehetem a szöveget. Az volt a benyomásom, vágott hegyű tollal írhatták, lehetett – persze – lúdtoll, fekete tintát használtak, a betűket kalligrafikus szépséggel for-

málták; gyakorlott tollforgatótól származtak. Rápillantásra olybá tűnt föl, mintha két versstrófa volna, négy-négy sor, a két szakaszt azonban elválasztotta egymástól egy függetlennek tetsző sor, amely úgyszólván beleolvadt valami zsírfolt félébe.

Milyen különös az emberi természet! Akárha a két strófa ott sem lett volna, nyomban az a kiugró sor kezdett izgatni, fölcsigázta érdeklődésemet a szennyeződés, amely – gyanítottam – elrejtheti előlem azt a bizonyára jelentős információt, amit közölhet, határozottan az lett a benyomásom, az egész kézirat-foszlány (mert foszlány volt, semmi kétség: töredék) értelmezéséhez abban a jószerivel kivehetetlen sorban találhatom meg a kulcsot. Elkésérített a váratlan (ugyan, miért lett volna váratlan?) akadály.

Hirtelen egy ötlet villant meg fejemben. Olyannyira jónak tetszett, hogy azonnal izgatott lettem tőle, kezem remegett, ami az egész művelet végrehajtásában súlyosan, nem túlzok, valóban jelentősen akadályozott, ugyanis ki kellett vennem a könyvből a megviselt, előregedett fecnit ahhoz, hogy tervemet végrehajtsam. Letettem hát a bibliát a padlóra, amelynek porában Isten tudja, mikorról még búzaszemek emlékeztettek a padlás hajdani funkciójára, a sürgés-forgás képe jelent meg szemem előtt, ahogy cséplés után fölzsákolták a terményt, érezni véltem a kupacba öntött gabona friss és jellegzetes illatát, nos, letettem hát a vaskos, ám bármelyik pillanatban szétomlással fenyegető könyvet, reszkető ujjaimmal igyekeztem a lehető legfinomabb mozdulatokkal kiemelni, tudtam, ha hibázom, akár a papírlap szétmállásával járhat, átlósan, két-két mutató- és hüvelykujjam csipeszével emeltem az iménti fénycsóvába a lapot, hogy átvilágítsa, és valóban, a – föltehetőleg – zsírfolt alól lassacskán kibetűztem a számomra titokzatosnak tetsző üzenetet:

a vodül (alkalmasint olvasható volt u-val, esetleg b-vel, ám ezeket elvettem) *dal magyarítása* – Az megint csak különös, hogy elképedve leragadtam egyetlen szónál; újra meg újra ezt az egyetlen szót silabizáltam, hátha hibásan olvasom, de nem, számomra félreérthetetlenül *vodül* maradt ez a szó, még ha aggályosnak mutatkozott is az ékezet, amely inkább egyetlen vonal volt, semmint két pont, azonban nem először találkoztam ezzel a hevenyészett jelzéssel, azaz: nyomban így olvastam, és később, amikor ámulatomból magamhoz térve lent a szobámban, íróasztalomnál, nagyítóval a fordítást próbáltam tisztába tenni, igazolódott föltevésem: hasonlóképpen kezelte az ékezetet. Kapóra jött, tulajdonképpen szerencsés voltam, hogy innét közelítettem a kézirathoz, mivel a magyar szöveg pontosabban értelmezhető betűi megvilágították nekem a közlemény fölötti idegen strófa olykor bizonytalannak látszó jeleit, kimondom, noha komoly filológus illet talán nem tenne: egységesítették az ismeretlen textus látvány-olvasatát, ámbar korántsem az értelmezését. Utólag fölmerül bennem a gondolat, esetleg címe is lehetett a kis szövegnek, amit azonban egy, a tudomány felé hajló egér alkalmasint lerágott fölüle, vagy csupán letoredezett a raskogtatások folytán, minthogy bizonyos könyvjelzőnek használhatták egykor kíváncsiságom foszladozó tárgyát.

Álljon hát most itt a nyugtalanító textus abban a formában, ahogyan számítógépemben rögzítettem:

*kogü imedon sankti szem
mul elopen targina kát
vij huda kogü vij daszen
tarpemon luit vegenagát –*

Egyáltalán nem kapkodtam, még ha folyvást az az érzésem volt is, hogy a dokumentum bármely pillanatban képes lehet önmaga megsemmisítésére (ami – úgy tetszik – borges-i fordulat volna), vagyis: legelőbb át kell mentenem a viszonylagos, noha tartós maradandóságba. Mint látható, megtettem. Kétségem nem lehetett, ez versnek hangzik az ismeretlen artikuláció ellenére.

Izgatottan emeltem le gyors egymásutánban kézikönyvtáram lexikonjait a polcra, hogy mindelek előtt a *vodül* nyelvről tudhassak meg valami közelebbit. Mert hogy fényévnyi távolságra voltam tőle, ahhoz kétség nem férhet. Eredmény semmi. Szótárak, idegen nyelvű szöveggyűjtemények következtek.

Amikor a csaknem mindentudó, két klasszikus nyelvre: görögre és latinra rendezett indoeurópai összehasonlító szótárban* – gyűjteményem lankadatlanul forgatott büszkeségei ezek a szófejtő kötetek – sem akadtam használható adatra, kétségbeesésemben a legalább nyolc kötetes mari krestomátiához és szótárhoz fordultam (a Bibliotheca ceremissica** remekül gondozott kiadványai), ami már amiatt is kecsegtető, hogy a cseremisz szövegek német és magyar fordítását is megadja, jó esetben tehát kimazsolázhatok belőle megfelelő fogódzókat, ha rokon hangzások erre szabály szerint följosítanak. Hogy miért éppen a mari, annak a bőséggel kínálkozó nyelvi anyag a magyarázata, zavaromban belekaptam ezra és moksa mordvin gyűjteményekbe is, átvizsgáltam – eredménytelenül – észt és török, ujjur szótárait, nem is értem igazán, miért pont ezekben a forszírozott nyelvcsaládokban kutakodtam, hiszen a szövegkarakter igencsak más irányba mutatott, a vak is láthatta. De nem az elvakult, amilyen azokban a pillanatokban én voltam! Elvakult a kíváncsiságtól, elvakult a bosszúságtól, hogy nem tudtam rögtön azonosítani leletemet. Lehiggadva, ámbár inkább csak megfontoltabban szemlélődve, két szóba azonnal belekaptam. A későbbiek igazolták, jogosan. A rövid versikében kétszer is előforduló *kogü* szláv illúziók felé terelt: ukrán, orosz, bolgár hasonlítások ugrottak be, amelyek – természetesen – az *ü* hangot nem magyarázták, de hát azt nem is azoknak kellett magyarázniuk. A magyarítás viszont megerősítette: időhatározót kell gyanítanom benne. Másodjára a *mul* vált gyanússá, ami a koreaiakban vizet jelöl, és a fordítás ezúttal szintén ilyesfajta sugallt, hiszen az adott sorban magyarul *folyó* szerepelt. Persze, az utóbbi esetben fönnáll annak veszélye, hogy az eredetiben nem is a *mul* jelöli a folyót, hanem – mondjuk a *kát*, hiszen egyáltalán nem állt módomban a szemantikai helyzetek tisztázása, de még hipotézise sem. Egyelőre megnyugtatóbbnak, használhatóbbnak tekintetem a koreaiival hozni összefüggésbe, mert valahonnét csak ki kellett indulnom.

A kályhát kerestem.

Az ígérkező szertelen kalandozás miatt is lényegesnek véltem, hogy kudarcok esetén legyen hová visszatérnem. Kalkulálnom kellett óhatatlanul a kudarcot, semmiféle biztosíték sehol. Tartanom kellett magamat a komparatisztika íratlan alapszabályához, miszerint egy nyelvi rokonság nem annyira a hasonlóságok útján, sokkal inkább a szabályszerű eltérések mentén közelíthető meg, ahol viszont kanyargó ösvényekre számíthatok. A cseremisz szövegek azonban izgatták fantáziámat, és – úgy tetszik – az indokoltnál sokkal tovább időztem náluk, bogarásztam soraik között, azt gondolom, rögeszmésen, ám a heuréka hangulatát üldözve. (Meg kell jegyezni, a mari nyelvű szöveg egyezményes jelekkel rögzített átírása részben könnyítette, részben nehezítette keresésemet.) Legalább annyira keserves tevékenység volt, mint amilyen haszontalan; egyáltalán: érthetetlen, hogy vártam tőle valamit, ráadásul tudatosította bennem, hogy hajlamos vagyok bizonyos fokig a kóklerségre, ami ugyan mindenütt, de itt kiváltképpen megengedhetetlen. Hiszen bármilyen egybeesés mindössze a véletlen munkája lehet. Márpedig a véletlen szó hallatán is dühbe jövök.

Ültem az asztalnál, finoman félretoltam a számítógép klaviatúráját, helyén összekulcsoltam ujjaimat, ráhajtottam fejemet az alkalmi párnára, igyekeztem lehiggadni, tulajdonképpen szuggerálni óhajtottam magamat: semmi jelentősége annak, hogy megfejtem-e váratlanul kezembe került titkot, vagy egyszerűen időpocsékolásnak ítélem az eddig ráfordítottakat, magyarul: hagyom a fenébe. A könnyed beletörődés semmi esetre sem kenyerem, ebből a szempontból a bulldog az ideálom. Ragaszkodni, akár a téveszméhez is, ameddig csak lehetséges, amennyiben saját agyalásaimról van szó. Fáradt voltam, nem is csupán ötlettelen, de gondolattalan. Oldalra fordított fejem lehetővé tette, hogy tekintetem a könyvespolcot pásztázza. Barangolt a változatos kövérségű gerinceken, mélézött a szerzők nevéen, a függőleges címeken, ebben a cselekedetben azonban már fikarcnyi céltudatosság sem működött, alighanem az eszme, a kétely torzsalkodott az esetlegessel. Tömzsi, ám míves kis Goethe-breviáriumom*** ott piroslott törött kötésével a puhafődeles Borges**** mellett, és csak lassacskán ocsúdtam föl, hogy réges-régen bele kellett volna már kukkantanom legalább ebbe a két könyvbe, ha másért nem, hát tanácsért, ahogyan gyakorta megtettem korábban is. Goethénél nem a konkrét utalásban reménykedtem, szkeptikus óvatossága viszont közelebb vihet jelenlegi állapotom, helyzetem józan megítéléséhez, azaz: kitérőnek sem

lesz haszontalan. Alkalmazkodva a breviáriumok természetéhez, szabadon bolyonghatok az összeállítás kényre-kedvre alakítgatott csapásain, hátha olyasfélre akadok, amit vágyaim közelítenek. És lám tömör aforizmára leltem, amely akár fölfakadt buzgalmam mottója lehetne: „*Es irrt der Mensch, so lang' er sterbt*” – vagyis: törekszik az ember, amíg csak él, ami – ugye – a *Faust*-ból származik, a mennyei jelenet prólógusából. Nem, ez egyáltalán nem konkrét segítség, nem visz közelebb ködlő céломhoz, ugyanakkor megerősítés, bizonyágtétel vállalkozásom mellett. (Valójában inkább abban reménykedtem, hogy majd a korai népdalgyűjtő német romantikusok kínálhatnak valamiféle támpontot – buzgalmuk eredményei által.)

Borgestől – természetszerűleg – adatszerű támogatást vártam, hiszen ő egész életében szinte vadászott az efféle filológiai csemegékre, olvasási leckéi elkalauzolhatták, miként meg is tették, mások által ismeretlen tájékokra. Lenyűgöző, beláthatatlan a tudásanyaga, amely – nem meglepő módon – ugyancsak a székszeptis választja bölcséleti köntöséül; ugyan mi is lehetne hitelesebb? Egyetlen figyelemre méltó mozzanat ragad meg bennem, amely a John Wilkins és a mesterséges (analitikus) nyelv kérdésköréből bukkan föl, azonban tényszerűen semmivel sem találkozom, ami fogódzó lehetne. Az már meg sem lep, hogy Nadlernál***** csakúgy nem merül föl semmi biztató, mivel azt magyarázhatja, hogy mindössze a német romantika legkorábbi időszakával foglalkozik, nem kizárt, hogy abban az időben az én rejtélyes dalocskám még meg sem született. Sőt, mi indokolja makacsságomat, amely német szálakat próbálna bogozni?

Valójában semmi, noha mégis a német út mentén bukkantam pislákoló fényre. Köszönhetően annak a sok kényelmetlenséggel járó szokásomnak, hogy olykor bizony nehezen válok meg olyan kiadványoktól is, amelyek komolysága megkérdőjelezhető, értéke nem különben. Ekképp pimaszul ott vigyorog fakuló piros vásznába burkoltan bizonyos Lenz***** (talán Max fivére lehetett) kiadásában az az egyveleg, amely gátlástalan könnyedséggel társít egymáshoz különféle megnyilatkozásokat, holott már a szövegek eredetisége felől is támadhatnak kétségeink, éppen ebben a nem is tudom, hozzám miként került testes műben akadtam olyan utalásra (dehogy bizonyosságra, csupán dokumentálatlan utalásra), miszerint Czolbe (azt sem tudom, Heinrich-e, a szenzualizmus újszerű propagálója, vagy netán valaki más) emlékezete szerint E.T.A. Hoffmann *Diamantengrube*-ként hivatkozott volna valami *vödül*, netán vödül nyelvű ki tudja, hol hallott nótára, ami annyira meglepte, hogy megkérte egyik távolabbi rokonát, alkalmi kísérőjét, jegyezné le neki.

Ez minden.

Nem sok, de valami. Számomra mindenképpen program. Szakkönyvtárat kell igénybe vennem, ahol végig kell silabizálnom valami alaposan megjegyzetelt Hoffmanns Werke-t, lehetőleg megbízható kritikai kiadást (sejtelmeim szerint az 1967-es négy kötetes frankfurti ilyen, sajnos, nincs tulajdonomban, holott milyen kényelmes lenne most leemelni a polcomról. Hanyatt vágnám magam a heverőmön, és rendben átrágnám magam mind a négy kötetten, és csaknem teljes biztonsággal kideríteném, vajha igaz-e az a szinte pletykaszerű megjegyzés, avagy valami kibogozhatatlan konfabuláció eredménye.

Borúlátásom helyénvalónak bizonyult.

Tulajdonképpen már abba sem lett volna szabad belemennem, hogy kimozduljak megszokott környezetemből, amelyben – akármilyen is az eredmény – bizonyos logikai rendszert követtem, valószínűleg tévesen ugyan, de bizonyos lehetőségeket, utakat mégis csak tisztázva. Szűkös segítség állt rendelkezésemre, az azonban újra meg újra könnyű szerrel elővehető, ha más szempontok, kecsegtető ötletek merülnek föl. Ezzel szemben – mivel kölcsönzés formájában nem jutottam hozzá, ha csak nem vállalom a könyvtárközi kölcsönzés hosszadalmas útját – mintegy három hetem ment rá a kutatásra a legjelentékenyebb intézményben, amellyel az ország rendelkezik. Hiába, hogy – egyik lányom révén – bizonyos protekcióra tettem szert, egy egészen kicsi olvasóban ülhettem a gyorsan, készségesen rendelkezésemre bocsátott anyagok mellé (ebben a helyzetben nem álltam meg, hogy bele ne kukkantsak kapcsolódó anyagokba), zavaró körülmények nélkül dolgozhattam, mégsem éreztem magam otthonosan, a szabályok

megsértésével fölszolgált kávék ellenére sem, feszélyezettségem indulatosságban csúcsosodott ki, amelyet igencsak nehezemre esett visszafognom. Az pedig, hogy a fárasztó olvasás (mit tagadjam, olykor szótáraznom is kellett) sem hozott eredményt, nem erősítette meg azt a bizonyos pletykát, az egész szokatlan igénybevétel fölöslegesnek minősítette, még ha dicsekedhettem volna is frissen szerzett járatosságommal a Hoffmann-életműben. Ugyan hol, ugyan kinek? Mindössze annyit értem el, hogy amire a könyvtárzás után hazatértem, kedvszegetten zuhantam heverőmre és a legcsekélyebb vonzalmat sem éreztem semmilyen nyomtatott anyag kézbeviteléhez. Ami soha nem fordult elő velem, indoeurópai szótárainéhoz sem.

Elpocsékoltam rengeteg időt, ez még nem akkora baj, hiszen magánzóként bőséggel állt még rendelkezésemre, de elvesztettem sok-sok energiát is, amit esetleg szerencsésebben hasznosíthattam volna.

Kínálkozik a cinikus észrevétel: legalább ráérezhettem a kutatás általános légkörére, világossá lett előttem minden tudósi szkepszis eredete, ugyanis az apró sikereket – szinte kivétel nélkül – kudarcok erdeje veszi körül, jó, ha valami kilátszik azokból. Minden esetre kellemetlen megtapasztalni, összes gyakorisága ellenére, az eredménytelenséget. Következménye általában a céltalanság érzete, az pedig – természetesen – nálam is jelentkezett.

Amit ebben a fázisban legkevésbé szerettem volna, tehetetlenségemben ahhoz folyamodtam: szemügyre vettem a fordítást, jóllehet, tudatában voltam annak, hogy könnyen elfödheti tekintetem elől az eredeti textust, amely mindenek előtt izgatta fantáziámat, és amit valódi kihívásnak éreztem. Nevetséges lett volna azt képzelni, hogy az eredeti megközelítése ez által könnyebb lesz, hiszen az a közbevetett sor komolyan figyelmeztetett, *magyarítás* szögezhető szembe az idegen nyelvűvel, nem pedig filológiai fordítás; valószínűleg előbbre valónak ítéltette az átültető a formai hűséget, a vers karakterének, hangulatának megőrzését, semmint a szó szerinti hűséget, a nyelvi pontosságot. Azaz: lehet, hogy kijutok az őserdőből a szavannába, ám a szavanna végtelensége fölöttébb közel van a dzsungel áthatolhatatlanságához, ha szabad egy ilyen hevenyészett képben összegezni esélyemet. Ugyanakkor nincs más választásom, íme a magyarítás:

*ha liljomot idéz a dal
sebes folyó ragadja el
habja hordja hordozva hal
a szívekben zavart kever*

(Mivel az eredetiben szerfölött esetlegesek, következtelenek az írásjelek, elhagyom azok alkalmazását, noha szeretném, ha ezt senki nem tekintené modernista gesztusnak.)

Jó emlékezetű professzorom, aki annak idején a műfordítás rejtelseibe bevezetett azokon a szokásos szombat déli találkozásokon az egyetemen, szigorúan lelkünkre kötötte, hogy a fordítást legelőbb abból az aspektusból szemrevételezzük, vajon sikerült-e ügyes magyar verset teremteni az eredetiből. Intését azóta sem volt okom fölülbírálni, kiállta tapasztalataim próbáját. Első gesztusom ezúttal szintén arra irányult, hogy megfeleltessem a talált anyagot a jelzett normának. Különösebb kivetni valóra nem akadtam; ha csupán a magyar verssel találkozom, akkor ismeretlenül is gyakorlott verselőre gyanakszom, akinek korszakbeli elhelyezése ugyan okozhat némi gondot, de készsége felől a strófa tanúságot tesz. Szükségképpen, ám a hangzásból, hangulatból, képiségből kiindulva valahol a posztromantikusok között keresném a létrehozóját, ha ehhez is találnék, találhatnék bármiféle fogódzót, ugyanakkor semmi nem zárja ki, hogy a szerző valójában ismeretlen, ügyes kezű literátor, aki művelt társaságokban, netán rangos szalonokban forgott, fölszedett alapképzettségéhez annyi gyakorlatot, amely – társulva hajlammal és készséggel – ehhez a szinthez óhatatlanul eljuttatta. Egyelőre semmi okom föltételezni, hogy kinyomtatott szövegek, esetleg kötet maradt volna utána, ami eljuttat közvetlen közelébe. Sőt. Igazándiból még azt

sem dönthetem el, nőtől vagy férfitől származik-e a mű, jóllehet, a kézírás mindenképpen férfira enged következtetni. Csak éppen ott fénylenek már a kor hölgyei előtt olyan példák, mint madame Stael-é, még inkább Georges Sand-é, akik a szüfrazsett-erények fõlszínre hozói, erõsítõi sajátos személyiségükkel.

Egyszóval: divat.

Hézagos ismereteim még a kései (jobb esetben: korabeli) pastiche kizárására sem elegendõek; az pedig többek mániája lehetett. Különböztetnem mit kezdhetnék olyasféle ellentmondással, mint ami a régiesnek, modorosnak tetszõ *liljom* használata, valamint aközött a metafora között feszül, amely a folyó által hordozott virágot halként aposztrofálja. Arról nem is beszélve, hogy az egész versecske akár ironikusan is értelmezhető – mintegy a biedermeierrel, irodalmi beidegzõdésekkel gonoszkodva.

Az utóbbi megközelítés szöveget ütött a fejembe.

Eltérített attól az eredeti szándékomtól, hogy a szavak ismétlõdése, netán helyzete alapján összefüggésbe hozzam, párhuzamba állítsam az ismeretlen, rejtelmes idegen nyelvû szöveggel.

Még csak komoly védekezési esélyeim sincsenek, ha netán valaki az iróniára hivatkozásomban az elhárítás mozzanatát tekinti a lehangsúlyosabbnak. Vitathatatlan, úgy hiányzott nekem ez a tudományoskodó helyzet, mint – elnézést a kiszólás stílustalan népisége miatt – ablakos tótnak a hanyatt esés. Mégis, õszintén vallom, meg akartam fejteni a szemembe ötlött titkot, reménykedtem, fölkészültségem, intelligenciám elégséges lesz hozzá. Elképzelhető azonban, hogy a titok nyitja tényleg az iróniában keresendõ: gunyoros természetû, rafinált szakmabeli õhajtja megtréfálni ekképpen a köztudottan folyvást kíváncsiskodó utókort. Igen, ez elképzelhető. Ám akkor hogyan került éppen a mi padlásunkra a lelet, miként öreganyám (vagy annak õse) bibliájába az ominózus kézirat, hiszen ilyen körülmények között kevés józanul számításba vehetõ alkalom kínálkozhatott vélelmezett föltalálására, arról nem szólva, hogy kerülhetett volna olyan kezekbe, amelyek gazdáik semmiféle jelentõsége nem tulajdonítanak neki? Mi lehetett a szerzõ biztosítéka, hogy egy magamfajta filológus hajlandóságú kalandor majdan, még a kézirat életében lépze meg? Ugye, semmi?

És mégis...

Csupán remélni tudom, senki nem várta tõlem, hogy komoly tanulmányt írjak, ugyanis hamar be kellett látnom magamnak is, erre igazi esélyem alig lehet; legfõlleg szerény próbálkozásom a véletlen lelettel ihletheti majd a nálam is kíváncsibb és szakmaibb utókort. (Hogy mennyire lesz hálás, ha egyáltalán, az a jövõ zenéje.) Mindössze annyit vállalhattam, hogy próbálkozásomról, nehézségeirõl, valamint – be kell látnom – kudarcáról beszámoljak, még ha az föltárja is a tudományos közvélemény elõtt ötletelenségemet, tapasztalatlanságomat és kívülállóságomat, amit – és ez szintén igaz – sosem szégyelltem, nem fogom ezután sem, annyi azonban bizonyos, hasonló helyzetekben (amikre – sejtem – kilátásom sem) óvatosabb, körültekintõbb leszek, mivel a hiúság tagadhatatlanul birizgálja öntudatomat, és nagyra törésemet – ezt meg kell ismételnem! – korántsem vagyok képes mindig visszafogni.

* Semerano, Giovanni: *Le origini della cultura europea*. Firenze, MCMXCIV.

** Beke Ödön: *Mari nyelvjárási szótár*. Savariae, 1997. A mari ime 'tülevél, túske' megfeleltetés nem visz közelebb. Véletlen alaki hasonlatosságról van szó.

*** Wildner Ödön: *Goethe-breviárium*. Rózsavölgyi és tsa. Budapest. É. n.

**** Borges, Jorge Luis: *Az idõ újabb cáfolata*. Fordította: Scholz László. Gondolat, 1987.

***** Nadler, Josef: *Die Berliner Romantik 1800-1814*. Berlin

***** *Andere Perspektiven*. in *Deutscher Kalender*. Herausgegeben von Klaus LENZ. 1911.

Balazsek Dániel

Halántékdod tűzfalánál

(Bábel nyakának)

Mintha golyózaporba feszülne fejed:
mint óralapok bizonytalanságára cseppent
percek között kinövő árnyék:
esők lombjai gyűlnek tekinteted mögött.

S mint a zúgó bolygórendszerek:
homloktól homlokig terjedő szél hiánya,
egék csöndjei közt kő kövön,
s aztán a szívekben piros lemez a lemezen
legkisebb lökésre képtelen
sóvárog keserűségek sójában a csepp vér.

Egy percre rád dől a Halál:
halántékdod hosszú madarainak árnyékával

Istenkeresések Mózes-botja

Az idő súlymértékeihez mérten
lazul fogaid s a csontok porcelánja:
álladhoz sodor koppanás –
A kihűlt csillagot a szó
vas-cserépből is hanggá szublimálja,
ködvásznnon sikoltó madár ecsetvonása.
S a vállig fölérő éjszakák között
a percről percre tömörebb csendek mészkövében
hiányától nehezülten
forrásvizét keresi mint bennünk mozgolódó anyag
a lélek.

Sípcsontriból

Virágok nyakán végighúzza az éj sörénye
az Ősök csontjaitól csontodig
(arcunkba lengő kötél: szelek füzére)
folytatódó lét egyensúlyozása
a lázadás, mit arc-síkod peremére
összehordtak a századba torló pillanatok,
két vihar medencecsontja között késhegynyi hideg.
S bár Isten tenyerén apró mozzanat:
sípcsontriból a sziklahát egyedüllétig
repedő kövek kivéssett arca, s a követ felhasító
belső súlytalanságukkal a lélegzetvételek:
ahogy centiméterekből is összerakja az Élet
végül a végtelent.

Lángi Péter

Levelek

Mottó:

„Évente Szabó György – a barátom –
...a nyár közeledtén
eszembe idézi magyarországi
napjaimat két falevéllal

(Salvatore Quasimodo: A Balaton partjáról; ford. Kotzián Orsolya)

Jönnek „bizalmas”, lármás levelek.
Csinnadrattázik mind és hiteget.
Ígéretekből rakják a falat,
hiszékenységem a remélt alap.
„Ön nyert” – a légvárhoz itt a habarcs,
s beterít, ne halljam a hahaha-t:
„ha rendel, ha utal, hogyha fizet”.
Szinte már elhiszem, senki se vesz.

Jönnek a levelek, parancsszavak,
fehéren masíroz fekete had.
Zord paragrafus a szavam szegi:
felelősségem büntetőjogi,
záros a terminus. Térdem remeg,
látom, már lesnek rám mohó perek,
s büntelent porba sújt a büntudat,
koccan a boka és hajlik a nyak.

Jönnek levelek, kinyújtott kezek,
alamiznáért nyílnak tenyerek,
elesett, nyomorult, beteg, szegény,
kéreget tengődve lét peremén.
Pénzbányát nyitnék, adományzsákot,
ámde itt (s)orra buknak az álmok.
Igent is mondok, de többször nemet,
s furdal folyvást a lelkiismeret.

Kedves Quasimodo, irigyelem
évi két füredi faleveled.

Magyarországi levelek

10.

Szépkiadó, 2012. március

Édes Bátyám!

Olvastam, hogy a tengert megszenvedted
száműzöttként új, kényszerhaza földire térvén,
míg a hajód hánykódván hullám mélyén,
majd meg púposodó hátán szédelgett.
Még gondolni se jó, ha te nem lépsz rá a török partokra,
kéd és nénéd drága világát meg sosem ismerhettük volna.

Édes Bátyám! Hát a magyar tengerről hírt kaptál-é?
Ősi időkből itt lakozó tündér ő, pannontájé.
Bájos lányként nyújtózik most Keszthelytől Keneséig a fényben,
míg Györök elragadó panorámát nyújtó pontjáról szemlélem.
Bárha szeszélyét ő is néha kiadja,
gyenge dühét tenger vad mérge, haragja
százszorosan növi túl, úgy vélem.
Erdélyt, Tündérországot Kárpátok bő köpönyegje vigyázza,
míg a mi körberajongott tündérünket a fátyla,
dimbes-dombos lenge lebernyeg.
Élvezi, hogyha alóla kivilloghat, kinevethet.
Ám a' való, hogy védik néma tanúhegyek is jó páran,
északi oldalról, csupa régi bazaltsapkában:
itt vígan Szent György terebélye, kedélye,
ott komolyan, méltósággal Badacsony fensége.
Köztük borzas kúpja Gulácsnak, sőt tar Tóti tolakszik.

(Mennyit láttak, tudnak, és konokul hallgat mind.
Bárha lenyűgöz az orgona szürke bazaltból,
nem szól, nem muzsikálgat volt örömökről, kínról.
Tán azt vallják,
hogyan szenvedje, viselje magában minden a sorsát?)

Tündérünket messzebből a sörényes, mord Bakony is lesi lopva,
s lábához puliként odabújva a Keszthelyi-hegység óvja.
Édes Bátyám!
Immár negyvenöt éve
elvezetett jó sorsom e szép tündéri vidékre.
Gondjaim itt is akadnak bőséggel, de e tájban
annyi csodás élményre, öröme találtam!
Zágonomat, Zámolyt Vértes közelében
én se feledhetem, ámde e helyről könnyen elérem.

Arra, ki bent él, így-úgy minden kor zúdíttja az áldást,
s lám a' való, hogy kéd méltán átkozhatná a sajátját.
Én, az időben messzi öcséd mást nem tehetek már,
átérzem könnyes, mosolyos sorsod, s nekem is fáj.

Sonka, tojás, hagyma

A Dürer műhelyéből való ismeretlen festő közeli érkezésének híre alaposan felbolygatta a váras kedélyeket. Nem mintha Selmec polgárai közül Dürer mester nevét sokan ismerték volna. (Nem ismerték.) Vagy ha ismerték is, senkit nem izgatott, miféle iskola híve fogja végül a Katalin templom új oltárképeit megfesteni. Annak örültek, hogy nem az készíti el őket, kit e munkával eddig megbíztak. Két képen is dolgozott már a közeli Szentbenedekről elhívott kismester, de azok az átkozott képek semmi jót nem hoztak. A tántoríthatatlan inkvizítor hírében álló kolostori perjel, az új váras főbíró és a Mária templom friss plébánosa súgott a piktornak. Amely selmeci polgárok arcvonásai az utolsó Ítéletet ábrázoló fatáblán a Krisztus urunk baljáról a pokolba hulló testek nyaka fölé kerülnek, bizonyosak lehetnek benne, hogy még életükben kihullanak a váras új urainak kegyeiből. Hacsak... Hacsak nem tesznek meg mindent, hogy a triumvirátus kegyeit kiérdemeljék.

A váras új urai a régieknél mohóbbak voltak. Amazok hosszú éveken át gyűjtögethették a vagyonukat, ezek viszont (a nagy változás vihara emelte őket mostani posztjukra) hamar akarták pótolni mindazt, amire korábban nem volt lehetőségük. Birtokot, pénzt, lovat, marhát, bútort, lejárt adóslevelet, minden felajánlást tág szívvel fogadtak. Fél Selmec a kezükön volt. Másik felére is igényt tartottak.

Aki fizetett, azt a piktor kitörölte a lassan készülő képről. Aki többet adott, átkerülhetett Krisztus baljáról a jobb felére, hol a büntelenek örvendezve szálltak a Menny tündöklő kapuja felé. Kevesen voltak. A várasban fogyott a pénz, drágult az élet. Míg tulajdonjoguk fölött jogi viták folytak, a bányák harmada bezáratott. A munka nélkül maradt vájárok a várasban ödöngtek, a csapszékekben hitelben ittak. A tisztázott tulajdonjogú vágatokban fejtők közül sokan se pénz, se cédula formájában nem kaptak bért, mivel még folyt fölöttük a vita, kinek is kellene kifizetnie az elmaradt béreket. A kereskedők forgalma megcsappant. Ha lett volna vevő, áru híján voltak. Az utak nem voltak biztonságosak. A trónért folyó harcok végeztével szélnek eresztett katonák egy része nem tért haza, lakott területektől távol csaptak le az utazókra. Ha egy-egy szállítmány mégis célhoz érkezett, a kereskedők nem találtak vevőt az áruikra. Akinek pénze volt, azt a váras hiénáinak fizette. Akinek nem voltak tartalékai, házáért, állásáért, jövőjéért reszketett.

Ezért örült hát Selmec a hírnek, miszerint más készíti el majd amaz oltárképeket, emezek pedig a templomból örök időkre kiseprűztetnek, s az élet így végre majd csak visszakerül a normális kerékvágásba.

Elsőként maga a benedeki piktor szerzett tudomást a váratlan esemény híreről. A betegágyából csodával határos módon kilábaló kolostori apát régi, őszinte hívét, a nagytestű Pelbárt testvért bízta meg azzal, hogy kíméletesen tudassa a festővel, a kolostor eláll a szerződéstől, és nem tart igényt további szolgálataira.

Klaffogó fapapucsában Pelbárt testvér egyenesen a főhajó deszkapalánkkal elkerített traktusáig csattogott, megállt a készülő szárnyasoltár harmadik fatábláját alapozó kismester mögött.

– Ne veszkölődj tovább, kontár! – kiáltott. – Fölösleges.

Az alacsony emberke mérgesen fordult hátra.

– Amihez nem értesz, abba ne szólj bele, barát! A kép alapozása magánál a képnél is fontosabb!

– Nocsak! – ámult a szerzetes. – Mit nem mondasz!

– A rosszul kezelt fatáblán előbb megfakulnak, majd eltűnnek róla a felhordott színek – közölte a piktor.

– Én az örökkévalóságnak alkotok, tehát lenolaj, porrá tört tojáshej és tojásfehérje... Eh! – legyintett –,

minek magyarázok itt neked... Ne báméskodj, inkább nézz utána, miért nem hozzák már a reggelimet!
– Visszafordult az állványra helyezett fatáblához. – Sült sonkát rendeltem, tojással. Hagyma nélkül! –
vetette hátra. – A múltkor is hagymával küldtétek, pedig megmondtam, hogy nem kell bele hagyma!
– Ne aggódj! – nyugtatta Pelbárt vidoran. – Nem lesz benne.

– Helyes! – vakkantott a festő.

– Sonka se lesz, és tojás se.

A festő sarkon perdült.

– Nem tojnak a tyúkok?

– Tojnak, de nem neked! – vigyorgott Pelbárt. – Mától nem etetünk tovább. Pakolhatsz, és mehatsz!

– Tudod te, kit ugratsz?! – förmedt rá a festő.

– Hogyne tudnám! – bászalygott Pelbárt. – A benedeki pancsert, akin egész Selmec nevetett, mikor a kovácsok védőszentjét úgy figuráztad meg, hogy két hét múltán görcs állt a hátába, mint annak a másiknak, akit szintén olyan ügyetlenül faragtál meg, hogy...

– Ugyan, hol van az már? – horkantott a mester. – Immár félik és tisztelik a művészetemet! Mindenki tudja, hogy akit Krisztus balja felől festek utolsó ítéltre, annak nem lesz a várasban jövője! Annak a szerencsétlen esetnek meg, amire célozgat, nem én voltam az oka, hanem az átkozott kanonok, aki sajnálta a pénzt a megfelelő fára. Ez itt elsőrendű, kiváló faanyag, de ezt is gonddal kell kezelni. – A piktor kidüllesztette horpatag mellkasát. – Ki mint veti ágát, úgy alussza álmát! – vakkantotta.

– No, akkor még inkább kezdj a pakoláshoz, hogy időben megvethesd otthon az ágad!

– Te meghibbantál! – pislogott a festő. – Jelenteni fogom Pius atyának, hogy egy idiótát küldött a nyakamra.

Pelbárt elkomorodott.

– Ne nagyon ugrálj, mert ha én csomagollak össze, abban nem lesz köszönet.

Jó néhány percbe telt, míg a festő felfogta, hogy a borszagot és fokhagymabűz árasztó barát nem tréfál.

– Lehetetlen...! – dadogta. – Életem legnagyobb munkáját nem hagyhatom félbe! Arról nem beszélve, hogy az általam festett képekhez nem fog illeni, amit az a ... mit mondtál, hogy hívják, pingálna helyettem!

– Mester Sebastian! – A barát olyan áhítattal mondta ki az ismeretlen nevet, mintha Leonardóét említette volna. Pedig (épp úgy, mint a selmeci polgárok java) a környékbeli képírókon és fafaragókon kívül más főstőt nem ismert.

– Soha életemben nem hallottam róla!

– Az már a te bajod... – dörmögte Pelbárt. – Dürernél dolgozott – bökte ki az apától hallott nevet. – Őt már csak ismered? Vagy azt se tudod, merre van... – bandzsítva koncentrált –, Antwerpen?

– Jól van – bólintott a festő összehúzott szemmel, mintha a barát arcvonásait próbálná rögzíteni az emlékezetében, hogy alkalomadtán őt is a pokol várományosai közé pingálhassa. – Gyerünk a perjelhez! Vele kötöttem szerződést. Amíg ő nem mondja, és amíg ki nem fizet...

– Neki már nincs szava ebben a dologban, be lett a cellájába zárva! Általam viszont maga a kegyelmes apátúr üzeni, hogy le is út, fel is út! Magaddal viheted a mázolmányaidat. Jó lesz tűzifának a következő téle.

A piktor hegyesre nyírt szakállát harciasan előreszegezve toppantott egyet.

– Tapodtat sem megyek!

A nagy földindulás idején megroppant templom hosszában futó rianást hónapokon át hordták tele kőzúzalékkal és földdel, nyoma se látszott már, a kőpadló mégis tompán döndült a piktor harcias dobbantására, mintha maga a pokol kívánná jelezni, hogy ha nem is látszik, azért még ott van a föld alatt. Pelbárt sietősen keresztet vetett, a festőt megkerülve az állványához lépett, szuszogva leemelte róla a félig alapozott fatáblát, s a térdéhez csapva ketté törte.

– Mit művelsz?! – jaidult a festő.

– Pakolok helyetted.

– Te barbár vadállat! Ne merészelj... Panaszt teszek! Bevádolok a várai tanácsnál, a céhnél, feljelentek a plébánián, a püspöknél... Rád küldöm a cseh vértéseket... Ha kell, az Atyaúrstenig elmegyek...

– Jól van, csak igyekezz mielőbb a küszöbön kívülre.

A festő ide-oda ugrált.

– A festékes vedrek...! Az ecsetjeim...! A félig kész képek...!

– Azokat viheted – mondta neki Pelbárt –, megmondtam. De a vedrekhez nem nyúlhatsz – zengette basszusát –, egytől egyig a kolostorból jöttek. Marad az olaj is meg az enyv, a festékanyagok is kellenek... Minden, amit az előlegből vásároltattál meg...

A festő először a céhházba rontott be a hírral. A céhmester épp arról tárgyalt a helyettesével, miként lehetne a benedeki „jöttmentet” arra kötelezni, hogy a náluk kapott nagy munka fejében legalább kiegészítőként a helybélieket is alkalmazza, ha másra nem, hát a képek háttérének szakavatott megalkotására.

– Vagy ott van a lósegg! – mondta a helyettes. – Én magam kifejezetten mestere vagyok a kancák farának.

– Milyen kancák? – hunyorgott a céhmester. – Lovak nem lehetnek az oltárképeken!

– Miért ne lehetnének?

– Hol?

– Hát a jászolban. Betlehemben!

– Ott nem voltak lovak, legfeljebb egy árva, sovány tehén... Szegények fogadták be a Szent Családot.

– Nem is rájuk gondoltam, hanem a királyok imáadására! A háromkirályok jöhettek lovon, nem?

– Mondasz valamit – tűnődött a céhmester.

– No meg a számár, amin József a Szűzanyát hozza...! Annak tán nincs fara?

– Igaz – bólított a céhmester. – Talán rávehetjük azt a féleszű kontárt, hogy...

A festő ekkor toppant eléjük.

– A kolostor kisémmizett! Az örült apát bezáratta azt a derék perjelt! Megszegték a szerződésemet! Hát ebben a felfordult világban már mindent lehet?!

– Botrány! – vágott vele amazok a várai tanács épületéhez a Ringen, miután útközben meg beszóltak a céhmester vejéhez, tartson velük ő is. – Hol a főbíró úr?

– Beszédünk van vele a lóseggek ügyében! – próbált nyomatékot adni megjelenésüknek a helyettes céhmester.

– Csak a jegyző úr van odabent, erősen dolgozik! – A teremszolga hiába próbálta feltartóztatni őket. – Bejelentés nélkül nem lehet...!

Berontottak a tanácsterem melletti dolgozószobába. A jegyző éppen reggelihez készült.

– Skandallum! Erőszak! – lihegték egymás szavába vágva. – A céh törvényes jogainak sárba tiprása...!

A jegyző felállt, lenyelte reggelijének első, megkezdett falatját, az ablakhoz sétált, kinézett.

– Ragyog a nap – mondta. – Nem látok odakint sarat.

– Ne tréfálj, jegyző úr! – dörgött a céhmester. – Ez komoly dolog!

– Botrány, amit a kolostor művel! – nyelvelt a veje. – Itt jogról van szó! Szerződésről! Rendről!

– És a lovak tomporáról! – toldotta meg a céhmester helyettese.

– No meg pénzről – mondta a festő.

Odorics e szóra felkapta a fejét.

– Ez esetben alaposan meg kell fontolni minden lépésünket – bólogatott. – A szerződés ugyebár a céh által kötöttet?

– Nem a céh által, de a céh ellenjegyezte! – A festő reszkető kézzel adta át a papírt a jegyzőnek. – Itt áll feketén, fehérén, a szükséges aláírásokkal... Tessék, nézd meg! Az ott a perjel úr kézjegye!

– Milyen perjel?

– Ej, hát magad is tudod, mióta az apát nyavalyába esett, a kolostorban mindent a nagytiszteletű Pius atya intézett helyette.

– Igaz – bólintott a jegyző. – Hanem, ahogyan én tudom, Pius testvér sosem lett hivatalosan beiktatva, és így... – csóválta a fejét –, formailag...

– Lári-fári! – rázta kétágú, fehér szakállát az idős céhmester. – A tisztelt kolléga a megrendelt nyolc képből kettőbe már bele is kezdett! Nem lehet csak úgy ukk-mukk-fukk...

– Minden szerződést fel lehet bontani! – vetette ellene a jegyző.

– Sajnos – sóhajtotta a céhmester.

– Újabban sem a pecsétes papír, sem az adott szó nem kötelez! – ugrott elébe a veje. – Az új törvény szerint, amit ti hoztatok, uram – pillantott vádlón a jegyzőre –, mégpedig a cseh vértések kardjainak árnyékában, ugye... Nos, a szerződések valóban felbonthatóak a felek teljes egyetértésével, de ez esetben nincs egyetértés...

– De még mennyire nincs! – kiáltott a festő. – Nincs egy szikrányi se!

– Nagy kár. – A jegyző vágyakozva pillantott félbehagyott, sovány reggelijére. Sült hagyma, fekete kenyérral. Nem mintha nem telt volna neki dúsabb reggelire, de ő (ellentétben más úrgazdagokkal) igen ügyelt rá, hogy ne hivalkodjék. Róla senki ne gondolja, hogy dúskál a javakban. Még a teremszolga se.

– Én temérdek más megrendeléstől estem el azért, hogy a kolostor segítségére siessenek! – ütötte a vasat a piktor. – Komoly jövedelmekről mondtam le, hogy a Katalin templom új szárnyasoltára időre elkészülhessen!

– Kegyes döntés volt a részedről, uram! – vetette közbe a jegyző, hogy időhöz jusson, s alaposan megfontolhassa, milyen álláspontot képviseljen a fölöttébb kínosnak ígérkező ügyben. Az utóbbi fél évben nem ez volt az első eset, amelyben korábbi megállapodások mondattak semmisnek, mégpedig vagy a pékből lett új főbíró, vagy a cseh vértések kapitányának erőteljes közbenjárására.

– Bolond döntés volt! – dühöngött a festő. – De hiszen mondták is a plébánián nekem, hogy... – Elharapta a folytatást. – Akárhogy is... – hergelte magát –, engem kártérítés illet!

– Kártérítés... – ízlelte a szót Odorics. – Erre nincs precedens.

Csakugyan nem volt még rá példa, hogy a kárvallott felet bármely módon kártalanítsák elkobzott bányajoga, kényszerrel elbitorolt háza, telke miatt. Az viszont többször megesett, hogy a hepciáskodókat véletlen baleset érte. Volt, aki érthetetlen okból kitört korcsmai verekedés során veszítette életét (kinyomozhatatlan volt, ki, hova ütött), olyan is akadt, akit ügyének orvoslására Budára indultában rablók támadtak meg, s torka elmetszetett.

– Hát most lesz rá példa! – villogtatta szemét a céhmester. – Ha egy ilyen tisztelt vendégművészt kár érhet Selmecen, akkor mi hogyan alkothatnánk itthon biztonsággal?

– Egy lovon ülünk mindannyian! – helyeselt a helyettese. – Lehet, hogy bizonyos kontárok szerint a közös lónak túrós háta, de ezek nem is tudnának egy lovat úgy megfesteni, hogy a farán táncoló fények kiemeljék az izmok játékát, és...

– Ki kell álljunk egymás jogaiért! – vágott közbe a céhmester veje. – Elvégre nem holmi setét korban élünk, ahol ököljog döntött el mindent, hanem a világosság hajnalán, ahol egy szabad királyi város szabad polgárai...

– Mesterei! – vakkantotta a céhmester helyettese. – Én magam eddig huszonzét számár és tizenkilenc paripa képét alkottam meg...

– Szép dolog, hogy így összefogtok, mester urak! – csitította őket a jegyző. – Megvitatom az esetet a főbíró úrral... Ti pedig... – fűrkészte őket –, talán jól tennétek, ha addig szót váltanátok a plébános úrral, elvégre az ügy... khm... bizonyos vonatkozásai... magát az egyházat érintik, és a fennálló törvények szerint... Hitbéli ügyekben a városi hatóságnak nincs perdöntő szava, hacsak az egyházmegye nem kéri kifejezetten a mi ítéletünket, mint egynémely inkvizíciós vizsgálat után...

Az inkvizíció említése lehűtötte a hév kedélyeket.

Kisasszony havában három ilyen vizsgálat is esett Selmecen. Egyikben magát a kamaragrófot idézték az

inkvizíció ideiglenes törvényszéke elé. Pius atya képviselte a vádat, amely szerint a kamaragróf (ki Mátyás özvegyét támogatta az interregnum alatt) eretnek eszméket hirdetett széles birtokain, ráadásként se ottani parasztjait, se a várai Ringen álló házának cselédségét nem engedte a vasárnapi misére. A kamaragróf tagadta az eretnokség vádját. Előadta, hogy a kérdéses vasárnap hajnalban átszakadt a Garam menti falvakat védő földgát, parasztjait kénytelen volt a betörő víz elleni védekezésre hajtani. Várai házában pedig (és ez több, mint különös véletlen, hangsúlyozta) szintén éppen aznap tűz ütött ki, mégpedig egyszerre három helyen, a pincében, a konyhában és egy használaton kívüli, évek óta bezárt toronyszobában. A cselédség a lángokkal harcolt, azért nem jutott el a misére. Az inkvizíciós törvényszék nem fogadta el ezt a védekezést, mondván, az igaz hit erejét sem tűz sem víz nem csorbíthatja. A gróft veszélyes eretnekké nyilvánították, bizonyított ügye ítélethozatalra a várai hatóság kezére adatott.

A rémült tanácsurak nem tudták, mitévők legyenek, mígnem a cseh kapitány, kinek vértesei a várasháza börtönében őrizték a szerencsétlen gróft, meg nem nyugtatta őket. A törvény ringburgerre, grófra, bányászra, parasztra egyként vonatkozik, mondotta. Ő a maga részéről eltökélt a „nagytiszteletű tanácsurak” bármely igazságos ítéletét habozás nélkül végrehajtani. Ekkor az új főbíró időt kért az ítélet alapos megfontolására. A tanácsurak közül Odoricsot magához intvén bevonult a bírói különszobába. Már egy órája tárgyaltak, mikor a teremszolga megzavarta őket, jelentvén, hogy a kamaragróf neje szeretne a főbíró úrral sürgős szót váltani. Levendel pék, ki megválasztása óta éjjel nappal a bírói talárt viselte, kegyesen intett:

– Jöjjön hát a némbér.

A „némbér” (harmincas éveinek derekán járó, szemrevaló, sötéthajú, büszke asszonyszemély, leánykori nevén Ettingshausen Gizella) a bírói szobába rontván egyenesen a főbíróhoz futott, német szitokszavak özönét zúdította rá, és szemén köpte. A pék letörölte képéről az asszonyi nyálat.

– Bár nyelved keserű és igaztalan – mondta nyájas mosollyal a haragtól és felháborodástól reszkető nőnek –, nyálad ízlik nekem, hölgyem.

Odorics sápadtan nézte a jelenetet.

– Fékezd magad, asszonyom – szólt németül a nőhöz. – Kérlek, add elő higgadtan, amit mondani óhajtasz.

Mielőtt az asszony ismét szólhatott volna, a bíró Odoricsra förmedt.

– A jegyző úr ne vartyogjon idegen nyelven egy magyar királyi város magyar bírójának magyar szobájában!

Az elképedt Odorics dadogva próbálta emlékeztetni a bírót, hogy eleddig minden váraslakó a maga anyanyelvén szólhatott a bíróság avagy a tanács ülésein, így talán a grófnének is módjában állhatna...

– Hinaus! – üvöltött rá a pék.

Odorics lehajtott fejjel, pirulva hagyta el a bírói helyiséget. Másfél óra múltán lett ismét beszólítva. Amikor a hívásra belépett, az asszony zilált hajjal, sápadtan ült egy félreeső zsámolyon, ruhája megbomlott korcát fűzőgetve. Szoknyája alól kivillanó meztelen bokáján barnás lé csorgott. Odorics elkapta róla a tekintetét.

A főbíró derűsen tett-vett nagy asztalánál, levetett talárja a bírói karszék támláján hevert.

– Jöjjön bátran, jegyző uram, diktálni valónk van.

Odorics az írópulthoz lépett.

– Halljuk hát, gyönyörűm – szólt a nőhöz a pék –, sorold, amit közölni óhajtasz.

Az asszony néma maradt.

– Így is jó – bólintott a pékből lett bíró, talárját gondosan magára öltve.

Másfél lapnyi szöveget diktált a jegyzőnek, mely szerint a kamaragróf felesége (urának fertelmes bűne enyhítéseképpen) saját nevén lévő birtokait (item két garammenti falu, item egy Seregélyes néven ismert szőlőbirtok, item egy árendába adott várai ház) tulajdonjogát Selmec magas tanácsára ruházza; harminc aranyforinttal alapítványt tesz a plébánia szegényeinek javára, mely alapítvány hasznot hozó működtetésére

alázatos, hálatelt szívvel magát a főbíró urat kéri fel, meggyőződve annak önzetlen természetéről és az igazságosság iránti szív- és elmebeli elkötelezettségéről. További száz aranyforintokat ajánl a város rendjét vigyázó, önzetlen cseh vitézek ellátásának megsegítésére. Teszi mindezt önként, kényszer nélkül, saját akaratából, hogy eladdig félreismert urának bűnét enyhítse. Továbbá kötelezi magát arra nézvést, hogy amennyiben a magas bíróság oly enyhe ítéletet hozna ura ügyében, amely annak teljes vagyonek Kobzása mellett szabad mozgását nem korlátozná, haladéktalanul elhagyja vele Selmecet és a dicsőséges magyar korona összes, kiterjedt birtokait is, visszaköltözve vele oda, ahonnan szülei érkeztek annak idején, Thüningiába.

Az irat elkészült.

– Előttünk, mint hatósági tanúk előtt... – diktálta még a pék az írópultnál görnyedő Odorics mögé sétálva. – Elsőbben a te neved következzen – súgta neki –, nehogy szó érje a ház elejét.

Odorics aláírt, a pék is odafirkantotta a maga nevét az iratra.

– Levendel Kornél, Selmec városának főbírája. – Megvárta, amíg a jegyző port hint a friss kézjegyre, azután a kamaragróf nejéhez fordult. – Jöjj, asszonyom! – mosolygott rá. – Lásd el gyöngéd kezéd jegyével te is e becses papírt, hogy immár teljes lehessen közös örömünk.

Az asszony felállt a számlóról, s mint egy alvajáró az írópulthoz vonult. Aláírta a lapot, köszönés nélkül távozott. Ezek után a bíró és Odorics visszafáradtak a tanácssterembe, a tanácsurakkal való, másfél percnyi sutyorgás után kihirdették az ítéletet.

– A vádlott megfosztatik minden ingó és ingatlan javától, s amennyiben öt nap alatt elhagyja a magyar királyság területét, egyéb bántódása nem esik.

– Gyertek vissza ebéd után – tárta ki a karját most a jegyző, kijebb tessékelve hívatlan festő vendégeit –, addigra talán mindannyian tisztábban látjuk e szerződésbontás lehető és lehetetlen következményeit.

– Ahogy a festői küldöttség mormogva elvonult, Odorics a teremszolgáért csengetett. – Fuss a főbíró úrhoz, nagy tisztelettel kérem, fáradjon át hozzám, ha ideje engedi... Nem. Mondd neki, hogy az ügy nem tűr halasztást, így tehát siessen. – Beleharapott a hagymába, zsíros ujjait gondosan a hajába törölvén lesietett az épület földszintjére, melyet az ideiglenesen még mindig a városban tartózkodó cseh zsoldosok kapitánya lakott a segédtszijeivel.

Bár a nap már magasán járt, a vértés kapitány (ha nem is az igazak, de) az erősek álmát aludta. Nagydarab ember volt, homloka alacsony, tüdeje hatalmas. Horkolása kihallatszott a folyosóra.

Az ügyeletes segédtszít vonakodott felébresztetni.

– Lehet nem zavarja! – mondta. – Kapitán volt lupanar, hajnalig. Akarta megkapni legkövérebb kurva, de kapta csak más kettő. Bányász Luca meg vékonyka zsidócska.

Odorics minden lendülete elveszett e szókra.

Nem mintha a város teljhatalmú cseh kapitánya nem tehetne volna, amihez éppen úri kedve szottyan, hiszen még mindig jobb, ha fölös indulatát a lupanar sororjainak karjában csitítja, mintsem végeleáthatatlan beszédek tartson az új tanácsuraknak, újra és újra emlékeztetve őket ama ténykörülmenyre, mely szerint csakis az ő önzetlen, igazságérzettől fűtött, hathatós támogatásának köszönhetik elnyert, magas posztjukat, így hát szíveskedjenek most ők is önzetlen támogatásukról biztosítani a rendet fenntartó maroknyi sereget, mégpedig egy hízott ökör azonnali letaglózása és nyárson való megsütése által, vagy újabb hordó borok sürgős csapra verésével, netán ennyi meg ennyi aranyforint azonnali folyósításával, mégpedig régi körmöci forintok formájában, nem pedig holmi sebtében vert, új pénzzel, amelyben (tudjuk, amit tudunk) több a réz, mint az arany.

Ez már így volt, mióta a csehek meghozták Selmece az áhított rendet, s Ulászló zászlajai alatt megtisztították a várost a „kétes elemektől”. Legtöbbjük az özvegy Beatrix királyné vagy Mátyás fattyú fiának győzelmét várták a koronáért folyó harcokban. Eme szerencsétlenek egy részének sikerült a várost elhagynia Ulászló cseh seregének érkezése előtt, mások azonban szép számmal itt rekedtek, ami talán még nem is lett volna

olyan nagy baj, mint az, hogy óvatlanul távolmaradtak a vérteseket ünneplő tömegből, amely a várás északi kapuja felől a Ringre vezető út két oldalán integetve fogadta a bevonulókat.

A régi bíró és a jegyző is azok közt volt, akik házukba zárkózva óhajtották kivárni, mit hoz a nap. Odorics (akkor még a korábbi jegyző írnokaként szolgált a várasházán) a sereg érkezésének hírére két méregdrágán vásárolt, felnyergelt kancával vágatott a lupanarhoz, hogy onnan titkos kedvesét a kurvákok közül végre kimenekítvén, haladék nélkül délre szöktesse. Hanem a sororok akkorra már mind kiöltözködve, kikenedve, ringó léptű csoportban vonaglottak az északi kapu felé Magdaléna asszony vezetésével, ki magát hordszéken vitette a „leányai” előtt, s vastag, rekedt hangján latinul kiáltott a szintén a váraskapu felé tóduló tömeghez:

– Amati neque pugnat! – Szándéka szerint a mondat valami olyasmit jelentett: „Szeretkeztek, ne háborúzzatok!” A latin szavakból mit sem értő tömeg tovább sodorta őket az északi váraskapu felé. Luca is ott lépdelt felcicomázott sorstársnői közt, karcsú volt és sápadt, mint egy liliomszál.

Odorics rákiáltott.

– Szívem! Gyere hozzám!

Mintha kedvese kiáltását nem hallotta volna, a leányzó pisze mellét felvetve ringott tovább a kurvákok sorában. Odorics ekkor leugrott a lóról, egy bámész kölyök kezébe nyomta a kantárszárakat, berontott a sororok közé, hogy a láthatóan révületbe esett titkos menyasszonyát a bűnös kéjhölgyek csoportból kiragadja. Százszor megbeszéltek, ha eljön a perc, a dalmát partokig meg se állanak, ahol ő, kinek (úgy tudja) nagyapja szerb lócsiszar volt, bizonytalán szót ért a helybéliekkel, köztük nem lesz nehéz új életet kezdeniök. Ám rögvést kiderült, hogy Luca nem alszik, sőt, nagyon is éberem ring a társnői közt, s esze ágában sincs a szereleméhes cseh vértések elől Dalmáciába futni.

– Mit akarsz? – tépte ki magát Odorics kezéből.

– Itt az idő! – hadarta a férfi.

– Nem! – fordult felé villogó szemmel a lány. – Még nincs itt! – Hogy szavainak nyomatékot adjon, tíz körömmel karmolt az írnok elképedt arcába.

Az meg, mintha megbénult volna, csak állt, ütötte, bambán; vérző arccal bámult a sororok távolodó menete után, mikor a várasi pék karon ragadta.

– Már mindenütt kereslek, Odorics uram! Nálad van az irattár kulcsa?

– Hogy mi? Tessék? – pislogott az írnok. – Persze, hogy nálam van.

– Fussunk akkor!

– A lovaim... – mutatott volna a hátsait vigyázó kölyök felé, de a gyerek már nem volt ott, eltűnt a kancákkal együtt, valamely mellékutcában.

– Hagyd őket! – intett a pék. – Egész ménest kapsz cserébe, ha helyén van az eszed!

Odorics hagyta magát a várasházára vonszolni, s bár nem értette, mit akar a pék az irattár kulcsával, leakasztotta a nyakából, s által adta.

– Segíts! – parancsolt rá a pék –, én nem ismerem itt ki magam... Hol vannak a telekkönyvek és az adóslevelek?

Odorics bevezette az irattárba.

– Ebben aládában, de mi dolgod velük?

A pék feltúrta a ládát, némely papírokat sietve az inge alá gyűrt, másakat az írnok kezébe adott.

– Ezeket égesd el, aztán szerezz egy zsákocskát sót, rohanj vele az északi kapuhoz, ott várlak! Hozd a kulcsot is magaddal! Rohanj!

Talán a szerelme avagy a lovai elvesztése okozta sokk miatt, netán a várásban szerte visszhangzó tengernyi vivát volt az oka (visszagondolva se tudta volna megmondani), Odorics szédelegve engedelmesskedett a pék akaratának. A tanácssterem kandallójában elégette ama papírokat (a pék adósleveleit), lerohant a lépcsőn, ki a várasházáról. Átverekedte magát a zsvajgó tömegen, lóhalálában ért a kapuhoz.

A pék egy talpára állított, üres hordóról szónokolt:

- Már csak néhány perc, és üt az igazság órája!
- Vivát! – üvöltött körötte a tömeg.
- Új királyának hadait rajongva köszönti Selmec hálatelt népe! – rikoltotta a pék.

Újabb vivát zengett, sapkák repültek a magasba.

Miket beszél ez itt, hőkölt Odorics. Talán bolondgombát evett, mint az egész megbolydult város, mely a máig napig rettegve várta a cseh vérteseiket, most mégis ujjong és éljenez, mint az a másik sokadalom a bibliai időkben, midőn a zsidók a római helytartó (vagy Kajafás főpap?) kérdő szavára, melyiket engedje szabadon az ünnep törvénye szerint, az imádott Krisztust, vagy a lator Barrabást, az esztét veszített tömeg Barrabást kiáltott. A révült félgondolat lefékezte Odorics siettét.

Az éles szemű pék nagy mozdulattal magához intette.

- Hoztál sót? Ide vele! Add a kulcsot is!

Ekkor tűntek fel az első lovasok az útkanyarban. Parádés rendben léptettek, mintha szemlén vonulnának, nem pedig egy várost elfoglalni jönnek. Elöl a kapitány poroszkált ficánkoló lován, nyomában négy gyalog dobos verte a marsot, mögöttük négy zászlóvivő apród, nyomukban a haddal.

A kapu elé érve a kapitány megálljt intett.

Hatalmas volt a csend, mintha kiterjesztett szárnyú, óriás angyal szállt volna el fölöttük az égen. (Pedig csak felhő volt, hosszú pillanatra elfedvén a napot.) A pék leugrott a hordó tetejéről, a lovasok elé csámpázott, s egy ki tudja, honnan került hímzett párnán frissen sült kenyeret, a zacskó sót és az irattár kulcsát a parancsnok felé nyújtván, tiszta cseh nyelven szólott.

- Legyen üdvözölve a hős Ulászló király dicső serege! Selmec tárt karokkal vár benneteket!

Mintha titkos végszót hallott volna, a láthatatlan angyal (látható felhője) ellibbent a nap elől, a sugarak kápráztató fényel csillantak meg a lószerszámokon és a fegyvereken.

- Íme, kenyér és só, valamint a város kulcsa! – emelte még feljebb a párnát a pék.

Keze nem remegett.

- A kenyeret magam sütöttem nektek, jó magyar búza lisztjéből.

Így kezdődött Selmec vér nélküli, ünnepi megvétele, melynek folyamányaként a pék két nap múltán városi bírónak választott, Odorics pedig jegyző lett, mellesleg két falu ura.

De minek ez a semmiből jött, váratlan rang és gazdagság, ha a nő, kibe három év előtt oly igen belehabarodott, hogy bizonyos „leeső” forintokat a városi pénztárból rendre elcsaklíván egész vagyonkát gyűjtött, hogy egy szép napon szerelmét a kurvákoktól kiváltván feleségül vegye, mi haszna mindennek, ha Luca továbbra is a lupanarban szolgálja a dévaj urak mocskos szeszélyeit, mintha nem szenvedne tőlük, de egyenest örömet lelné a tagbaszakadt csehek kényeztetésében, különösképpen a veres képű kapitányéban, aki, tessék, az éjjel is vele hált, s a vörös zsidócskával.

A „vörös zsidócska” a legbefolyásosabb selmeci ringburger, bizonyos Pregitzer Lóránt és annak Lengyelhonból hozott (állítólag még ott kikeresztelkedett, zsidó) nejének lánya volt, az áldott békeidők legszebb hajadona. Kezéért a város összes ifja versengett hajdan. Köztük volt a két éve kinevezett, új probátor, nyalka, nagy tudású ifjú, ama kevesek közül való, kit a változások szele nem repített messze korábbi posztjától, sőt, megerősített méltóságában.

A Pregitzer család nem járt ilyen szerencsével.

Pregitzer Lórántnak számtalan gazdag tárnája bőven hozott ércet, saját ökörfogataival szállította a lengyel kohókba, hogy onnan a rezet nagy haszonnal adhassa tovább a Hanza szövetség városainak. Komoly érdekeltségekkel bírt különféle kereskedelmi ügyletekben, tagja volt számos testvérületnek, három hajója járta az északi vizeket, baráti kapcsolatok fűzték Pozsony városának dunai kereskedőihez csakúgy, mint Visegrád és Buda várának a királynéhoz közel álló, legmagasabb köreihez.

Mátyás keményen sarcolta a népét, báróival sem bánt kesztyűs kézzel. Halála után a nagyurak gyöngé királyt akarnak majd, ebben Pregitzer biztos volt. A szóba jöhető jelöltek közül Mátyás fattyú fia tűnt

a leggyengébbnek. Pregitzer úr vagyonának tekintélyes részét, százezer aranyforintot küldött a herceg esélyeinek, majd később újabb ötvenezeret, pártütő hadainak megsegítésére, cserébe bárói címre számított. Csigalassúsággal múltak a napok, a hetek. Egymásnak ellentmondó, zavaros hírek érkeztek Selmecre a hadiszerencse forgandóságáról és a háttérben folyó politikai paktumokról, melyek naponta köttettek és bonttattak országszerte. Volt idő, amikor úgy hírlett, maga Frigyes császár is hajlandó elfogadni a herceg trónigényét, amennyiben az ifjú esetleges halála után a magyar korona visszaszáll a császári házra. Ebben volt ráció, sokkal több, mint a magyar urak által sosem kedvelt Beatrix királyné trónra juttatásában, vagy abban, hogy bárki komolyan óhajtja a harcok lengyel Kázmér sarjának, a cseh koronát bíró Ulászlónak magyar királlyá ütését.

Mivel napok óta nem kapott hírt, udvarnagynak kíséretében lóra szállt, hogy legalább Pozsonyig eljusson, netán Budára menjen, hogy ott friss híreket szerezvén, jó embereivel konzultálhasson. Pozsony alatt érte az üzenet: Ulászló kibékült kalandor öccsével, ki bátyja esélyeit gyengítendő, korábban maga is hadra kelt, hogy ha a magyar koronát nem is haphatja el az esélyesek előtt, valami azért neki is leessen majd a végső osztozkodáskor. Pregitzer nem örült a hírnek. Nem örült annak sem, hogy a minden hájjal megkent politikus hírében álló Bakócz Tamás püspök is haddal utazgat az országban, összevissza tárgyal mindenkivel. Úgy hallotta, Bakócz Pécs városa felől éppen Győr felé tart, ezért Pozsonyt el sem érvén által ment a Dunán, hogy Győrött kihallgatást kérjen a püspöktől. Mire odaért, Bakócz már nem volt ott. Utána indult hát Budára. Útközben újabb hírek érték. Ulászló északról közelítő hadai több felé válva szintúgy Budának tartanak. A sereg egyik szárnya sorra foglalja el a felső-magyarországi bányavárosokat, köztük Selmecet. Ekkor már komolyan megijedt. Kemény harcokban edzett, hűséges háznagyát haza indította, hogy ha lehet, feleségét és leányát kimenekítse a „várható felfordulásból”. Ő maga egy (Mátyás hajdani zsoldoseregének szétszéledt farkasaiból összeállt) szabadcsapathoz csatlakozott. Azok is Budának tartottak, hogy másfél éve elmaradt zsoldjukat valahogy kieszközöljék a gazdátlanul maradt kamarától. Fehérvár alatt keveredtek harcba az állig felfegyverzett cseh vértesekkel. Pregitzer két vágott és egy szúrt sebbel esett el. Életének utolsó látványa egy fölbe hajoló, szakállas arc volt.

– Ne félj, uram, te már úgyse fázol! – mondta a szederjes száj, miközben láthatatlan kezek megszabadították a szólni már nem tudó Pregitzert a lábbelijétől és véres köpenyétől. Igaza lett a szakállas bitangnak, Pregitzer Lóránt, a hajdan nagyhatalmú, okos, selmeci ringburger immár semmit nem érzett. Szürkévé dermedt arcából Mátyás hollóinak varjú rokonai vájták ki a még nedvedző szemeket.

A háznagy elkerülte a hadiutakat, csak három nap múltán érte el Selmecet. A déli várskaput már cseh vérteskatonák őrizték. A nyugati kapunál ugyanez fogadta. Megvárta az estét, lovát megbéklyózta, átmászott a setét várasfalon. A hátsó keretet övező kőkerítésen át jutott a Pregitzer birtokra. Bekecse zsebéből előhalászta a mindig magánál hordott, hang nélküli sípot, megfújta. Nem rontottak hozzá jól idomított szelindekei, a sötétség nem mozdult. Az istállóhoz lopakodott, suttogva szólt be a deszkaajtó résén.

– Gerzson!

Odabent moccant valaki, a lovak felhorkantak. Kisvártatva kinyílt az ajtó, a nemrég lovásszá előléptetett udvaros fiú bukkant ki rajta.

– Szólt valaki?

A háznagy lapátnyi tenyere a fiú szájára tapadt.

– Ne kiáltst! Én vagyok.

Az istállóban tudta meg, mi történt. Nem sokkal az ő távozásuk után a ház asszonya leányával együtt szintén távozott a házból. Senkinek nem mondták, hová indulnak. Mint később kiderült, Pregitzer egyik falujában akarták kivárni a ház urának visszatértét, mivel Pregitzerné álmodott látott, amely szerint odahaza „nem vagynának biztonsággal”.

– Ahogy az úrnők elhagytak minket – mesélte Gerzson –, Levendel pék jelent meg nálunk néhány

legényével, hogy úgymond, személyes oltalma alá helyezze „szeretett barátja” otthonát. Két nappal később egész pereputtyát ideköltöztette. Úgy rendelkeztek velünk, mintha mindig is az ő cselédei lettünk volna. Mindent feltúrtak, átrendeztek. Este két váras darabont érkezett a jegyző írnokával. A pék valamennyiünket összerelt a kapu-boltban, le kellett vonuljunk velük a borospincébe, ahol, esküszök, uram, az egyik oldalvágat mélyén fehér csontokból emelt oltárt találtunk, a falon fejjel lefelé fordított feszületet, egy körébe karcolt, hatágú csillag rajzolatát, alatta kis hordót, amelyben (és ez csalhatatlan bizonyossággal megállapított, mondta a pék) keresztény gyermekek vére savanyodott. Az írnok gyertyavilágnál körmölt a jegyzési könyvbe. A pék szavai szerint az oltár végre leleplezte úrasszonyunk „zsidrák praktikáit”. Mindönknek jelet kellett tenni a jegyzési papírra. Meg is tettük, parancs szerint, csak a szakácsné vonakodott tőle. Olyan szavakkal illette a péket, az írnokot és a darabontokat, miket, ha akarnám, se tudnék elismételni. Ismerted őt, uram, isten bocsássa meg, mocskos volt a szája, mint másnak a pélszája. Hamar elhallgattatták, mégpedig egy akkora pofonnal, mitől fálnak esett, de olyan szerencsétlenül, hogy a feje azonnal szétloccsant.

A háznagy moccanatlanul hallgatta a fiú beszámolóját.

Gerzson elmondta még, hogy a falvakat dúló cseh hadak közeledtének hírére Pregitzerné és a lánya visszatértek a várasba. Az asszonyt már a kapuban lefogták, és elhurcolták a várasháza pincéjébe. Dorka leányasszony szerencsésen hazamenekedett.

– Mikor zokogva bebukott a kapun, se a pék nem volt idehaza, se a legényei – sorolta Gerzson. – Mondtuk neki, hogy nálunk nincs biztonsággal, meneküljön a kolostorba, vagy a Mária templomba, netán hajdani vőlegénye, a probátor házába, de nem bírtunk vele szót érteni, így végül be kellett lökjünk őt a szarhombárba, ahol egyszer már túlélte a veszedelmet, mit annak idején, emlékszel rá, uram, szintén ez a pék okozott, mikor Dorka eljegyzését tartottuk volna.

– Emlékszem – bólintott a háznagy.

– Erősen rettegtünk – folytatta beszámolóját a lovász –, mi lesz, ha új urunk haza talál jönni, de nem jött meg. Odakünn az utcán viszont nagy sokaság támadt, az egész váras az északi kapu felé özönlött, mivel elterjedt, hogy a csehek még aznap elérik Selmecet. Úgy is lett. Ha láttad volna, uram, milyen pompás, kövér lovakon jöttek meg a csehek, milyen fényesen csillogtak pazar fegyvereik! Felük páncélos volt, fémből való vérttel, orrvédős sisakkal. Négy rőf hosszú pikájuk (vagy inkább lándzsájuk) fanyelének tövét a nyeregkapához erősített hüvelyben tartották, kétélű kardjukat kivonva vonultak, szigorú rendben, mint a parancsolat! És hogy tartották a sort, uram! Mintha te magad idomítottad volna be a lovaikat! Fej-fej mellett, egy orrhosszal se elébb, vagy tán lemaradva...

– Jól van – mordult a háznagy. – Az úrnőket mondjad.

– A pék álló hétig nem jött haza. Mégse mertük a kisasszonyt előhozni a hombárból, attól tartván, hogy a pék épp akkor tér meg, mikor ő elől van. Odahordtam neki ételt, italt, de nemigen élt vele. A várasban hatalmas volt a felfordulás, éjszakánként örömtüzek égtek a főtéren, mint farsang idején, mert ki lett dobolva, hogy minden selmeci lélek örömmel éltesse Ulászló királyt, ki új, szabad rendet hoz Mátyás rettegett hatalma helyébe. De nem hogy rend nem volt itt, csak tombolás, rombolás. Folyt a bor és a vér. Megesett, hogy az addig békés szomszédok egymás torkának estek, mígnem a cseh darabontok karddal vágtak rendet. Újra választották a váras tanácsot, főbírónak tették a mi pékünket. Ő mondta ki szegény úrasszonyunkra a végső ítéletet, mivelhogy őt meg vád alá vonták, mégpedig a Pius nevű kolostori perjel szavára, ki inkvizítor, vagy mifene lett.

– Mi volt az ítélet? – kérdezte a háznagy.

– Vízbefojtás – felelte Gerzson. – Épp ott dobták a bányatóba, ahol annak idején azt a javasasszonyt, emlékszik rá, uram, Marthának hívták, mink is kaptunk tőle nyavalya elleni füveket...

– Emlékszem – mormogta a háznagy. – És a leányasszony? Ővele hogyan lett?

– Nem tudom, uram, ki tehet róla, én biztosan nem, esküszök a Mindenhatóra és minden szentekre! – fogadkozott Gerzson. – Mikor a péket végül hazaette a fene, mindjárt a hombárhoz ment, mintha tudta

volna, hogy Dorkát odarejtették. Velem nyitotta fel a csapóajtót. A kisasszony akkor már inkább volt holt, mint eleven. Sokáig csak egyetlen szóval felelt a pék minden kérdésére. Pedig az nyájasan tudakolta tőle, mikor, miképpen tért haza, hogy érzi magát, nem éhes-e, ilyeneket. Dorka leányasszony mindenre azt mondta, nincs. Erre a pék megkérdezte tőle, mi az, ami nincsen. A kisasszony sokáig hallgatott, végül azt felelte: Isten. Ekkor a pék barátságosan kitésekelt az utcára, és bezáratta velünk mögötte a kaput.

– Értem – bólintott sötéten a háznagy. – Most hol van?

Gerzson nem felelt.

– Nem tudod?

– De.

– Láttad?

– Annál többi is esett – felelte a fiú. A háznagy úgy látta, mintha a kölyök szája a sötétben mosolyra húzódná.

– Mi esett? Hol esett?

– A lupanarban – bökte ki Gerzson. – Mert hogy szegényt senki más, csak Magdaléna soror fogadta be.

– És?

– Meggyaktam rendesen, ahogyan mondva lett. – Gerzson megszívta az orrát. – Levendel úr rendelte, hogy megtegyem – krákogetta. – Pénzt is ő adott rá. Nem olyan rossz ember, mint először gondoltuk róla.

– Értem. – A háznagy nem mondott többet.

Gerzson másnap halva lelték az istállóban.

A háznagnak nyoma veszett.

Mindez hónapokkal azelőtt történt, hogy a benedeki festő a Katalin templomból ki lett söpörve. A váraslakók örültek a hírnek. Annak még jobban örültek volna, ha a piktor által addig pingált képek fel lettek volna szabdalva, netán elégetve. Ám a jól értesültek úgy tudták, a betegségéből magához tért apát kegyes engedelmével a festő magával vihette ama fatáblákat haza, Benedekre. Azt kevesen sajnálták, hogy (amint hírllett) Pius atya a cellájának foglya, s nem is jöhet onnan elő egyhamar. Kevesen értették a plébánia és a kolostor zavaros függelmi viszonyát. Hogy a bencéseknek apátjuk parancsol, afelől nem lehetett vita. Hanem Pius az új rendben már nem egyszerű szerzetesként járt-kelt a városban, de misét celebrált a plébánia alá tartozó Mária templomban, és állítólag egyenesen a szentszéktől érkezett jóváhagyással vezette az inkvizíciós tárgyalásokat. Odáig tehát rendben van, okoskodtak az urak, hogy a betegágyból Isten segédelmével kikelt apát hetekig tartó, magányos penitenciára ítélje egy szerzetesét, de vajjon bészaráthat-e egy másutt is miséző papot, aki ráadásul pápai áldással ítelt az eretnekek felett? Épp ez volt a fogas kérdés, amelyben a festők küldöttsége által felkeresett plébános sem tudott, vagy nem mert dönteni.

– Nem tudom, mit mondjak nektek, tisztelt mester urak – vallotta be a küldöttségnek. – Az újjáépülő Katalin templom kétségkívül a kolostor egyháza, így annak minden ügyében az apátúr dönthet. Ha ő felbontja a szerződésedet – pillantott a piktorra –, akkor az bizonyosan fel van bontva. Úgy látszik, hír érkezett ama mester érkezése felől, akit az apátúr immár több mint egy év előtt hívatott az új oltárképek megfestésére. Ugyanakkor belátható dolog, hogy téged valóban kár ért emiatt, hiszen tőled pedig az apát ideiglenes helyettese, Pius atya rendelte meg ugyanazon képeket... Mégsem bíztatnálak arra, hogy a kolostor megpereld. Az apát nagyhatalmú ember. Mindenki tudja, mily bölcsen olvasta ki jövőnket a csillagokból, vagy (amint azt szintén beszélnek) Isten szárnyas angyala súgott neki.

– A galamb nem angyal! – szólt közbe a benedeki piktor. – Én úgy hallottam a szerzetesektől, hogy az apátjuk a Nyulacska nevű, sánta barátocskája által nevelt galambokat fogadta a négy égtáj felől. Általuk jutott hírekhez.

– Lehetséges – bólintott a plébános –, de magad is tudod, hogy a galamb a szentlélek hírnöke. Ilyetén

formán bizony lehetséges, hogy maga a Szentlélek segítette az apátot, no meg Thurzó úr, aki nem csak Mátyás királynak volt bizalmasa, de immár Ulászló urunknak is jó embere. Közeli barátja a lengyel Kázmérnak. Mindent elér, amit akar, tarsolyában az itáliai zsidók pénzével... Látjátok, a főbíró úr megszabadított minket a mi zsidainktól, elég volt egyiküket elítéltetni, a többi úgy elfutott Selmecről, mintha itt se lett volna... A spanyol Izabella is megtisztította Hispániát Krisztus urunk gyilkosaitól... de Itáliában még kövérre híznak a keresztények vérén, mivel fél Európa az adósuk... Bonyolult világ ez, uraim. Várni kell benne, nem újat húzni a felsőbbsséggel. Ki tudja, merre fordulnak még a csillagok fölöttünk. Eljöhet az idő, amikor az új festő által pingálандó képek tűzre vettetnek, s helyükbe az általa alkotottak kerülnek. Őrizd hát meg őket, a Miurunk Istenünk nagyobb dicsőségére. És most áldásom rátok, menjetek békével.

Odorics jegyző is hasonló konklúzióra jutott a fontos döntés elodázásának ügyében, miután elébb a végül mégiscsak megébredő vértesskapitánnyal, utóbb pedig a várasházára megérkező Levendel főbíróval is megtárgyalta az ügyet.

A kapitány véreres szemmel, szótlanul hallgatta a jegyző beszámolóját.

– Mit óhajtasz hát, uram? – kérdezte tőle szavai végén Odorics.

– Sonkát – felelt a kapitány. – Hagymával, tojással. És hozzá káposztát. Savanyút.

– Hogyne, természetesen – hajbókolt Odorics, miközben nem tudott szabadulni a lelki szemei előtt megjelenő képtől, amelyen szerelmese a veres képű kapitány előtt térdepelve buzgón bólogat, annak vélhetőleg fertelmes szerszámát csókolva. – Meglesz a früstököd, uram – dadogta –, ahogyan eddig is megadtunk neked mindent, amit csak... Hanem a festő és az oltárképek ügyében mit akarnál?

– Sört! – üvöltött a kapitány. – Sokat!

A főbíróval hosszabban tárgyaltak.

– Mindennek az átkozott apát az oka! – mondta a hajdani pék. – Nem lett volna szabad... feltámadnia. Pius atya híven szolgálta ügyünket, ahogy mi is az övét. Akárhogy is van most, ő a jövő embere! Lehet, hogy az öreg apát hirtelen jobban lett, de attól még... Napjai meg vannak számlálva. Csak a rögeszméje tartja életben. Hö...! – horkantott. – Mintha nem volna teljesen, de teljesen mindegy, miféle képek kerülnek arra az oltárra! Krisztus az Krisztus, Mária Mária. Minden nyavalyás piktor őket variálja. Mária kendője így is úgy is kék lesz. Ultramarin, vagy (minek mondják a másikat?)... Édesmindegy. A kék az kék, és pontkum. Egyik szakállasnak festi Jézust, a másik szörtelemnek. Hol Ő az Úristen rettenthetetlen pallosa, hol szelíd emberfia. Mikor melyik arcára van szükség... – A pék magába mélyedt, mintha saját szavainak értelmét vizsgálná. Nem derült ki, mire jutott. – Nem mondom, öcsém – folytatta egészen más, szinte kvaterkázó hangon –, a benedeki piktorral jobban jártunk volna, az általa megkezdett utolsó ítélet mellékalakjai nem csupán neki és Piusnak, de nekünk is szép pénzeket hoztak. Megtaláljuk majd a módját, hogy az apát által rendelt új piktorral szót értsünk. Elvégre a festők is csak büdöset szarnak, nem igaz? A benedeki kontár meg örüljön annak, hogy él. Még hogy kártérítés! Süllyeszd azt a papírt az irattárba, mélyen. Aztán tarts velem, Odorics uram, félbe kellett hagyjam a früstököt miattad, pedig olyan főtt sonkám van, tormával! – csettintett élvetegen. – Hozzá főtt tojás, új hagyma... Hova révülsz, miközben hozzád beszélek?

– Sehova – pislantott a jegyző. – Iszom szavaidat, bíró uram.

Nyárvég, térzene

Nyárvég, Nem nyugszik senki ezen a fáradt délutánon?
Harsog a térzene, csupa kapitány fújja, baka egy sincs.
Mire is kellenének a bakák? Majd a háborúban, akkor,
Majd kellenek, hős halottnak, bűnbaknak, győztesnek akár,
Csatolmányoknak a kapitányok előléptetési okiratához,
Majd kellenek a bakák, de most ne zavarják a keringőkirályt.

Ülünk a faszor árnyán, fiam, menyem, feleségem, jó itt,
Szemsarkunkban a bronzhalászosok, a hattyúk, vadkacsák,
Füredi sétánk mindig idevezet, ha van zenekar, ha nincs,
Bort kóstoltunk az elébb, én a többiek helyett is, a szárazakat,
Vitorlacsúcsokon apró zászlók helyeslik döntéseinket,
Lobognak, miért ne lobognának, megjött a nyáresti szél.

Láttam az óceánt, gázoltam a dagály hírhozó hullámaiban,
Mégis ez itt az én tengerem, Fűzfőtől egész Keszthelyig,
Mindig az a fővárosa, amelyikben így este jól érzem magam,
Legalább hetven székhelye van, ugyanannyi zsongó kikötője,
Nádasok botló szerelmeket dajkálnak, hajdanit, mait, holnapit,
S a sátrak izzó levegőjét csak a hajnal cseréli takaróra.

Térzene, nyárvég. Hullámok halk neszét dobszó cifrázza,
Kürtök, trombiták, tubák, pisztonok, egy horpadt harsona,
Felettük fuvolák, klarinét, oboa, fagott, két eltévedt szaxofon,
Mind azt hirdeti, zengi, késik az ősz idén, a tél meg elmarad,
A temetőket felszántják, gyerekvárak lesznek az ispotályok,
S Tagore hársain gránátalma terem, illatos levében új nyarak.

Miért emlékeznek mentőautókra, a szorongó kórtermek szagára,
A borzongató kés hidegére, a kimért idő ketyegő pokolgépeire,
A soha kellőképp el nem söpört romokra, a bedöglött jóslatokra,
Miért emlékeznek bármire, amikor derűs holnapot ígér a zene,
S ez a nap nem fog sohasem véget érni, ritmus, dallam, aranyhíd,
A harcosok lepihentek, csak a zenészek fújják, fújják rendületlen.

Kertben

A nyár – az nyár volt.
Az ősz: macskajaj.
A téllal ápolom magam.

Tavaszmom nem lesz,
Mit is tennék bele.

Csönd van.
Meggylevél korhad,
Egy rigó zsörtöl vele.

Galambok a piszkos alkonyatban,
Ürül az ég, sosem volt tele.

Béke a kék dobozban,
Füstöl a szavak rendje,
Néma társ moccan,
Cölöpöt verne.

Megtartó kerítéshez,
Mielőtt itt az este.

Három szösszenet

Idáig csönd volt,
Most már a csend is néma.
Jó így, néz a bölcs.

Víz alatt csillag.
Sárfolt a nap szegélyén,
Ég az is, ez is.

Kötélmennyország
A végső másodpercben.
Pattan és pörög.

Turbuly Lilla

Villám

(részletek egy készülő regényből)

Regény

A vonaton, ahogy a táskámat leemelem a polcra, hogy kivegyem a benne felejtett vizes palackot, minden előzmény nélkül, eszembe jut egy regényötlet. Egész jónak tűnik, különösen ahhoz képest, hogy hónapok óta, sőt, ha őszinte akarok lenni magamhoz, több mint egy éve nem jutott eszembe semmi olyasmi, ami jóindulattal, esetleg és netalántán egész jó ötletnek lenne nevezhető. Este, amikor felhívom őket, elújságolom a jó hírt.

- És rólam fog szólni? – kérdi apám. Lelkes, majdnem vidám a hangja.

- Nem, nem rólad – felelem nevetve. Rólad már írtam verset is, novellát is, ne légy telhetetlen! Egy héttel később már nem él, és tudom, hogy lesz egy másik regény. Róla fog szólni.

2008. január 2.

Öt körül telefonálok, de nem veszi fel senki. Hatkor sem és fél hétkor sem. Nem készültek sehová, ilyen vacak időben, este, sötétben hová is mennének? Apám mobilját hívom, kivételesen be van kapcsolva:

- Ne ijedj meg kislányom, a balesetin vagyunk, combnyaktörésem van – mondja.

Kihűl a gyomrom. Automatikusan felálllok, lekapcsolom a sütőt a félig sem kész püspökkenyér alatt, kimegyek öltözni az előszobába. Akkor még százötven kilométerre lakom tőlük, az út jó időben két óra, de most ónos eső esik – ő is emiatt csúszott el az udvaron – könyörög, hogy csak reggel induljak el. Megígérem. Levetem a kabátom, ülök, nézek magam elé és várom, hogy reggel legyen.

Másnap, mire odaérek a kórházba, már a műtőben van. Ülök, nézek magam elé, várok. Jó egy óra múlva tolják ki, ébren van, felemeli a kezét és megbillegtetni az ujjait, amikor meglát. Nem tűnik elesettnek, fájdalmi sincsenek, még hatnak a gyógyszerek. Közben megjön Péter is, kimegyek a városba vásárolni ezt-azt, addig ő marad vele. Fél óra múlva utánam telefonál, hogy apám kéri, vigyem be abból a galagonya-kivonatból, amiből akkor szokott bevenni, ha a szívét érzi. Megveszem a Herbáriában, és sietek vissza. Azt mondja, görcsöl a szíve. Még ekkor sem ijedek meg, elég gyakran előfordult ez már az utóbbi időben. Szólok a nővéreknek, és adok neki a galagonyából. Csinálnak egy EKG-t, kap valami gyógyszert, de nem javul. Megint szólok, hogy hívjanak kardiológust, kellettlenül újra telefonálnak a sebésznek, és végül tényleg hívják a kardiológust. Halk szavú, fiatal nő, egyetemistának látszik inkább, mint szakorvosnak, mégis van valami megnyugtató benne, ahogy nézegeti a hosszú, rózsaszín EKG-szalagot, újat készített, vért vetet, infúziót köttet be. Csak később, a laboreredményekből derül ki, hogy apámnak infarktusa volt. Másnap a doktornő leül mellé az ágyra, megfogja a kezét, és rábeszéli a katéterezésre, amire egy másik orvos jó fél évvel ezelőtt nem tudta. És ez a fiatal, barna doktornő tud valamit, amit a többiek nem, mert amikor a katéter 90 %-os szűkületet mutat ki az egyik érszakaszon, megint leül mellé, és rábeszéli a szívűműtetre is. De addig várni kell legalább három hónapot, hogy a combnyaktörés után valamennyire magához térjen a szervezete. Mielőtt átkerül a kardiológiára, két hétig fekszik abban a kórteremben, a 303-ban, ahol majd két év és tíz hónap múlva meg fog halni.

Ultrahang

Fehér foltok kavarnak, úsznak el, és bukkannak fel újra a képernyőn, mintha egy régi, fekete-fehér tévén keresgélnek az egyetlen lehetséges adás foszlányait, vagy egy ismerős csillagrendszerben egy ismeretlen bolygó nyomait. A vizsgálófej egyenletes ritmusban csúszik ide-oda apám sárgás, száraz bőrén, egyetlen ponton sem időz túl sokáig.

- Készen vagyunk, le lehet törölni a zselét – nyom a kezembe a doktornő egy guriga papírtörülőt, és odaül a számítógép elé, hogy legépelje a leletet.

Ráadom a köntöst, és az asszisztensnővel átköltöztetjük a vizsgálóágyról a tolószékbe. Már onnan kérdezi, hogy

- Nincs nagyobb baj, doktornő kedves?

- Enyhe keringési eredetű májelégtelenség, nagyobb prosztatata, és egy 2 centis epekő. De nagyobb baj, az nincsen.

- Akkor semmi új – nyugszik meg apám. Csak az epekövem hízott 2 millit.

- Tudja mit, kap róla egy szép fényképet – mondja a doktornő, és apám kezébe nyomja a felvételt.

Amíg kint a betegszállítókra várunk, nézegetem a képet. Kerek, formás kis epekő, pont úgy néz ki, mint egy baba feje, a körülötte lévő vattapamacsok meg egy összekuporodott kis testet formáznak.

- Papa, te terhes vagy! – háborodom fel színpadiasan, a körülöttünk ülők nem kis elképedésére.

- Csodálkozol, kislányom? Amennyit itt engem baszogatnak!

Szép kis életünk volt

Három hónap telt el a törés óta, április elseje van. Másnapra írták ki műtétre, de még nem a szívsebészetben fekszik, hanem a belgyógyászatban, mert egy időre most át kell állítani inzulinra az eddig szedett cukorgyógyszer helyett. Nem látszik rajta félelem vagy elkeseredés. A gyorsforralóval éppen kávé főz a nővéreknek, amikor odaérek. Olyan szűk a hely a háromágyas szobában, hogy el se férne a járókerettel az ágyak között, de nincs is rá szükség, mindig van mibe kapaszkodni: ágyvégbe, asztalba, széktámlába. Jártában-keltében megsimítja a szomszéd ágyon fekvő, lebénuult, beszélni is alig tudó öreg tűzoltó kezét vagy fejét:

- Kérsz egy nápolyit, öreg barátom? – kérdi tőle, és az igenlő bólintásra a szájába dugja.

Tiszteletjegyeket osztogat a hétvégi kutyakiállításra, ahol az én feladatom lesz majd, hogy helyette is segítsek-figyeljek, és legfőképpen, hogy mindenről pontosan beszámoljak neki.

- Menjete ki, meglátjátok, milyen jó mulatság! – mondja a gyógytornász fiúnak, akinek könnyű volt megjegyezni a nevét, mert Rákóczi Ferencnek hívják.

- A mudikat feltétlenül nézzétek meg! Nagyon okos kutyák. Nem olyan szépek, de a legokosabbak! Ha túléltem a holnapot, és meggyógyulok, veszek majd én is egyet. Most egy német juhászom van, a Bence. Okos kutya az is, csak gyáva. Elnyomta az apja szegényt, amíg élt, azért lett ilyen. Képzéjétek, egyszer még egy macska is megkergette! De az én kis mudim nem fél majd senkitől! Mindenre meg fogom tanítani, és visszük majd kiállításokra is.

De ahogy elköszönnek az ápolók, és – leszámítva az időközben elszenderedett, öreg tűzoltót – magunkra maradunk, elcsendesedik.

- Vigyél haza mindent, amire nem lesz szükségem odaát! – mondja, és tényleg nem tudom, hogy a szívsebészetet vagy a túlvilágot érti alatta. - Van ott két száraz zsemlye meg egy kis szalámi is, vidd el a Bencének.

Összepakolok és elindulok. Kikísér, egészen az udvarra vezető ajtóig biceg velem. A világoskék hálóingje van rajta (a csípőműtét miatt nehezebb esne a pizzasamanadrággal bajlódni), a haját kicsit elfeküdte, le kell

majd vágni, gondolom, itt a kórházban, mert még legalább másfél hónap, mire hazakerül.
- Ha nem ébrednék fel, kislányom, ne szomorkodjál! – simogatja meg az arcomat. Olyan szép kis életünk volt.

48 óra

.Véradóállomás, valamikor a kilencvenes évek közepén. Fekszem a fehér, hűvös műbőrágyon, és igyekszem olyan irányba nézni, ahol se a saját, se a szomszédok karján kígyózó vörös csík nem ötlük a szemembe.

- Lassan folyik a vére.

Kis, piros gumilabdát ad a kezembe.

- Szorítsa meg párszor! Úgy... elég is lesz.

Igazít valamit a még csak félig telt zacskón, aztán leül mellém. Kedves arcú, barna ápolónő, ötven fölött lehet valamivel, én még innen a harmincon.

Rápillant a papírokra, aztán meglepődve visszakapja a fejét, az arcomat nézi:

- Ritka neve van, de ismertem valakit, akit ugyanígy hívtak... Több, mint harminc éve is lehet már... kezdő ápolónő voltam a fertőzőn. Behoztak egy tetanuszos férfit, megsértette a lábát egy kagyló a Balatonban, attól kapta. Fiatal volt, talán huszonöt éves, jóképű, izmos, barna. Tanár volt, még erre is emlékszem. Nagyon rossz állapotban került hozzánk, mert későn ismerték fel a baját, sokáig feküdt merevgörcsben egy elsötétített szobában. Emlékszem a feleségére is, jött minden délután. Vékony, szemüveges asszonyka hatalmas konttyal, de nem mehetett be hozzá, semmi zaj nem érhetette a görcsbeesült testét. Tudja, egész ápolónői pályafutásom alatt két embert láttam, aki túlélte, ő volt az egyik. Nem hiába bíztunk az erős, fiatal szívében, az mentette meg... Egyszer csak, egyik pillanatról a másikra, felengedett a görcs. Ahogy elhúztam a sötétítő függönyt és kinyitottam az ablakot, épp akkor jött a felesége, sírva rohant át az udvaron, amikor meglátta, hogy kinyitom, azt hitte, szegényke, hogy meghalt... Most mintha jobban megindult volna - int a műanyagcső felé – mindjárt készen leszünk... Mindig eszembe jut, ha fürdünk a Balatonban, vagy ha kagylót látok. De maga – néz megint a kezelőlapra – nem lehet a lánya, neki akkor már volt egy, és maga sokkal fiatalabb. Egy ilyen betegség után...

- Öt évre rá születtem.

Most azt tanuljuk, mennyivel jobban kell bízni egy öreg és gyöngé szívben, mint egy erős, fiatalban.

Négyből egy

Este kilenckor telefonál, hogy menjek be a kórházba, most beszélhetek a szívsebésszel. Az ágy szélén ül, amikor beérek, a lábát, ahonnan az eret kivették, éppen most fászlizza egy nővér.

- A szobájában van, menjél be hozzá... Aranyos volt hozzám, nagyon aranyos, mondtam neki, hetvenhárom éves vagyok, doktor úr, ha még a családommal lehetnék egy kicsit... ha még élhetnék öt évet... hogy is kívánhatna többet egy ilyen öregember.

Az orvos olyan harmincöt-negyven lehet, a betegek a háta mögött Rashid doktorként emlegetik, és nagyobb csodát várnak tőle, aki a kezében tartja a szívüket, mint mesebeli névrokonától: fújjon rá, dörzsölje meg, mint Aladdin a csodalámpát, változtassa fáradt lilából rózsaszínné, keltse új életre, de legalábbis foltozza meg, hogy kitarson még egy darabig. Az akcentusa alig észrevehető, de van valami ünnepélyes pátosz a hangjában, ahogy próbálja elmagyarázni nekem a műtét részleteit. Az íróasztala mögötti falon nagy plakát lóg egy óriási szívvel, azon mutogatja, mit hova varrtak-kötöttek. Próbálok követni, de egy idő után elvesztem a fonalat, annyit értek, hogy az infarktus a szívét tápláló négy ér közül egyet teljesen tönkretett, mostanra már fel is szívódott, nem lehetett vele mit kezdeni. Itt le is ragadok, és még akkor is ez jár a fejemben, amikor már rég arról beszél, hogy mennyire fontos ebben a lábadozási szakaszban a

sterilitás. Hogy a sebet ne érje víz, és hogy ne nyúljon kézzel sem a mellkasához. Egy cukorbetegnél meg, ha lehet ezt mondani, még annál is fontosabb.

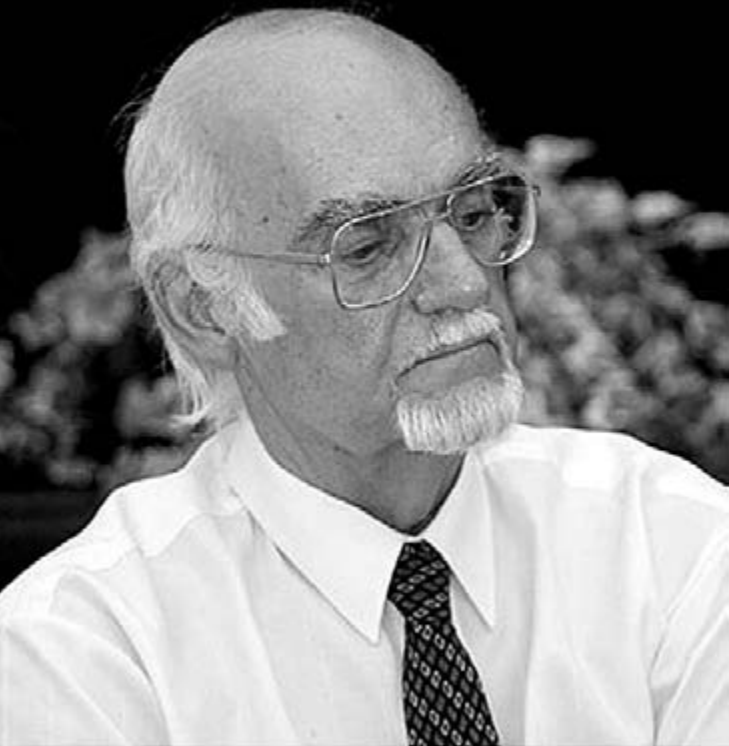
- Hiába mossa meg a kezét, az nem elég. Érti, ugye? Az nem lenni elég. Azzal a kézzel megsimogathatom a feleségem vagy a gyerekem arcát, de még az nem steril kéz.

Bólogatok, hogy értem, és még fogalmam sincs, hogy egy teljes álmatlan éjszakát okoz majd nekem ez a mondat, amikor egyik este én tekerem le a fáslit apám lábáról, és véletlenül beleakad a körmöm a már varas sebbe, kibuggyantva belőle egyetlen cseppnyi sötét vért. A nővér lefertőtleníti, és nem lesz semmi baj belőle, de ezt persze az álmatlan éjszakán még nem tudhatom. És itt, az orvosi szobában, a hatalmas, rajzolt szívet bámulva azt sem tudhatom, hogy mit jelent pontosan az a mondat, hogy a negyedik ér felszívódott, de csak ez a kérdés jár a fejemben:

- Ugye, doktor úr, három érrel is lehet élni?
- Lehet... - válaszolja, és – ahogy mondták – tényleg nem fogadja el a kezemben szorongatott borítékot.

Gábrriel József: A parton, 2012

Lehota János

A Semmiség költője volt

(Elgondolkodás Pék Pál életmű-kötete kapcsán)

Pék Pál költői világát már életében nagyon zártnak éreztem, mint ahogy a sok évtizedes közelségben az embert is ilyennek ismertem. Váratlan halálával azonban már a lezárttság körébe is került megannyi alkotó társaként. Mindig izgalmas kérdésnek tartottam legnagyobb költőink, Petőfi, Ady, József Attila halálának sorsszerűségét, hogy egy nagy történelmi paradigmaváltás mennyire le is zárta életművüket. Gondoljuk el, Petőfi a szabadságharc bukását követően a Kiegyezés korában is évtizedeket élhetett volna. Ady pedig, Sütő András hetvenkilenc éves korában bekövetkezett halálát figyelembe véve, 1956 halottja is lehetne ugyancsak hetvenkilenc évesen, nem is beszélve arról, hogy József Attila akkor ötvenegy éves koráig nemcsak nagy változásokat érhetett volna meg így, Ady kortársaként, hanem lényegében még ennyire fiatalon további évtizedek állhattak volna előtte. De számos nagy alkotónk életművével kapcsolatosan is elmondhatjuk, hogy a történelmi változás zárta le életművüket, és ez a körülmény meg is határozta értelmezésüket, megítélésüket, ugyanis éppen ezen összefüggés alapján értelmezzük és ítéljük meg azokat az alkotóinkat, akik viszont több korszakot is átíveltek életükben.

Költőink életművét tehát a lezárt történelmi

korszakok párhuzamával is vizsgálhatjuk, mert ily módon a Semmit, a Semmiséget teremtettük meg, amiért is Petőfi is, Ady is a Semmiségbe kerültek volna, ha sorsuktól az életre ítéletet kapják. Ez az összefüggés azt a gondolatot veti fel történelmünk zárt korszakainak vizsgálatához, hogy ezáltal annak tartalmát és következményeit kell tudomásul vennünk, hogy az új korszakainkkal mindig negligáltuk az előző korszakainkat. A mi történelmünk nem a régi korszak méhében megszülető értékrend felszabadítását jelentette az új korszakban, hanem így lényegében minden régi érték teljes tagadásával kezdtünk mindenkor új korszakot, pedig Robinson példája éppen azt tanította, hogy a megfeneklett hajó roncsai között lehet keresni és találni olyan értékeket, amelyeket szükséges is átvinni az új életbe. Csak proponálhattam a kérdést annak vizsgálatához, hogy amennyiben olyan zárt korszakok alkotják történelmünket, amelyek teljesen negligálják az őt megelőző korszakokat, akkor azáltal a Semmiségben, illetve a virtuális világban való létezés válhatott létalappá. Mint ahogy azt is, hogy erre a létezésre elsősorban költőink reagáltak érzékenyen, hiszen Hamlet sorsára jutottan a kizöklent idő helyrehozásának lehetősége, de

még reménye is elveszett számukra. Így nemcsak sorsukat, értéküket is az a Semmi határozta meg, ami a múlt–jelen–jövő ilyen összefüggésében a Semmiséget, a virtuális létalapot teremtette meg.

Pék Pál zárt világának értelmezéséhez azt az életvalóságot is felidézem, hogy a polgári világrend megszületésével és létezésével az Ember lényegében a maga színházát építi fel annak jelmezeivel és díszleteivel. Ennek összefüggésében mondtuk azt, hogy a nemzetállam is a maga színjátékát játssza, ha úgymond maga írja a színjátékát, amihez maga tervezi a jelmezeket, és alkotja meg annak díszleteit. Amelyik Ember és amelyik Nemzet a polgári létben így megszületett és létezik, az tudatában is van annak, hogy egy nagy színjátéknak a részese, és hogy abban a maga színjátékát játssza. Ennek értelmében pedig mindig ugyanazt játssza - mint ahogy a legnagyobb írók is mindig ugyanazt írták -, hiszen hogy tudatában van polgári, illetve nemzetállami létének, ha jelmezt váltott is, ha díszletet változtatott is, akkor is ugyanúgy már csak színjátékot játszik, márpedig a színház teljesen sohasem dobja el jelmezeit, nem pusztítja el díszleteit. Lényegében ezekből az elemekből építi fel a másik, az új darab színi világát is. Ennek értelmében a Semmi, a Semmiség szóba sem jöhet, hiszen a Létezésnek ezt a tartalmát maguk alkották meg, illetve paradox módon majd éppen itt születik meg a valóságos Semmiség, hogy Isten teremtett világában az Ember végül is hazug, hamis színjátékot is csinálhatott és csinált is magának.

A Semmit tehát a polgári világrend kezdőpontjaként a polgári illetve polgári nemzetállami létezés viszonylatában értelmezzük. Ennek megteremtése tudatában ugyanis elgondolkozhatunk azon, hogy az Ember végül is semmit sem teremt, ha Isten nélkül, vagy Istent imitálva cselekszik. Bán bán - értelmezésem lényegi tartalmát jelentette annak tételezése, hogy nem léptünk a nemzetállami létezésbe, ily módon a Semmiben, a virtuális világban maradtunk, és ebből következett, hogy olyan történelmet írtunk, hogy mindig a Semmibe léptünk vissza, ahogy a megtett lépésünkkel az előző rendszert teljesen negligáltuk. Ezzel az évszázados elmaradással viszont elértük a polgári világrend ama színházi világát a semmiről, amit éppenséggel az előrelépéseikkel teremtettek, bár az is igaz, ezek a díszletek évszázados távolságban

vannak a mieinktől. De amiről e helyütt csak utalásszerűen szólhatok, hogy mindig voltak közöttünk olyan nagyságok, akik Ady szavával élve évszázadokkal „előreszaladtak”, akik ily módon egyszerre megélhették a lét eme két végpontját, ha Isten kezét eleresztve Emberként gondolkodtak. Számomra ők a Semmi magyar költői. Csokonaival kezdem a sort, mert ő írta le azt a képet előbb, amit József Attilától ismerünk. „Látod-e melly kicsiny itt a föld, félrésze vizekkel / Béfoglalva setét zölde, félrésze világos, / S mint félérésű citrom hintálva tulajdon / Terhe nyomásától, lóg a nagy semminek ágán.” (Dr. Földiről egy töredék 25-28. sor). Petőfi csak egy Ember utáni létben istenülhetett, hiszen „puszta pusztát” látott, ezért ebben a való világban jelmezt öltött, hogy színészként valóságosan játssza el azt a szerepét színházában, amit maga írt meg magának. Ady halálra keseregte magát a széttört világban, hogy a „semmitem” illesse meg fenséges énjét. József Attila pedig már elutasított magától mindenkit és mindent. Számára a semmi úgy lett valóságos, hogy benne minden létező valóság hazuggá és hamissá vált: „csak ami nincs, annak van bokra”. Babits végül is a Semmiben összegezte költői lényegét Jónásában, csak Istenhez nyújtotta oda kezét. Kosztolányi is a Semmi végpontjába jutott, csak ő férfi módra szembenézett a „semmiséggel”, hogy hinni tudott az „élet örök kincsében”; „az arcomat kezembe rejtem, / s elnyúlok az üres sötétben, / a mélyen - áramló delejben.”

Beszélhetnénk még arról, hogy Mikszáth nagy realista regényeiben, Jókai Kiegyezés utáni négy nagy regényében lényegében a Semmi jelenti a valóságot, hogy Móricz balzaci nagyságú regényvilágában a Semmi történik, mert nem történik semmi sem a valóságban, amiről az irodalomnak kellene szólni. Becket Godot-ra váró alakjai „iszonyúnak” tekintik azt, hogy semmitem történik, miként Csehov nővérei is szenvednek ebben a Semmiben, ahonnan nincs kilépés, mert a múlt Moszkvájába nem indul vonat, hogy arra jegyet is lehessen váltani. Csehovot azért is megidéztem, mert az ember infantilizálódását ő hozta legteljesebb összefüggésbe a Semmiben való létezéssel. Azzal a létállapottal, hogy az ember nem akar, vagy nem is tud a természet törvényeinek engedelmeskedve átlépni egyik paradigmájából a másik paradigmájába, ahogy azt Shakespeare a „hét kor” megélésével még az élet színházának tekintette.

Csehov alakjai megálltak a boldog gyermeki létük paradigmájában, amikor is a jelenben az történik, hogy a múlt paradicsomának fáit kivágják. Így aztán a világ lökdösi őket lényük ellenére. Vagy éppen maguk álltak meg Ványa bácsi módjára egy paradigmában, hogy valamit vagy valakit szolgáljanak, hogy aztán gyermeki létben maradván legyenek „bácsik”, akik elmulasztottak élni, mert úgymond elvették tőlük az életet. Ezen az alapon elgondolkozhatnánk mi is ezer éves gyermeki létünkön, ahogy Széchenyi minősített minket, és azon is, hogy akkor infantilis népként minket meg a világ történelme lökdösött.

Mindezen gondolatokat azért szántam elmondani, mert figyelemre méltónak tartom azt a körülményt, hogy Pék Pál a reprezentatív életmű-válogatásának adta azt a címet: *Arccal a Semminek*. Már akkor elgondolkozott a cím. Hogyan értelmezzem az ő semmijét, hiszen a Semmi ontológiai helyénél fogva kétirányúan a Végtelenség is foglalhatja, ahogy azt Goethétől és Madáchtól is megtanulhattuk; Isten teremtő tevékenységéhez, vagy az Ember alkotó és magát megteremtő lényéhez kapcsoljam-e ezt a semmit. A távoli jövőbe is előreszaladt költőnek tekinthetem-e, aki magyar jelenének semmiségében és semmiségétől kesereg, vagy egy múltjának paradigmájában megrekedt „Ványa bácsinak” lássam, aki okot keres - az pedig talál is - arra, hogy mi lehetett volna, hogy nem az lett, így aztán ami lett, azt fölöttébb kevésnek, jelentéktelenségnek tartja. „Kutyától a végeken”, olvashatjuk a kiemelt sort az *Arccal a Semminek* című versében. Önarckép lehet a Rét bohóca: „rongyolt hittel / csillag üszkösültén / rét bohóca tőled elszököm / vissza tán a végzetlen Egybe / hol hozzád többé / nem lesz majd közöm.” Kosztolányi sorát választotta mottónak - „Annál mi van, a Semmi ősebb” -, hogy a semmibe való átváltozást élte meg: „hitte bár mit megkapott: / létezése tiszta vágyát, / árnyéktalan lépteit, / távolodón azt az asszonyt, / kit árvasága hazahítt, / ki préda lett egy túlvilági / lakomán, és ott bolyong, / hol az álom önmagáért / nem ölt többé alakot.” Pék Pál *Semmijének* értelmezését tanulságosnak tartom. Azért tanulságosnak, mert költői világának zárt rendszerében azt a zárt létezést ismerhetjük meg, amelyik nem tudta felépíteni a maga elképzelt-vágyott létezését, és ez a létállapota vált világlátásává

is. Megmaradt 1956-ban a tizennyolc éves korának sérelmében, akit kitiltottak a gimnáziumból, akit nem vettek fel az egyetemre, mert a fiatalság szabad szellemével gondolkodott. Kiheverhetetlen és gyógyíthatatlan sebet kapott, illetve így pontosítom, hogy kaphatott, mert aztán le is érettségizett, főiskolára is járhatott, majd egyetemi diplomát is szerezhetett. De gondoljuk el, mekkora sebet kapott az a Dosztojevszkij, akit halára ítélték, majd Szibériába száműzték, az a Szolzsenyicin, akit a Gulagra vittek, az a Kertész Imre, akit a haláltábor poklába löktek. Ilyen ütésektől sem rekedtek meg abban a paradigmában, mert a lélek hatalmas erejét és tisztaságát megőrizték, így a megjárta poklok mélyéről is a humánus igazgyöngyét hozták fel. De Csokonai, Petőfi, Ady, Babits, Kosztolányi lezárt életműveik is úgy szólnak a Semmiről, hogy végigjárva a maguk életútját szinte a halál torkáig az Életről daloltak. Csehov alakjai „tűrik” sorsukat, Beckett Vladimirja és Estragonja „maradnak” és „várnak” Godot-ra, mert ürességbe kerülten is a valaha megélt értékek tartják bennük az életet. És nem vádoltak senkit sem pokolbéli útjuk szenvedéséért. Az irodalom ugyanis azt tekinti emberi tartalomnak, hogy magadra mutass, hogy a Cet gyomrába kerültél, hogy magadat hibáztasd, hogy „se késed nincs, se kenyered”.

Pék Pál *Arccal a Semminek* költői életművét a megnemélt élet tükrének tekintem. Nem Ványa bácsiként nem élte meg életét, mert Ványa bácsi az értékben való létezés hitével odaadta a „maga létezését”, aki így utólag ismerhette fel élete elvesztését, hogy az értéktelenségben létezett. Pék Pál esetében az történhetett a vágyott érték elvesztésével, hogy Pék Pál nem lépett bele az életébe. Ott maradt azon a lélekpontra, ahol elképzelt vágyott életútját, vágyott létezését. Az ütést követően kapott életet nem töltötte meg lelkével. Abban az ürességben maradt, amit „mások” tettek üressé, és azokat a másokat már meg tudta nevezni. Amit viszont életútján csinált, nem tekintette életének, amit ebben a tartalomban kapott, nem tartotta értéknek. Így tette az ürességet teljessé. „Múltadból már kihajolsz, de / nem vagy itt, csak mint a fa / tél öklében, / bomlottan, mint / világok ág-boga.” (Légszomj)

Úgy ítélem meg, hogy nagyon gyakori, egyre

gyakoribb és általánosabb az a léthelyzet, amit Pék Pál létállapotában megidéztem. Valamennyien ismerhetjük azt az állapotot, hogy lélekben vagy szellemben, vagy egész lényünkben nem vagyunk ott, ahol vagyunk. Ha viszont ez a lélekállapot az élet tartalmát felölelő egészzé lesz, már kóros esetté válik. Kórossá, mert ez a lélekállapot is értéket alkot, csak hogy a valóságot nem tudomásul véve a virtuálisnak adja a lelkét. Pék Pál cselekvő élettartalmáról is elmondhatjuk, hogy megteremtett értékei tanárként is, szerkesztőként is jelentősek, csak soha nem tudott vele azonosságban lenni. Számára akkor volt annak értéke, amikor az még nem teljesült, márpedig teljesült, vagy akkora lett értéké, amikor már nem volt meg, hiszen valóságosan nem becsülte azt. Pedig képzett tanár volt, aki évtizedekig nem középiskolában tanított, de egyetemen is diplomázott, hogy gimnáziumi tanár lehessen. És a Pannon Tükör létrehozásával is régóta dédelgetett álmát valósította meg, de aztán, amikor a vágya teljesült, valahogy a szerkesztői munka sem izgatta már, és átadta Péntek Imrének. Az ott és akkor bentléte szerinti azonosság, tehát az Élet hiányzott belőle. Ezért láttuk és ismertük „nehéz” embernek. Megmaradt kamasz gyereknek, aki örökös hiányérzetben él, mert mire megkapta azt, amire vágyott, akkora már értékét veszítette az, akkor már más vágyak elérése sarkallta. Kiteljesedett infantilizmusával megtévesztően hatott, hiszen valóságos értékekben mutatkozott meg, de sohasem lehetett tudni horizontját, hogy ki beszél, honnan beszél, illetve, hogy kivel és kinek beszélünk. A Bábu című verséből idézek: „Szó mögött a fájdalom, /nemlétednek lecsupaszított / ábrája egy tört idol, / bábu, ami már nincs sehol, /behomályló vadvizeken, / mint az álom, kóborol, - / versed is, akár az egek / mezején a húnnyó fény, / káprázatok szobra, mint a /galambhulladékkal a tér, / ahogy ráng a szél öklében / kő és árny a mozdulat, / s kiforog az én az énből / por lesz csak és néma, vak / kiáltásba falazott, ki / tudja már, hogy semmi ok / való helyett, merülőben / őrizni a látszatot.”

A Semmiben való lét ilyen infantilizmusa azért is tanulságos, mert bár értékeit negligálja, mindig „ugrana is a jó szóra”. A nem a valójában létező ember - nép is - naiv hitűvé lesz, amennyire makacsul ellenkezik, olyan könnyen elcsábítható

és szolgáló is. Mann a római úr magatartásában megmutatta a makacs ellenkezés ilyen átfordulását, következképpen az embernek, nemzetnek is az azonossága felé kell törekednie. Azonosságába, amit csak maga teremthet meg magának, és amit csak a maga cselekvő teljesítménye által közelíthet meg. Közelíthet, mert el nem érhet. Az emberi, de a nemzeti létnek is éppen ez a „tragédiája”, hogy sohasem válhat teljesen önazonossá. Ezért vagyunk Ember és nem Isten, és ezért vagyunk emberek és nem állatok. A valóságban való lét ily módon a nem-tökéletesnek, a nem-teljesnek a tudomásul vételét is jelenti egyben, de az embernek és a nemzetnek is ezen az úton kell járnia, haladnia, hogy közelítsen azon azonossága felé, amit magának kijelölt. A nem-valóságban való lét azonban a maga elvont eszmeiségével azonosulva olyan teljességnek, olyan tökéletességnek a valóságát várja el a világtól, de magától is, ami teljesíthetetlen, így a valóság mindig elégedetlenséget, kiábrándultságot jelent számára. Ez az elcsúszása teszi infantilissá is, hiszen mind jobban távolodik a létazonosságtól, hogy amit csinált, azt már értékteleníti, amit a világtól kapott, azt már keveselli. Ennek a folyamatnak következményeként a valóságból való fokozatos távolodással lényegében ki is ejti magát a valóságból. Kosztolányi verséből megérthetjük azt a „boldog szomorú” léthelyzetet, hogy valójában Egyet kell az embernek megcsinálnia, hogy a boldogság szent lelkületében létezve el tudja fogadni a „hivatalok packázásait, / S mind a rugást, mellyel méltatlanok / Bántalmazták a tűrő érdemet:”, mert ezt az „egyet” a „kincs” adat boldogságot nem pótolhatja semmiben emberi „termék”. Kosztolányi úgy érezte, rosszul választott életútjában, hogy végül is a Semmiséggel kellett szembenéznie. Pék Pál úgy vélekedett, hogy elvették tőle annak lehetőségét, hogy a boldogságéletútján végigmehessen, hogy a történelem tehet arról, hogy Semmiségben maradt, hogy a nem-teljes, nem-tökéletes emberi létbe nem lépett be. Így viszont, hogy a másoktól kapott és a maga által teremtett értékeket nem tudta valóságos életének tulajdonítani, a valóságos lét örökös hiányérzetében a Semmiben való lét ellentmondásos teljességét élte meg. Ebből a belső világból alkotta meg nagyon szervesen egységes költői életművét, Arccal a Semminek: „s jövendőknél ablakait /

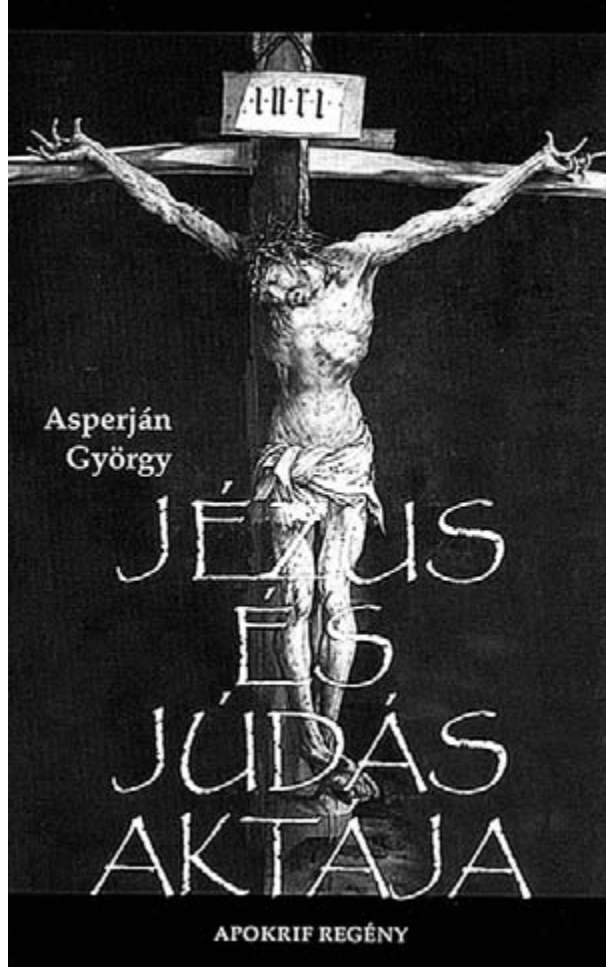
berontja a vad huzat, / s szivárványos lobogásnak / kihamvad, / mert odafönt /szálkeresztek metszetében / fordul kézbe az a föld, / S csak a hó, / a hó ragyog, és /öröl egyre künn a fagy -- / Valami bár örök egyé, / valami bár széthasadt,” (Fagy)

A kívülmaradóknak eme Semmiségében megszületett költészet azonban csak megerősítheti bennünk az Élet igenlését. Az élet költészetének igenlését. Ennek horizontjából vélekedtem úgy, hogy annak a népnek, amelyik nem alkotta meg a nemzeti létezését, nem nemzeti az irodalma sem, mint ahogy aki nem tudott belépni a való Életbe, az csak látszólagosan szól a költő prófétai hangján. Pék Pál lezárt életműve kapcsán tehát elgondolkodhatunk a nemzeti és az emberi létezés kérdéséről, mert az a nép, amelyik a maga teremtette valóságos nemzeti léthelyzetének tudatában van, az nem kergeti a virtuális lét ábrándját, és nem másokat hibáztat léthelyzetéért. Az az ember pedig, aki a történelem viharai miatt elvesztette vágyott jövőjének lehetőségét, mert elvették tőle azt, az a való Élet teremtő erejével túl tud lépni azon a veszteségén, nem marad a virtuális világban, és nem vádol másokat. Ennek alapján tekintettem Pék Pál életművére. Azt az embert ismertem benne, aki a Semmiségben, infantilisan az Életen kívül maradt, így líráját is eme léttelen lét lenyomatának látom. Ez a líra azonban elgondolkodásra készítetett, hogy mégis mennyire emberi és mennyire magyar is ez a tartalom: Harang lódul ketté törten -- / S földre ver a pillanat: / lator-fára szegzi azt, ki /belőled még megmaradt, / ki menekül a látatlanba -- / És iszkolnak az angyalok, / házad ahogy házaddal a / semmibe majd leforog.” (Amit a hegyen hallani) ... „senki bár ki rá ismerne / senki képe-mása / torkában a halál lüktet / hatvan év magánya / s valami örök suhogás / hasít a hóból szárnyat /” (Mikor visszatér) ... „ s ki bújdokolt a sáson / bújdokolt a nádon / honnan szökött tudom / mivé lett már látom / önmaga talánya / visszhangtalan vészjel / semmítő semmiben birkózó a késsel /” (Veduta).

Pék Pál költészetéből tehát hiányzik az Élet. Pék Pál költészete nem az élet költészete. De költészet-e az, ami nem az Életet hirdeti. Az Élet igenlésével jutottam el a költészethez, a költőhöz. A költőhöz, aki a Semmiségbe zuhantan is az Életről dalol, aki az akasztófaig, a tarkólövés pillanatáig is az életben

maradást igenli. Nekünk vannak ilyen költőink, akik oda kerültek, abba az utolsó pillanatba, ahol már elnémul a költészet, mégis, az utolsó pillanatig is az Élet jelentette a költészetüket. Ezért is nem halhatott meg az a Babits, aki így írt végezetül: „ s, szavaim hibátlan / hadsorbba állván, mint Ő súgja, bátran / szólhassak s mint rossz gégémből telik / és ne fáradjak bele estelig / vagy míg az égi és ninivei hatalmak / engedik hogy beszéljek s meg ne haljak.” Meghalhat-e az a József Attila, aki mások boldogságáért reménykedve búcsúzott így az élettől? „Szép a tavasz és szép a nyár is, /de szebb az ősz s legszebb a tél, / annak, ki tűzhelyet, családot / már végképp másoknak remél.” És nem halt meg az a Radnóti sem, aki csak a halálát, embertelen halálát megidézve szólt költőietlenül a valóságról: „Tarkólövés. - Így végzed hát te is, - /súgtam magamnak, - csak feküdj nyugodtan.” Az élet utolsó pillanatában ugyanis még az élet költészetét láttatta meg, hogy 'virágzik' a türelem', a mélységesen emberi tartalom. Virágzik, tehát az utolsó pillanatig az élet felé mutatott, csak hogy a türelem az embertelen halálba fordulást várta ki, hiszen tudta, hogy az emberséget az embertelenség váltotta fel. Ezen a végső ponton írta így Radnóti - a költő - utolsó költői sorát: „Halált virágzik most a türelem.” Emeljük magasba az Élet dicséretét József Attila Ady emlékezete című versének zárlatával: „Verse törvény és édes ritmusában / kő hull s a kastély ablaka zörög, / eke hasít barázdát uj husában, / mert virágzás, mert élet és örök.”

Pék Pál lezárt költői életművének kapcsán tehát az élet és a költészet viszonyán gondolkodtam el, mivel hogy nem „nézője” voltam Pék Pál életének. Úgy láttam, hogy Pék Pál kívül maradván az Életen, a Semmiből nem teremtett világokat, ahogy ezt Csokonai a költő isteni attribútumaként megjelölte. A Semmiben maradt, a Semmit láttatta kívül is, belül is, a múltban is, a jövőbe tekintve is. Elgondolkodtatott ez, mivel hogy már nincs közöttünk. Elgondolkodtam verséletművén is, amit újfent elolvastam. És elgondolkodtam azon is, hogy tudom-e, mi is voltaképpen az élet értelme, és nem a Semmit hajszolom-e, hogy tudom-e, mi valójában a nemzeti lét, és nem igaz-e ma is Széchenyi ítélete gyermeki-infantilis létünkéről? És tudom-e, hogy mi is akkor a költészet, és akkor van-e egyáltalán feladata ma a költőnek ...

Hárs György Péter

Ad absurdum – ad acta...

(Asperján György *Jézus és Júdás aktája* című könyvéről)

„Huszonkét éves vagyok. Így / nézhetett ki ősszel Krisztus is / ennyi idősen; még nem volt / szakállá, szőke volt és lányok / álmodtak véle éjjelenként!” – írja Arckép című versében Radnóti Miklós 1930. október 11-én. Ez az idézet azonban mégsem a Radnóti-évforduló miatt vagy ürügyén került ide. Hanem azért, mert éppúgy „istenkísértésnek” bizonyult Radnóti részéről ennek a versnek a megírása, mint korábban József Attilától a Tiszta szívvel (1925) – mindkét esetben Horger Antal érzékeny szemét szúrta és kevésbé érzékeny tenyerét viszkettette meg a szépirodalom –, vagy még korábban szintén ez utóbbtól a Lázadó Krisztus (1923). De ki vonná ma kétségbe Radnóti őszinte

és mély katolicizmusát, vagy József Attila sajátos istenképének személyes megszenvedettségét...

Hogy ma is horgadnak föl önjelölt horgerek, arra az egyiklegújabb bizonyíték az Asperján György *Jézus és Júdás aktája* révén előállott helyzet: az agyonhallgatás – és az elutasítás hangjai. Úgy gondolom, valami nagy baj lehet azoknak a gyermekkorával, akik ágálnak Asperján könyvével szemben. Másképp nem tudom értelmezi a kiváltott indulatokat. Egyesek mintha végletesen és véglegesen ad acta szeretnék tudni a *Jézus és Júdás aktáját*. Mielőtt megmagyaráznám a gyermekkorra tett utalást, álljon itt először is egy virulóan tanulságos csokorra való a különböző véleményekből. Megszokott

filológusi gyakorlattal szemben nem fogom föltüntetni a „szerzők” nevét, és nem javítok bele az idézett szövegrészek megformáltságába, lévén, hogy elsősorban internetes véleményekből idézek – de a hivatkozásokat megadom.

„Asperján György torz, lelke is bizonyíték arra, hogy minden rossznak a gyökere a pénz szeretete.” „Szofisztikáltan csak annyit mondanék: a könyved szeméttelenen fogja végezni. Akárcsak te. Az Emberi Szellem szeméttelén.” „Egy hajléktalan, bolond gyilkosnak lehet könyvet írni, amit ki is adnak. Meg lehet szentségteleníteni a keresztény egyházat. De ha bármilyen kontextusban is használom a 'zsidó' szót, antiszemita vagyok. Magyarország 2007. Gratulálok!” „Nem kell ahhoz védőszentnek lennem, hogy felháborítson egy ilyen ártalmas, felesleges fikció. Nem hiszti, ha leírom a véleményem egy nyilvános fórumon. Névleg még szólásszabadság van, nem? És természetesen nem olvastam. Természetesen nem is fogom elolvasni. Magyarországot nem választottam, ide születtem. Amire büszke vagyok. Ja, most biztos valami huligáncsócselék részeként vagyok aposztrofálva. Nembaj. Nekem legalább vannak eszméim és hitem.” (http://asperjanyorgy.blog.hu/2007/10/28/jezus_es_judas_aktaja) „Az író, eddig rejtettnek vélt, titkokat próbál az olvasó elé tárni, én nem hiszek neki. - pardon!” (http://www.honfoglalo.hu/forum_msg.php?tid=8208&csf=100) Vagy egy hosszabb írás fölvezetése: „Jézust gyilkossággal, a Pápát hazugsággal vádolja – Botránykönyvet írt a magyar író! Fornak az indulatok Asperján György körül – Az író előző könyvét a Labancz Anna-gyilkosságról bezúzták, a jelenlegi pedig még a Da Vinci kódnál is nagyobb port kavart.” (<http://bulvar.ma.hu/tart/rcikk/d/0/183075/1>)

Eddig is tudtuk: lehet tehát akár olvasatlanul is minősíteni egy könyvet. Aki viszont kézbe veszi, először is hamar megtapasztalhatja, hogy a Jézus és Júdás aktája nem könnyű olvasmány. Már csak kilencszáz oldal közeli terjedelme miatt sem. De főleg azért nem az, mert a szerző negyven év kutatómunkáját és teljes eddigi műveltségét dolgozta bele. És nem könnyű nem utolsó sorban műfaji meghatározhatatlansága miatt sem. Ha valaki mégis figyelmesen végigolvassa, sok mindent találhat benne – de botrányt aligha. Én

legalábbis nem leltem. Olyasmit legalábbis nem, amit Asperján a megbotrányoztatás szándékával írt volna. De az interneten folyó vitába is szóltak bele értelmes hangok: „Én nem olvastam még ugyan a Jézus-könyvet, gondolom önök sem. Egy regényről beszélnek és nem a Biblia átírásáról van feltehetőleg szó. [...] Gondolom ön is a keresztény egyház védőszentje, így már értem, hogy miért kell gyilkosnak nevezni az író. Az Emberi Szellem szeméttelét, hála Istennek, nem önök irányítják, azt bízzák a főnökökre... Torz lélekről beszélnek, önök? Tessék előbb tükörbe nézni, és vágják pofán azt az embert aki erőltette a könyv elolvasását.” (http://asperjanyorgy.blog.hu/2007/10/28/jezus_es_judas_aktaja)

Azt hiszem, véleményezői közül sokan még a címet és az alcímet – apokrif regény – sem olvasták az értelmezés fölhívó szükségletével. Holott az „akta” és az „apokrif regény” kifejezéseken nem lehet csak úgy, minden további nélkül átlépni. És megkerülhetetlen értelmezési pont a regény szerkezete is – ehhez el sem kell olvasni, elég belelapozni, bárhol.

Bár köztudott, nem árt fölleveníteni, hogy mit is értünk aktán ma, és mit értettek rajta régen. Legismertebb értelmében az akta okmányt, ügyiratot, dokumentumot, beadványt, végzést, jegyzőkönyvet jelent. Tehát mindenképpen hivatalos, jogi jellegű, gyakorta nem nyilvános iratot. Az olvasó számára ez jelöli ki a műfaj és az olvasat első jelentésrétégét. Azt sugallja, hogy amit a kezében tart, egyrészt dokumentumregény, másrészt tartalmának titkos, vagy titkosított jellege van. A római antikvitásban viszont a tanácskozásokat rögzítő Acta senatus Caesar korában nyilvánosan olvashatóak voltak, csak később váltak engedélyhez kötötteen hozzáférhetővé, könyvtárakban és irattárakban. Noha az ókori akták a közérdekű, hivatalos eseményeknek az írásos emlékezetben való megőrzését szolgálták, a Julius Caesar nevéhez fűződő Acta Urbis, Acta diurna vagy Acta diurna populi Romani, illetve Acta rerum urbanarum néven emlegetett, naponta megjelenő kiadványok, amelyek a mai újságok őseinek számítanak, beszámoltak udvari eseményekről és építkezésekről, sőt, közöltek magánéleti vonatkozású híreket is. Minthogy a regény cselekménye a római korban

játszódik, a korabeli akták ismeretében újabb szempont jelenik meg az olvasásban – részben autentikusnak mutatja a műfajválasztást, részben pedig eligazít a szereplők személyes, sokszor intim, sokszor lényegtelennek tűnő életmozzanatainak részletezése ügyében.

Harmadszor: a Biblia műfaji felosztásakor is előkerül az akta fogalma. Az Újszövetség nyelve, gondolkodása és irodalomtörténeti vonatkozásai című írásában (http://agost.myip.hu/vak/cd2/szakmai_anyagok/biblia/kommentar/jub/usznyelv.doc) Varga Zsigmond fölhívja a figyelmet arra, hogy a „helyes szempontú osztályozás négy csoportot különböztet meg: az evangéliumokat (ezeket semmiképpen nem lehet történeti, még elbeszélő könyveknek sem nevezni), az actakat (ezt a műfajt a kánonban egyetlen könyv, az ApCsel képviseli), a leveleket (epistola-k, ezek körén belül joggal szerepelnek különféle természetű levelek, mert ilyen különbségeket a levél irodalmi műfaja mindig is ismert és elismert), és végül az apokalipsziseket (ebből a műfajból szintén egyetlen kánoni irat szerepel az Újszövetségben).” (az én kiemelésem) Mi következik ebből Asperján könyvére nézvést? Ez a műfaji előzmény – a könyv szerkezeti sajátosságaival ambivalens párhuzamban és ellentétben is állva – a Bibliához való viszony értelmezési mezőjét is kijelöli. Noha a több mint négyezer „fejezetből” álló írás formailag négy részre, négy „könyvre” tagolódik, s ez a négy evangéliumra emlékezteti az olvasót, nyilvánvaló, hogy nem (vagy nem kizárólag) ott kell keresnünk a megfeleléseket. És itt jutunk el az apokrif regény alcím megértésére tett kísérletünkhöz.

Az apokrif regény megjelölés első hallásra mintha *contradictio in adiecto* volna. Minthogy apokrif (rejtett, titkos) vagy *pszeudoepigráf* (hamisított, álfelirattal ellátott) iratokon eredetileg azokat a szövegeket értjük, amelyeket nem tekintenek kanonikusnak. Olyan hamisítványok vagy utánzatok, amelyek mintha a Biblia részei volnának, műfajuk is a bibliai műfajok valamelyike, s szerzőjük valamely autoritás neve mögé rejtetik. Ebben az értelemben egy regény nem lehet apokrif, minthogy a regény eleve nem bibliai műfaj – és igazságértékgénye sem azonos a szent szövegekével. Egy hívő számára irreleváns az utóbbiak fikcionalitásának

kérdését fölvetni. Asperján regénye pláne nem apokrif ebben az értelemben, hiszen szerzője a saját neve alatt adta közre. Apokrifnek, a szó szűkebb értelmében, legfeljebb témaválasztása miatt tekinthető. Az irodalomtudomány ugyanakkor mégiscsak használja az apokrif regény fogalmát: „a mágikus realista regények egyik szinonimája az apokrif regény, mely a szent szövegek szerkezetét és funkcióit imitálja. Jellemzője a performativitás, a szerző-Isten analógia és az a vonás, hogy minden cselekedet kihatással van a jövőre. A párhuzamot erősíti, hogy a szöveg erős performatív jelleggel bír, a megnevezés sokszor a teremtés aktusaként működik.” (Balázs: 2004, 456.) Ebben a megközelítésben már inkább nyerhet értelmet az alcím, s kiegészítjük ezt az inkább alkotói szempontot egy befogadóival is: „az apokrif regény misztikus irat, melyet egy mélyebb, lelki-allegorikus szinten is lehet értelmezni.” (Adorjáni: 2005, 16.) Bármilyen is legyen az apokrif regény, úgy tűnik jellemzője a lélektaniség, s ezzel összefüggésben a szerzőileg belekódolt többféle értelmezési lehetőség – ez azonban más művekre is igaz. Igaz ugyan az is, hogy Asperján könyve apokrif forrásokra (is) támaszkodik, ettől azonban még nem válik maga is apokrifrá. Úgy vélem, ha a vallási kánon felől nézve a regény nem is nevezhető apokrifnek, mégiscsak „apokrif” – vagy az önbeteljesítő jóslat logikáját követve azzá vált – az irodalmi kánon szempontjából. Asperján regényét egyelőre nem fogadta be az irodalmi közélet. Van azonban, végül, az apokrif regény megjelölésnek, legalábbis ebben az esetben, egy provokatív értelme is. Maga Asperján írja a blogjában, hogy „bizony az evangéliumok is fikciók” (http://asperjangyorgy.blog.hu/2007/10/28/jezus_es_judas_aktaja). Ha – akár feltételelesen, munkahipotézisként – elfogadjuk Asperján állítását, akkor a mágikus realista regénnyel kapcsolatosan idézettek megfordításához jutunk: az evangéliumok fikcionalitása, mondhatnánk, regényszerűsége visszájára fordítja a „szerző-Isten” analógiát, a szövegteremtés kérdését. S amennyiben ily módon profanizálnának a szent szövegek, azaz a vallási kánonból átagolódna az irodalmi kánonba, akkor megint csak ahhoz a megállapításhoz érkeznénk el, hogy Asperján új könyve irodalmi értelemben véve, de nem műfaját tekintve apokrif.

A Jézus és Júdás aktája műfajilag nehezem besorolható. Tekinethető tetszés szerint dokumentum- vagy ál-dokumentumregénynek, történelmi regénynek, lélektani regénynek, esszéregénynek, stb. De olvasható négy egymásra következő álom sorozataként is – s ez a fölvetés új megvilágításba helyezheti a könyvvel kapcsolatban emlegetett botrányosság problémáját.

Úgy hiszem, ha valaki számára már a főcíme és az alcíme miatt is ellenszenves és botrányzagú volt a könyv, az nem gondolta végig sem az akta, sem az apokrif regény problémáját – bár az utóbbi itt fölelegetett utolsó jelentésárnyalata alapján egyesekben valóban fölébredhet a fölháborodás. Botrányt leginkább a mű naturalista stílusa, Jézus és Júdás alakjának és történetének sajátos értelmezése és az Utószó kapcsán emlegetnek. Érdemes végigvenni a kifogásokat.

A könyv stílusa valóban naturalistának tekinthető. A naturalista ábrázolásmód azonban nem feltétlenül okoz fölháborodást, a naturalizmus és a naturalista ábrázolásmód az irodalomtörténet része. Akiknek a Jézus és Júdás aktája kapcsán gondot okozhat, azokat valójában az sértheti, hogy nem tartják illőnek a témához és a szereplőkhöz. Ez lehetne esztétikai kérdés is, akkor viszont művészetfilozófiai érvelést igényelne, de gyanúm szerint, akikben megfogalmazódik, azok etikai problémaként kezelik. Tehát nem az a kifogás lényege, hogy a regény „rossz” műalkotás, hanem az, hogy morálisan elfogadhatatlan bizonyos történeti és/vagy mitikus személyek és események naturalista ábrázolása. Más szóval, hogy a szent és a profán közötti szakadék áthidalhatatlan, mert ha eltűnik a határ, akkor megcsorbul a szentnek tekintett tekintélye és tökéletessége, tehát egy ilyen kísérlet már önmagában tiszteletlenség. Azonban aki így gondolkodik, nem veszi észre, hogy a valódi problémát és veszélyt az jelenti, hogy föltételezi, vannak olyanok – jelen esetben olvasók –, akiknek a szentbe vetett hitét és bizalmát megingathatják annak profán vonatkozásai. Másrészt a rosszul fölfogott illem, a prudéria jelensége – „van, amiről nem illik beszélni, noha tudjuk, hogy létezik” – rejlik a mögött az álszent fölháborodás mögött, amely az egyház által is embernek (is) tekintett Jézusról nem föltételezi, hogy volnának emberi

érzelmei, indulatai, vágyai, biológiai szükségletei, és hogy nem emberi módon elégitené ki azokat.

Gondolom, olyan is akad(t), aki a Jézus-képen botránykozott meg. Mások Júdás alakjának értelmezésén. Na de hát mindez nem előzmény nélküli, az irodalom és a művészet hemzseg a bibliai és szakrálisnak tekintett történetek legkülönfélébb, egyéni értelmezéseitől. A filmművészetben elég csak Pasolini, Scorsese, Zeffirelli, a Bunuel-Dalí páros vagy a Monty Python társulat alkotásaira gondolnunk.¹ A képzőművészetben Gauguinre, Picassóra, megint csak Dalíra vagy a későbbiek közül, mondjuk, Ron Englishre és Martin Kippenbergerre. Az irodalomban pedig, mondjuk, Thomas Mann József és testvéreire vagy A kiválasztottjára, Robert Nye Faustjára vagy Hajnóczytól a Jézus menyasszonyára. Mindent akar a gyermek, s nemkülönben a művészember. És ez így van rendjén.

És talán itt az alkalom, hogy megmagyarázzam, mire is gondoltam, amikor írásom elején azt emlegettem föl, hogy lehet valami gond azok gyermekkorával, akik olvasva-olvasatlanul nem tudják elfogadni – s megint csak nem esztétikai szempontból – Asperján könyvét. Egy zsidó-keresztény kultúrkörben felnövekedő egészséges gyermek vallás- és Jézus-élménye nagyon sokféle lehet, de egyben mind megegyeznek: a kíváncsiságban és a rácsodálkozásban. Abban, hogy kérdeznek – másoktól és önmaguktól –, mert lenyűgözi őket a történetek és szereplők közvetített nagyszerűsége vagy éppen alantassága, a morális felemelkedés vagy lealacsonyodás parabolái. Abban, hogy szeretné megérteni a történeteket, hogy elképzelel ehhez azok szereplőit, hogy különféle motivációkat tulajdonít tetteiknek, hogy keresi az azonosulási és elutasítási lehetőségeket. A gyermekben még megvan arra a vágy, az erő és a képesség, hogy személyes hitet találjon, pontosabban, hogy személyesen, nem pedig valamiféle ready-made-ként élje meg a hitet. Emberközbe akar kerülni a Tanítás alakjaihoz, mert csak így tudja megszeretni, elítélni vagy megvetni őket. Miközben a jó és a rossz közötti különbségtevés kritériumait, azok határait keresi, ezt nem pusztán racionálisan teszi. Játék is ez, gondolatjáték és szerepjáték.

Freud A költő és a fantáziaműködés (Freud: 1998)

című rövid írásában a játéktól az álmodozáson és az álmon keresztül vezető „fejlődési soron” át jut el a művészetig. Minthogy megelőlegeztem, hogy Asperján regényét álomsorozatként is olvashatjuk, Freud fejtegetése számunkra több szempontból is tanulságos lehet. Először is, Freud szerint a játék ellentéte korántsem a komolyság, hanem a valóság. Tárgyunkra vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy aki – jelen esetben Asperján – játszik, az nagyon is komolyan veszi azt, amit csinál, ugyanakkor nem akarja játékát és annak eredményét – objektivációját – valóságként beállítani; tisztában van azzal, hogy a valóságnak egy alternatív világát teremt meg – noha az, esetleg, nincs kizárva, meg is egyezhet a valósággal. Ugyanaz a gondolatmenet ez, mint amit ugyancsak Freud az Egy illúzió jövője című írásában (Freud: 1991) – ami témánk szempontjából szintúgy nem irreleváns – a vallással kapcsolatosan fölvet: „Az illúzió nem azonos a tévedéssel, nem is föltétlenül tévedés. [...] Az illúziókra jellemző, hogy emberi vágyakra vezethetők vissza, e tekintetben hasonlítanak az elmeegógyászat téves eszméihez, de különböznek is ezektől [...] az illúzióknak nem kell szükségképpen hamisnak, azaz megvalósíthatatlannak lenni, vagy a valóságnak ellentmondani.” (Freud: 1991, 38. – az én kiemelésem) Az illúzió egyfajta fantáziálás, ábrándozás, képzelődés, álmodozás eredményének tűnik – Freud A költő és a fantáziaműködésben ugyanakkor azt is kiemeli a játék és a fantáziálás különbségei között, hogy a gyermek egyrészt határozottan különbséget tesz játéka és a valóság között, másrészt gyakran és „szívesen támaszkodik a valóságos világ fogható és látható dolgaira.” [...] A költő ugyanazt teszi, mint a játszó gyermek”. (Freud: 1998, 60.) Ez a fajta fölszabadult alkotó játszás maradhatott ki mindazok gyermekkorából, akiket megbotránkoztat a játék a „világ dolgaival”. Asperján több szinten és regiszteren is játszik ebben a könyvben – az irodalommal való játéknak tekinthetőek például a szövegbe beépített, különböző korokból és különböző típusú írásokból (többek közt József Attilától vagy Babitstól) vett idézetek. Fölfoghatnánk ezt a fajta játékot posztmodern gesztusként is, azonban az időn és kultúrákon átívelő idézés túlmutat az öncélúnak tűnő műveltségi játszadozáson: az

elbeszelt történet(ek) időtlen – így egyben mai – érvényességét is jelzi. Az idő kitüntetett pozíciójára a Jézus és Júdás aktájában még visszatérek.

Ha mégis van botránylehetőség a műben, az szerintem Heródes alakja. És nem amiatt, ahogyan Asperján ábrázolja, hanem a szerep miatt, amit neki tulajdonít. És nem a keresztények számára botrány, hanem a zsidóságnak. Érdekes módon, ez a botránycsira nem szúrt szemet Asperján önjelölt kritikusaiknak. Pedig Heródes tevékenységének tárgyszerű, szenttelen ábrázolása, az azokat kísérő higgadt kommentálás, amely Heródes törekvését a zsidóság, a „zsidó állam” megmentésére tett kísérletként értelmezi, s mindehhez Heródes nem-zsidó volta valóban válthatna ki indulatokat és vitákat. Heródes alakja azonban, az én értelmezésemben, nem csupán történeti kérdés, hanem emblematikus is. Az öregember archetípusának egyik aktualizációja – ahogyan az ebben a műben Józsefé és Júdás apjái is. És szintén az a Tanítóé. Nem mondom, hogy Asperján Heródes szimpatikus öregember volna – ugyanakkor esendősége, érzelmei és törekvései ellentmondása, gyötrő betegségei és már-már mániás bogarassága mégiscsak olyan ismerőssé teszik, akit egyszerre számunk és félünk; s ez egy nagy különbség a szeretett és rettegett Istennel szemben, akinek közvetítőjének hiszi magát – Heródest szeretni, föltétlen szeretettel nem lehet. Olyan apa ő, aki vér szerinti fiait fölládozza lelki gyermeke, Izrael oltárán, s aki Izraelt, ami egyszerre mostohaapja és mostohagyermek, kíméletlenül akarja gyámsága alatt tartva önállóvá nevelni. (Számomra ő regény legárnyaltabbán és legizgalmasabban ábrázolt figurája.)

Heródes története önmagában is megálló, lezárult történet lehetne. Mégsem az, sem a történelemben, sem a könyv lapjain. És itt kellene – kell – magyaráznom azt, hogy mit értek én e regényen mint álomsorozaton. Freud az Álomfejtésben próbálkozik azzal, hogy az azonos éjszakai álmodott álmok valamiféleképpen összefüggenek. A problémát ugyan nem oldja meg, de ilyeneket mond: „Amennyire látom, a két, egyenlőtlen részre osztott álmokban nem mindig áll a két rész gondolata okozati viszonyban egymással. Gyakran úgy látszik, mintha mindkét álom ugyanazt az

anyagot ábrázolná, csak különböző szempontból [...]. Vagy pedig a két álom az álomanyag két különálló középpontjából indul ki, és a tartalomban úgy fedik egymást részlegesen, hogy ami az egyik álomban középpont, a másikban csak utalásként működik közre, és megfordítva.” (Freud: 2000, 225. – az én kiemeléseim) Alkalmazzuk most ezt az elgondolást egy könyvre, nevezetesen erre. Ebben az esetben föltételezhetjük – azután majd meglátjuk, érdemes-e –, hogy a könyv egyes részei különböző szempontból ugyanazt az anyagot ábrázolják, nevezetesen Izrael sorsának megoldási kísérleteit, s hogy ami az egyik részben középpont, a másikban csak utalásként működik közre, és megfordítva.

De nem csak Izrael sorsának problémája az, ami a könyv egyes részeit összeköti. Egy másik fontos közös motívum az apa-fiú kapcsolatok variációi. Erre a pontra még visszatérek. Wilhelm Stekel Freudnál sarkosabban fogalmaz az álomsorozatokkal kapcsolatban. „Egyazon éjszaka álmait közös nevezőre kell hozni. Az álmoknak egy hosszabb sorában minden egyes álom egy-egy megoldási kísérletet jelenít meg. Az álmodó álomról álomra egyre közelebb kerül a helyes fölismeréshez, míg az utolsó álom általában eljuttat a megoldáshoz.” (Stekel: 2008, 89. – Stekel kiemelése.) Ez azt jelenti, hogy az álmok egymásutánisága több mint időbeliség – egyben logikai sort is alkothatnak. Ha a könyvet továbbra is álomsorozatnak tekintjük, akkor, éppen ezért, megérthetjük, hogy miért nem különálló történetek ezek: Heródesé, Júdásé vagy Jézusé. Történeteik logikailag követik egymást és utalnak vissza egymásra; nem véletlen, hogy van a könyvnek két látens főszereplője is, akikről idézett önjelölt esztétáink és morálfilozófusaink nem beszélnek, holott végig jelen vannak a könyvben, ezek pedig a Tanító alakja és az Idő. Paradox módon állandó jelenlétükkel éppen a történeti idő folytonosságát függesztik föl, túlmutatnak a történések idején, sőt, fölémutatnak annak. Arról az Időről van itt szó, ami a zsidó messianizmushoz és a keresztény eszkatológiához egyaránt, bár másképp, köthető.

Talán ebben a szellemi térben kellene kijelölni az Asperján-könyv helyét, mondjuk azok között a végpontok között, amit Rudolf Bultmann és Walter Benjamin nevei emblematikusan

jelentenek. Kétfajta történetfilozófiai gondolkodás lehetőségei ezek, de mindkettő alapvetően erkölcsi (és antropológiai) kérdésként kezeli a történelmet. És Asperján immanens történetfilozófiáját is ez jellemzi. A történelem mint erkölcsi kérdés a Most problémájában sűrűsödik össze. Az ember felelősségvállalása önmagáért és másokért sohasem állhat a történelmen kívül. A felelősségvállalás mindig döntés, így egyszerre cezúra és folytonosság a múlt és a jövő között. Nevezhetnénk ezt jelenbeli cselekvésnek vagy történésnek is, de kitüntetett helyen áll a jelenbeli, akár mindennapi vagy naponta ismétlődő tevékenységek között. A döntés pillanata a Most pillanata: sem korábban, sem később nem lehet már a döntést ugyanúgy meghozni; a döntés gesztusában együtt áll múlt, jelen és jövő. Ezért rendkívül fontos a Most felismerése. Történelemmé a Most által lesznek a dolgok és az események.

A Most, éppen ezért az időnek olyan dimenziója, ami egyszerre áll kívül az időn, és áll abba bele. Messianisztikusan a jelenben bekövetkezendő, eszkatológiailag a jelenben már bekövetkezett. Hogy melyik lehetőség mellett dönt valaki, az nem csupán hagyomány és neveltetés, de lelki alkat és történelmi szituáció kérdése is.

Benjamin a hangsúlyt, léthelyzetének történelmi meghatározottságából a történelem és a politika csinálására mint megértésre, Bultmann pedig azok megértésére mint csinálásra helyezi. Egy messianisztikus zsidó materialista gondolatvilága áll itt – látszólag – szemben egy eszkatologikus keresztény gondolkodással. Benjaminsnál a történelem emelkedik isteni szintre, Bultmann viszont az istenit illeszti be a történetibe. Ugyanakkor mindkettejükénél nyilvánvaló azt a pont, ahol az átjárás megtörténhet, és ez a pont a múlt-jelen-jövő kontinuum Most-ja.

A Jézus és Júdás aktájában egyebek mellett éppen ennek a pontnak a keresése zajlik; ami profanizálásnak tűnhet, az fölfogható a történeti és az isteni szintek egymásbajátszásaként, a történet megistenüléseként és az isteni történetivé válásaként. Heródes, Júdás és Jézus és a Tanító egyaránt ennek a problémának a megoldásán fáradozik. De kettős játék ez az idővel: az álom (a regény) idejébe bebetör az ébrenlét (valóság?) ideje, éppen úgy, ahogy a szent idő tör be a profán időbe. Ezek az

összevillanások az egyéneknek – és a Izrael népének is – a traumatizációs pontjai.

A regény álomsorozatként való értelmezése másra is fölhívhatja a figyelmet. Túl azon, hogy „azonos” tartalom ismétlődik, „azonos” szereplőkkel, „azonosak” a kapcsolatok is. Ezek alapvetően apa-fiú kapcsolatok, három különböző hangszerelésben. Mégis, Jézus esetében, az „Atyához” való viszony lélektanilag is hitelessé teszi a Józsefhez, mint „atyához” való viszonya, s mindhárom esetben megjelenik a „bűntelen bűnösség” problematikája. Ezek a kapcsolatok és problémák sem a történeti idő mentén szerveződnek meg, ezek egymásutánisága is logikai sort alkot.

De talán a legfontosabb: az álom és az etikum viszonya, azaz az, hogy számon kérhető-e morális alapon egy álom tartalma. Úgy vélem, semmiképpen sem. S ezzel visszakanyarodtunk kiinduló kérdésünkhöz – átfogalmazva ahhoz, hogy hogyan lesz Jézus és Júdás aktájából Asperján aktája? Talán úgy, hogy egyesek úgy vélik, tehetünk az álmainkról, vagy felelősséggel tartozunk értük. Hogy tehát azt a bizonyos benső lelki cenzúrát, ami köztudomásúlag alvás közben csökkentett üzemmóddal működik, szeretnék helyettesíteni a külső cenzúrával. S ebbéli igyekezetükben észre sem veszik, hogy bizony-bizony az a benső cenzúra is működik, de a racionalitás és a tények szolgálatában, nem pedig vágyaink csendőrségeként. Ennek a cenzúrának a jelei a könyvben például a mérhetetlen tárgyi tudás, az Utószó, a függelékként szereplő fogalommagyarázat, a mértékegységek listája, Heródes családfájának és a Hasmoneusok családfájának bemutatása. Nem egy önmagát álomként megjelenítő, s így morálisan semleges vágy ellentétei ezek, hanem a józan ráció figyelmeztetési – az olvasó számára. A vágy ellentéte nem a ráció, hanem a vágytalanság. A rációé a ráció tagadása. Freud azt mondja: „Mindazok, akik az álombeli erkölcsösséget hangoztatják, óvakodnak attól, hogy teljes felelősséget vállaljanak álmaikért.” (Freud: 2000, 60.) Ez is a ráció üzenete. Mint ahogy a következő klasszikus megfogalmazás is – amit ajánlok mindenki figyelmébe, aki durva kezekkel akar nyúlni a lélek törékeny objektivációihoz: „A 'lödühölç' sohasem lesz igazi vadász.” (Mikódsy András: 1966, 106.)

Irodalom:

Adorjáni Zoltán: József és Aszeneth apokrif története. Keresztény Szó, 2005. június, 15-18.

Balázs Eszter Anna: Utazás és mágia Márton László Testvériség című regényében. Jelenkor, 2004/4, 456.

Benjamin, Walter (1980a): Az eljövendő filozófia programjáról. In: Angelus Novus. Magyar Helikon, Budapest, 1980, 5-24.

Benjamin, Walter (1980b): A történelem fogalmáról. In: Angelus Novus. Magyar Helikon, Budapest, 1980, 959-974.

Bultmann, Rudolf (1994): Történelem és eszkatológia. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1994.

Freud, Sigmund (1991): Egy illúzió jövője. Párbeszéd, Bp. 1991. (Legújabban in: Sigmund Freud: Válogatás az életműből. Európa, Budapest, 2003, 593-646.)

Freud, Sigmund (1998): Aköltőésafantáziaműködés. In: Pszichoanalízis és irodalomtudomány. Filum, Budapest, 1998, 59-64.

Freud, Sigmund (2000): Álomfejtés. Helikon Kiadó, Budapest, 2000.

http://asperjanyorgy.blog.hu/2007/10/28/jezus_es_judas_aktaja

Mikódsy András (1966): Vadász ABC. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1966.

Stekel, Wilhelm (2008): Az álomfejtés fejlődése és technikája. Műhely, Álom 2, 88-93.

¹ Pier Paolo Pasolini: *Máté evangéliuma* (eredeti olasz címe szerint: *Máté második evangéliuma*); Franco Zeffirelli: *Názáreti Jézus*; Franco Zeffirelli: *Napfivér, Holdnővér*; Martin Scorsese: *Krisztus utolsó megkísértése* (Nikosz Kazantzakis regényéből); Luis Bunuel - Salvador Dalí: *Aranykor*; Monty Python: *Brian élete*.

– a „jogreformer” – Beccaria szövege, „... a halálbüntetés ellen harcoló abolíciós mozgalom bibliája...” (23. oldal) – csakhogy dicshimnusz nélkül ne maradjunk – melyet maga a nagy italianista ültetett át (legutóbb) magyarra (A bűnökről és büntetésekről, Eötvös kiadó, 1998). (Ez egyben a kötet leghosszabb szövege is.) Így talán az egyik legautentikusabb, legeredetibb elemzést olvashatjuk, mely különösen fontos akkor amikor „hatásokról” van szó. Megérteni az átvételt, kiolvasni a „sorok közül” (a sorok között) a hatást, a „rejtett Mestert”, az ihletőt stb. csakis az eredeti szöveg ismeretében lehet (melybe léptenyomon bele is botlik az ember olvasás közben). Mindenekelőtt remek áttekintés olvasható benne Beccariáról, s nem marad el az utókor ítélete, ítéletei sem; „megszámlálhatatlanul” sok olasz szerzőt idézve (természetesen eredetiben) és magyarul is ismerteket, egy csokorba szedve (pl. Ernst Cassirer). A kritikákhoz a kommentár sem marad el. Élesen bírálja – „ellenszerzőket” felsorakoztatva – Umberto A. Padovani és Ludovico Geymonat kritikáját, akik szerint semmi eredeti nincs Beccaria művében, gyakorlatilag „bárki más is lehetett volna” (26. oldal). Az erős rípot nem marad el: „Ehhez fogható képtelenséget keresve sem találni a Beccaria-irodalomban.” (26–27. oldal.). Tagadhatatlan, hogy a neves (jog)filozófus (24. oldal) hazánkban máig kevésbé ismert, gyakorlatilag „láthatatlan” Kant mellett. A 28. oldalon a tágon vett témát szűkíti a szerző, majd a következő oldalon megtudjuk, hogy miért is volt szükség egy efféle „jogfilozófiai” munka megírására. A felvilágosodás az élet számtalan területén racionalitást hozott, ám a büntetőjog – lényegében véve – nem változott a középkor óta semmit: „Az igazságszolgáltatás a Fény Századában is középkori csökevény maradt, mely a legmakacsabbul állt ellen minden újító-jobbító törekvésnek.” (29. oldal) Beccariának majd három évtized múltán sikerült a gyakorlatba is megvalósítani elveit. (30. oldal) A tanulmány végigveszi Beccaria szövegének leglényegesebb, legfontosabb részeit, kitér „A halálbüntetésről” szóló fejezet elemzésekor kitér annak „gondolati-logikai erejére, stiláris-nyelvi-retorikai szépségére” (55. oldal) egyaránt. Beccaria „progresszív”, előremutató gondolkodását a nyilvános kivégzések

gyilkossággá való degradálásával fejezi ki. (60. oldal) A tanulmány zárásképpen megismétli Beccaria kortársának magasztalását. (70. oldal)

A Vittorio Alfieri tanulmányban további jelzővel fokozza a szerző a „fokozhatatlant”: „Nagysága miatt besorolhatóan, címkézhetségtelen és egyedisége miatt magányos személyisége...” (83. oldal); Dante után legnagyobb „mestere” (egyszerű szóval – ám nem lekicsinyítve – „kedvence”). Így hát érthető, hogy majdnem minden Madarász-kötetben szerepel, s két önálló kötetet is szentelt neki (Vittorio Alfieri életműve. Hungarovox, 2004; Halhatatlan Vittorio – Alfieri utóélete: kultusz és kritika. Hungarovox, 2006). Nem lehet elégszer, eleget írni Róla (nagybetűvel!), s ha már írtak is mindig van valami új, amit fel kell, fel lehet fedezni. Még akkor is, ha Machiavellit („a firenzei titkár”-t) félreolvasta „hevülő hazafiságból” (87. oldal). A tanulmány – ezúttal is – a teljesség igényével készült, röviden, lényegre törően kiemelve a magányos elszigetelést – már-már száműzetést – és az individualizmust.

Vincenzo Monti ellentmondásokkal – mondhatni „elv-váltásokkal” – tarkított életútját nehéz lenne kritika és elsősorban elutasítás nélkül (el) fogadni. A politikai széljárással együtt változott maga, s változtatta politikai nézeteit is. Ám – még ha nagyokra(?) is alkalmazzuk – igaz a köznapis bölcesség: felejteni tudni kell. S ezúttal is kettős értelemben: egyfelől elfelejteni Monti „rendszerátváltásait”, s (politikai) költészetére figyelni, másfelől talán Montit „magát”. Igaz ez utóbbi – bár kegyetlen ítélet – úgy tűnik, hogy elhozta az utókor, mely emlékezetébe sokakat bevéselt, őt kevésbé; s magyar nyelvű fordítások híján, a magyar recepció is esélytelen. A méltó magyar válasz (talán) Monti műveinek magyarra ültetése lenne, s kevésbé a „fanyalgás”, miszerint: „Számítógépesedő világunkban, az elsőkélyesedő oktatás korában a nagy emberek emléke is mindinkább címszavakra redukálódik. Ez a sors érte utol Vincenzo Montit (1754–1828) is, méghozzá igen látványosan.” (107. oldal). Mert bár a kritika igaz, ugyanakkor számítógépesedő világunkban a világháló segítségével eredeti Dante kéziratokat olvashatunk, vagy akár terjeszthetünk „eszmét”, verset és csak a jó ég tudja, hogy mit. Monti „rendszerátváltásaira” (is) talán magyarázat korunk

fanyar humora: valamiből meg kell(ett) élni. Talán nem véletlenül ez a legrövidebb tanulmány a kötetben (jegyzetekkel együtt 15 oldal), s egyben a legtömörebb is. Hiszen az „elfeledettnek” a felszínen tartására éppen hogy elég. Az ellentmondásokat versekkel, versrészletekkel „bizonyítja”, a részleges összevetés Alfierivel (113. oldal) pedig egy önálló, hosszabb, alaposabb áttekintést (tanulmányt) is megérdemelne.

Foscolo 20 évesen írt első jelentős munkája, a Jacopo Ortis utolsó levelei, mely magyarul is olvasható, (Eötvös kiadó, 1997) s kétségtelenül hasonlóan érdekes lenne, a 639 oldalon kiadott szerelmes leveleit is magyarul olvasni. Mint a tanulmányból kiderül Foscoló igencsak élvezte az életet, mondhatni habzsolta, s már-már Casanovát megszégyenítő mértékben hódolt a női nemnek. A legjelentősebb szerzők – úgy mint (az örök hivatkozás) Croce – véleményének bemutatása (128. oldal) majd a következő két oldalon a szerző „bizonyítja” részben vagy egészben a korábban mutatott kritikákat, azzal az eltéréssel, hogy jelentősen árnyalja a képet. Jelentős mennyiségű, olykor több oldalt (150–151. oldal) is betöltő versrészletekkel találkozhatunk, melyek kétségtelenül megtörik az elemzés „monoton zaját”. A tanulmány zárásaként megfogalmazott igazság, miszerint: *„Az ősök – kivált a hősök – sírjainak nem megrettentenie, de éppenséggel lelkesítenie kell az élő utódokat: a nagyok példájának követése legszemélyesebb ügyünk, feladatunk, küldetésünk, munkánk, művünk.”* (164. oldal) – de mit tehetünk ha nincs egy („követhető”) hős sem? A bőséges jegyzetirodalom ezúttal is sok segítséget fog nyújtani mindazoknak, akiket érdekel Foscolo életműve.

Az utolsó tanulmány, mely Manzoni Május ötödike című versét elemzi, egyben a második leghosszabb a kötetben, a maga 55 oldalával. Napóleon a 18-19. század kétségtelenül talán legtöbbet elemzett, legtöbbet vitatott személyisége, vezetője Franciaországnak, s Európa talán legnagyobb leigázója. Franciaországban máig érezteti hatását (elég ha csak Párizs sugárútjaira gondolunk, vagy a francia közigazgatásra). Nem véletlenül kezdi Madarász Imre egy „rövid ismertetéssel” a tanulmányát, (nem részletezve Napóleon (rém) tetteit) s emeli ki két monográfusa Guido Gerosa és

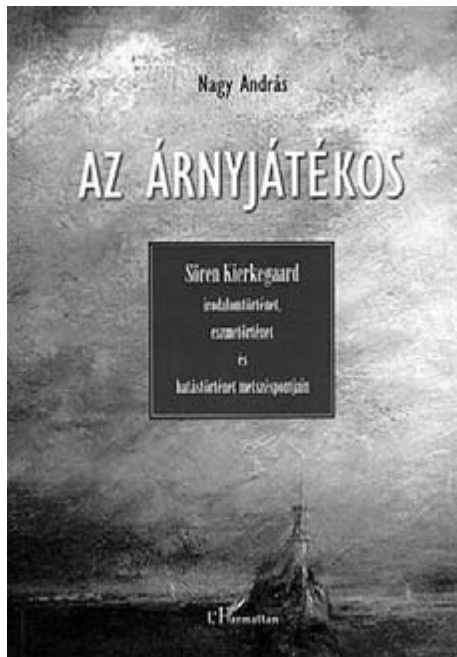
a magyar Feleki László véleményét; előbbi szerint millióra, utóbbi szerint több mint háromezrezerre tehető a császárról szóló művek száma. (172. oldal) Akárhogy is az elkövetkezendő évtizedek (évszázadok) újabb és újabb monográfiákat szülnék majd, s szokás szerint, az évfordulók alkalmával fog tovább emelkedni a szövegek száma. Manzoni meghatározó szerepe az olasz költészetben vitathatatlan. A tanulmány *„megpróbálja feltárni, hogyan látta és láttatta Manzoni Napóleont, s főként azt, hogyan ítélte meg...”* (175. oldal) A vers tökéletes szerkezeti felépítése (176. oldal), zeneisége (176–177. oldal), sőt keletkezéstörténete is már-már arra predesztinálta, hogy a „versek verse” legyen. Manzoni versének – joggal minősíti a szerző „bőség zavarának” – hat magyar fordítása létezik. Az első fordítás (változat) 1886-ból, Radó Antal a neves italianista tollából való, melyet később maga újraírt. A fordítások bősége miatt szinte mindegyik fordítást görcső alá veszi a szerző, s ennek alapján írja meg elemzését, s természetesen ismerve a művet olaszul, eredeti idézetekkel teszi változatossá elemzését.

A gazdagon lábjegyzetelt tanulmányok (sokszor egy-egy lábjegyzet alatt több művet és szerzőt is találunk) mind egy-egy „mesterműnek” tekinthetők, melyek – az arra avatottak számára – mindenféleképpen továbbgondolásra érdemesek, hiszen mindegyikben benne van egy-egy nagyobb (még nagyobb) életútösszegző (recenzió) lehetősége.

De nehogy csak jót szóljunk: a magyarban az idézetben belül idézetet ún. lúdlábbal szokás jelezni, annak is a befele (»jó magyar példa«) és nem a kifelé («nem jó magyar példa») mutató változatával.

Joggal hívja a szerző saját művét (17. oldal) példatárnak, mely kétszeres értelemben is igaz: egyfelől példázza a felvilágosodás öt géniuszát, nagyságukat, írói, szövegszerzői „csúcsteljesítményüket”, másfelől példát mutat az utókor számára öt szerzőről, kik egy – Kierkegaard szavaival élve – megismételhetetlen korszakban éltek, s talán (néha) élnek ma is.

Sok kérdést felvet a szerző, melyeket talán érdemes lenne tovább boncolgatni – akár önálló tanulmányok formájában – így például hogyan és miképp „elitizálódott Itáliában” a filozófia.

Farkas Szilárd

Fényt ide!

(Nagy András *Az árnyjátékos* című könyvéről)

*„Mert először is, hiszed-e, hogy ezek az emberek
önmagukból és egymásból valaha is mást láttak, mint azokat az
árnyékokat, amelyeket a tűz a barlangnak velük szemben eső
falára vetített?”*

Dánia felé hajózva világítótoronyok százai segítik ma is az utazók biztonságos megérkezését. A viharos éjszaka sötétjébe hasító távoli fénypászta irányít, utat mutat vagy halálos veszedelem közelségére figyelmeztet; egy pillanatra mindent nappali fénybe borít, hogy aztán még sötétebb, félelmetesebb ürességet hagyjon maga után. Nagy András *Az árnyjátékos* című könyvében több szempontból is központi szerephez jut, fontos motívummá válik a fény-árnyék reláció.

A cím nem keveset ígér: játékot, szórakozást, ugyanakkor titkot és leleplezést. Az alcím szintén talányos, hiszen irodalomtörténet, eszmetörténet és hatástörténet – tegyük hozzá nyugodtan, színház- és filozófiatörténetet – azok a dimenziók, amelyek találkoznak a kötet lapjain. Ebben a „sokféleségben” látom a könyv legnagyobb előnyét, bátorságát, ugyanakkor hibáját is. Sokféle terület, téma, tudomány helyet kap benne, azonban a különböző látásmódok, vizsgálati módszerek és terminológiák nem forrnak össze, ez a szintézis csupán az egyes írások esetében jön létre, az egész mű esetében semmiképpen, ahogy azt a későbbiek során látni fogjuk.

A kötet címadását indokolva a szerző több

magyarázatra is utal, kezdve olyan közismert elemekkel, mint a kierkegaard-i inkognitó többszólamúsága, a *Vagy-vagy* „Árnyképek” című fejezete, de olyan – a magyar olvasók által kevésbé ismert – okok is számításba jönnek, mint Kierkegaard ifjúkori színműve, amely sokban előlegezi az egész életmű problematikáját, és amelyben az „»egotereemtésről«, létrejövő hasonmásról, a saját személyiségről leváló és önálló életre kelő alteregókról” vallott Kierkegaard, vagy az a mély, hosszan tartó vonzalom, amely ehhez a furcsa színházi műfajhoz, az árnyjátékhoz kötötte a koppenhágai gondolkodót.

A könyv szembeszökő jellemzője, hogy ezer szállal kapcsolódik a színház világához. Pontosan a kierkegaard-i életmű ezen kötődéseinek a kimutatása, megteremtése az egyik célkitűzése a szerzőnek. „Nehéz volna pontos definíciót találni az »árnyjáték« számára – inkább képzőművészeti forma volna, vagy mégiscsak a színház illúzióinak alkalma, netán irodalmi műfaj?” Annak ellenére, hogy meghatározás helyett csupán kérdéseket kapunk, mégis nagyon jól érezkelhetjük, hogy határterületen mozgunk. Tudatos törekvésként ismerhetjük fel azt is, hogy több tudomány

nézőpontját, elemzési módszerét engedjük rá a művekre. Ezt a többszólamúságot régóta követeli magának Kierkegaard, bár az eddigi recepcióban csak kevés – kellően érzékeny – szerző merete megtenni, hogy ne egy szakmai szempontú - irodalmi, teológiai vagy filozófiai - elemzést adjon. Fel kell ismernünk, hogy a dán gondolkodóhoz „esztétika, a pszichológia, a teológia, az antropológia diszciplínáiból is vezetnek utak”!

Nagy – a Bevezetésben leírtak szerint – háromféle módon közelít az életműhöz, és erre építi kötetének koncepcióját is. Nem szigorúan elkülönülő részeket kell keresnünk a tartalomjegyzékben, inkább úgy kell elképzelnünk, mint amikor egy regényben a „cselekmény” több szálon fut. Az egyes tanulmányokban hol az egyik, hol a másik, néha akár mindhárom „történet” egyszerre érvényesül. Például a „Vagy Hegel – vagy dialektika” című írásban a Kierkegaard-ra jelentős hatást gyakorló atyai jóbarát, Heiderberg portréja mellett a korabeli Koppenhága színházi életének értő, ugyanakkor élményszerű bemutatását is kapjuk.

Az első – Nagy által megjelölt – egységbe az „Isten magánszínházában” című tanulmány tartozik, ami „magának az alkotás módjának a geneziséét követi és sajátosságait írja le, valamiféle színházi miliőben”. A szerző azt állítja és bizonyítja érvek sorával, hogy magát az egész kierkegaard-i korpuszt „textuális színházként” lehet meghatározni. Ennek a nézőpontnak a bevezetésével fontos eredményeket ígér az irodalom- és a színháztörténet számára. Azt állítja, hogy Kierkegaard „a színház egész jelentésének »paradigmatikus« újragondolásáig jutott el, és bár mindezzel saját logikáját követte és dilemmáit ábrázolta – amelyek elsősorban mégis bölcséletiek és teológiaiak voltak –, egyben a színház értelmének, jelentésének új dimenzióit tárta fel”.

A második közelítési irány azok közül a hatások közül válogat, „amelyek Kierkegaard-t érték, részben olvasmányai felől, részben személyesen és szellemileg.” Friedrich Schiller mellett olyan – hazánkban szinte teljesen ismeretlen, ámde szerzőnk munkásságára nagy befolyással bíró – emblematikus figura hatástörténeti jelentőségét elemzi Nagy András, mint a fentebb már említett Johan Ludvig Heiderberg.

E rész végén a „Hegy és szakadék” című fejezet

nem mást ígér, mint kulcsot az egész életmű felnyitásához, de legalábbis egy olyan elemzési módszert vagy talán inkább szemléletmódot, ami másféle olvasói hozzáállást követel, és ily módon valóban új eredményekhez, élményekhez vezethet. Rámutat arra, hogy Kierkegaard gyakran „*mintha csak egy jelszót közölné a beavatottakkal, egy apró jelzést adna, amellyel azonban olyan értelmezési területek tárulnak fel, amelyek zárva maradnak a laikusok, a műveletlenek, képzettársításait követni nem képes vagy nem hajlandó szellemi »hivatalnokok« előtt.*” Bár alapvetően – legalábbis a tanulmány alcíme szerint – *A félelem és reszketés* irodalmi olvasatát kapjuk, a szöveg jóval több ennél. Az irodalomelmélet mellett a színháztörténet, drámaelmélet, eszmetörténet, teológia legalább annyira szóhoz jut a mű értelmezése során. Az egész könyv talán legfontosabb mondanivalóját, újdonságát ez a nézőpont jelenti, amelyben a különféle tudományterületek játékba hozhatóak, kölcsönhatásuként új elemzési horizont látszik Kierkegaard esetében.

E tanulmány különösen izgalmas volt számomra amiatt is, mert a benne szereplő intertextuális utalások visszavezettek kamaszkori olvasmányaim világába, hiszen az akkor olyan nagy figyelemmel olvasott művek közül jó pár megjelenik itt. A *Doktor Faustus*, *A Karamazov testvérek*, *A varázshegy*, a Malte-regény vagy éppen Shakespeare és Schiller művei. Nagy András gondolatmenetét követve jó volt felismerni és tudatosítani a bennük fellelhető kierkegaard-i lábnyomokat, amelyeken haladva - annakidején - a dán szerzőig jutottam.

A könyvet olvasva biztosan felmerül bennünk a kérdés, hogy minek is tekintsük ezt a kötetet. Tanulmányok laza füzérének, ahol az egyetlen összekapcsoló eleme Kierkegaard, vagy egységes koncepciójú műnek? A szerzőn magán is érezni a bizonytalanságot, ugyanakkor jól láthatóan törekszik az utóbbi elérésére. Véleményem szerint ebben nem járt sikerrel, nem tudta olyan egységessé tenni a kötetet, mint szeretne volna, mégis állítható egy jól körvonalazható koncepció az egész kötet mögé. Ha eszünkbe idézzük a világítótoronyok képét, akkor ezekhez hasonlóan a sötétségben utat mutató, felfedező, elől járó művet látunk, amelynek célja, hogy a Kierkegaard-recepció minél

nagyobb területét mutassa meg, még ha csak egy felvillanás idejére is. Persze kérdéses, hogy ez tekinthető-e elégséges szervező elvnek egy egész könyv esetében.

Nyilván az ilyen „esteleges mélyfúrásokat” végző mű mellett fontos lenne egy egységes koncepciójú, a kutatást segítő, vizsgálati módszereket lefektető munka a magyar Kierkegaard-recepcióval kapcsolatban, de bízunk benne, hogy a szerző ezt a feladatot is vállalja a közeljövőben.

A tanulmányok külön-külön is olvashatóak, meg is jelentek már korábban, hiszen egy-egy kérdés megválaszolására, körüljárására törekednek. Együtt mégis összefüggés teremődik köztük, segítik egymást, például oly módon, hogy egy-egy probléma, kérdéskör újra meg újra fölbukkan a kötetben, de nem ismétlésekbe bocsátkozik a szerző, hanem képes újabb szemszögből bemutatni a vizsgált témát. Így erősíti az írások kapcsolatát, egységes koncepció mégsem fedezhető fel, ha csak nem az, hogy minél több mindenbe belekapni, felvillantani színeket, bemutatni a kutatási lehetőségek sokféleségét. A kötet egységesítését szolgálják azok a hivatkozások is, amelyek egy-egy téma kapcsán utalnak annak bővebb kifejtésére más fejezetekben.

A harmadik egységben Kierkegaard magyar recepciójával foglalkozó tanulmányok sorakoznak. Az egész magyarországi hatástörténetbe – hangsúlyosan csupán – bevezetést nyújtó „*Magyar Kierkegaard*” című írást két másik mű fogja közre. Az egyik egy Lukács-portré, ami a „Mester” két művének Kierkegaard-képét veti össze, a másik a főműnek tartott *Vagy-vagy* hazai szerepét, útját mutatja be az első, 1978-as fordítás megjelenéséig. Módszertanilag is fontos írások ezek, hiszen háromféle vizsgálati lehetőségre hoznak példát, amelyekkel a hatástörténet megközelíthető, feldolgozható. Nyilvánvalóan mindegyik hasznos és szükséges, hiszen látni kell az egész folyamatot, azon belül az egyes művek és személyek helyét, szerepét is.

Különösen értékesnek tartom, ahogy a „*Magyar Kierkegaard*” és a „*Hosszú utunk az Enten-Ellertől a Vagy-vagyig*” című tanulmányok kölcsönösen kiegészítik, árnyalják, hivatkozzák egymást. A szerző nem bocsátkozik ismétlésekbe, úgy tud

beszélni ugyanarról a korszakról vagy személyről, hogy az egészen más aspektusból mutatkozik meg, új információkkal járul hozzá az adott témához. Például Lukács vitathatatlan hatása az előbbiben művein keresztül, míg az utóbbiban tanítványain keresztül jut érvényre, és jelenik meg. Az 1930-as években felvirágzó Kierkegaard-recepció alkotói – például Tavasz Sándor, Széles László vagy Szeberényi Lajos Zsigmond – mindkét műben megjelennek néhány bekezdés erejéig, mégis képes rá Nagy, hogy eltérő nézőpontból elemezze szerepüket.

Nagy említi egy helyütt, hogy a *Vagy-vagy* fordításában részt vevők mindannyian alaposan megfertőződtek a dán filozófus által. Ennek a „nem halálos betegségnek” a – stiláris, gondolati és szemléletbeli – tünetei *Az árnyjátékosban* is felfedezhetőek. Az „*Egy élmény története*” című írás felütése is egészen kierkegaard-i, hiszen azzal a paradox állítással indul, hogy a dán gondolkodónak fontos szerepe lehet a XX. század totális rendszereinek létrejöttében. Persze a tanulmány Lukácsról szól, és ez sok mindent megmagyaráz.

A „*Tovább...*” című záró részt is egy Kierkegaard-ra, az egész életműre vonatkozó provokatív kérdéssel nyitja a szerző: „*Vajon csakugyan tudjuk-e, miről beszélünk?*” Aligha, érezteti velünk Nagy. Nem is a kérdés különös, hanem a helye, hiszen a könyv végére állítva felülírja, elbizonytalanítja az egész kötet pozícióját. Csupán egy kis kierkegaard-i ironiát kapunk, vagy komolyan kell vennünk? Mi az oka kétségeinknek?

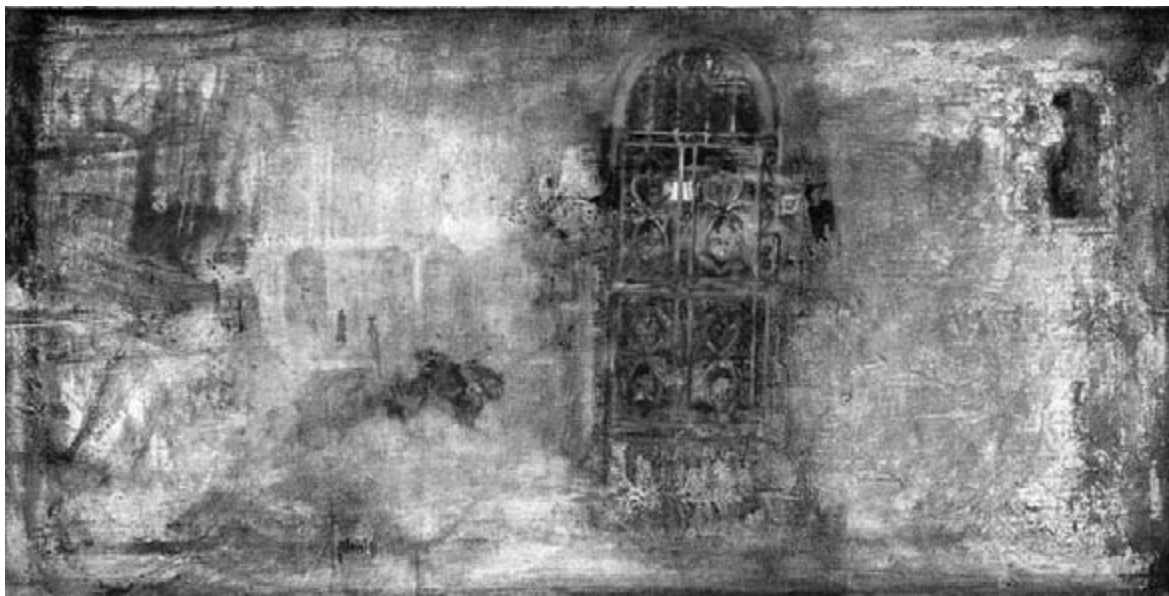
A magyar recepció „tovább”-járól nem is igazán az ennek történetét végigtekintő részben, hanem a *Vagy-vagy* hazai befogadását elemző tanulmány végén ejt szót röviden Nagy. Hangsúlyozza a már meglévő és még hazánkban ismeretlen szövegek le-és újrafordításának, a legfrissebb kritikai kiadás kommentárjainak elérhetővé tételének szükségességét. Ez a rész nem véletlenül zárul azzal a mondattal, ami kérdéssé fogalmazva a befejező rész felütését adta: „És akkor végre tudni fogjuk, miről is beszélünk.” Míg abban az esetben választ is kapunk, és ezáltal pontosabban látjuk az előttünk álló feladatokat és lehetőségeket, itt ezeknek a szavaknak erős kritikai éle van. Az egész magyar recepció „halmozottan hátrányos helyzetét”,

önmagába zártságát állítja pellengérré a szerző. Végig a Nagy Andrásról – irodalmi, kritikai műveiben – megszokott szépírói, esszéisztikus stílus dominál. A gondolatgazdag, elbűvölő képek, képzetársítások miatt közelebb érezzük magunkat Kierkegaard-hoz, ugyanakkor fontos hangsúlyoznunk, hogy ez nem megy a szakmaiság rovására. Nagyon komoly jegyzetapparátust találunk, amely nem csak az kierkegaard-i korpusz, hanem a szakirodalom alapos és átfogó ismeretéről is tanúskodik, és amelynek segítségével a nemzetközi kutatás legfrissebb, legfontosabb eredményeihez irányít bennünket a szerző.

Az egész könyv hangulatát meghatározzák azok a kikacsintások, összemosolygások az olvasóval, amelyek szintén Nagy András szépírói vénájának „számlájára írhatóak”. A szerző – jól láthatóan – lubickol a témában, és ennek megnyilatkozása gyakran csal mosolyt az arcunkra. Mindenképpen szimpatikus számunkra az a biztonság, ahogy Nagy az egész témához nyúl, és pimasz-humoros képben festi le például a teológia és filozófia XIX. századi viszonyát: „*a filozófia többé már nem »ancilla theologiae«, hanem kéjvágó és azt csak pénzért megvenni képes férfi, aki a »kifestett hittudományt« talán magáévá teszi – és itt erősebb kifejezés is alkalmazható volna –, talán nem.*”

Kierkegaard egész munkásságának jellemzője ez a játék, rejtőzködés, amelyre a kötet címében is utalt a szerző. Nagy többször kimondja a magyar recepció alapvető hiányosságaként, hogy a művek értelmezésénél ennek jelentőségét – már Lukácstól kezdődően – figyelmen kívül hagytuk. Általában egyáltalán „*nincs szó egyes művekről, ezeket jegyző álnevekről, ennek megfelelően olykor egymással is polemizáló nézetekről, a naplók vagy éppen a prédikációk egymásnak feszülő és egymást kiegészítő, ellenpontoszó argumentációjáról*”. Be kell kapcsolódnunk a játékba, és meg kell találnunk azokat a kincseket, amelyeket Kierkegaard művek, naplók, lapszéli jegyzetek, rajzok, firkák, írástörödékek bonyolult hálójába mögé rejtett. Ezen pazar filológiai lehetőségek kiaknázása nélkül az egész életmű lényege homályban marad. A minden eddiginél teljesebb formában elérhetővé vált kierkegaard-i szöveguniverzum tehát csak felfedezésre vár. Nagy az esztétikai-analitikus, a vallási és – főleg – a színházi-dramai nézőpont bevezetésétől várja a kutatás legáttörőbb eredményeit. Úgy látjuk, a ma legsürgetőbb feladata: kinyitni a magyar recepciót. Ezt vállalja és végzi el a könyvben a szerző, de listázta a további tennivalókat is.

Gábrriel József: Kék rács, 2011

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT

SIVATAGI SZÉLBEN

Szemes Péter

A sivatag vadvirága

(Zágorec-Csuka Judit *Sivatagi szélben*
című kötetéről)

Két önálló verses- (Viharverten, 1997; Kiűzve az Édenből, 2003), több műfordítás- és tanulmánykötetet követően a tavalyi év végén jelent meg Zágorec-Csuka Judit új, *Sivatagi szélben* című könyve. Az elmúlt nyolc esztendőben keletkezett saját költeményeket és kortárs szlovén költőktől fordított lírai műveket egybefoglaló kiadvány a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület és a Kapcai Helyi Közösség közös kiadásában látott napvilágot.

Mielőtt a korpusz darabjainak vizsgálatára térnénk, szükséges három komoly, a jövőre nézve talán megszívlelendő kritikai megállapítást tennünk. Mindenek előtt nem túl szerencsésen sikerült a fedél illusztrációjának megválasztása, hiszen az idegenséget, kietlenséget asszociáló sivatag és a benne fújó, előrejutást nehezítő, vagy akár enyhét adó szél sehogy sem egyeztethető össze a dús vegetációt megidéző, otthonosság-érzést keltő pipacsokkal teli, zöldellő búzamező képével. A kapcsolódó *Pipacsok* című versben is (kép)zavart keltő a homoktengerben kóróvá száradó piros virág megjelenítése. A kötetindító, felütés-jellegű írás (*Mire van szüksége a költőnek?*) sem illeszkedik

a versek hangvételéhez. Egyrészt „magyarázom a bizonyítványom”-jellege van, amire egy tehetséges szerzőnek, amilyen Zágorec-Csuka Judit, nincs szüksége, másrészt itt és a pályatársaknak dedikált szövegek esetében is felesleges és valamifajta vélt kiválasztottság látszatát kelti az alkotói mivolt hangsúlyozása. Azt ugyanis, hogy ki költő, nem önmeghatározás és nem is mások akként való definiálása dönti el, hanem az, hogy az adott alkotó megfelel-e a jelzett fogalomnak, azaz minőségi műalkotásokat hoz-e létre. Attól még, hogy valaki bizonyos szövegeket konstruál, nem művész, az ilyen önkényes (ön)meghatározás pedig főként a dilettánsok esetében gyakori és ott sem szimpatikus. S ugyancsak a műkedvelő – néha sajnálatosan szorgos, sokkötetes – írogatók kedvelt szokását idézi a találó, frappáns cikluscímek helyett egy-egy saját idézet megadása is. Mindezek alkalmazása különösen annak fényében lehet érthetetlen és zavaró az olvasó számára, hogy a kötetbe válogatott versek döntő hányada jól megírt, élvezetes alkotás, vagy az eredeti értékeit teljes mértékben visszaadó, kiválóan megválasztott átültetés.

A *Sivatagi szélben* mintegy félszáz saját költemé-

nyéből az első három egység részben a nyitódarab (*Jézusnak*) szellemiségét követi. Keresztény hitének megvallása érezhetően kiemelten fontos identitásteremtő gesztusa a szerzőnek. A szakrális minőséggel való összekapcsoltság, a transzcendenshez fűződő bensőséges viszony kinyilvánítása ugyanis ismételten lehetőséget biztosít az alkotó „én” és a valós értékek ismerete, birtoklása nélküli, szinte „csak vegetáló” „ők” elkülönítésére. Ez a fajta elhatárolás mindazonáltal nemcsak formailag, de tartalmilag is jobban sikerült a fenténél.

A máso/ikaktól történő ilyen jellegű elkülönöz(őd) és, az egyediség erőteljes hangsúlyozása ugyanakkor természetesen a *magány* érzését hívja elő (*Nap*) – ami Zágorec-Csuka Judit lírájának általánosan is egyik meghatározó motívuma. Az ártó szándékú külső erők elől a szubjektum számára a lélek csodás univerzuma nyújt menedéket (*Láthatatlan virágbontás*), a gazdag belső világba vezet visszavonulási útvonal, az kínál rejtőző-helyet (*Bújj el, Kitáguló idő, A Nilus csendjében*). S e világ mélyén nemcsak a Fény (*A labirintus vége*), de a számára rendelt szerető társ, a Másik is vár rá. Nem véletlen, hogy eljutni oda, maga a beteljesülés. A magányosság negatív festését így nem csupán a külső világtól való elszigetelődés, de a beteljesüléshez vezető út megtételének sajnálatos hosszúsága, a várakozás örömtelensége is egyértelműen kiváltja (*Amikor eltávolodsz, Kétely, Duális vonzat, Sodrásban, Éj*).

Végül: az önmagához-érkezés egyúttal Hozzá és a Másikhoz érkezés is. Nem csoda, hogy a kötet különös értékét képező asszonyi szerelem-verseiben – melyek kiválóan illeszkednek a műfaj klasszikus (többek közt Török Sophie, Lesznai Anna, Szécsi Margit, Szabó Magda, Takács Zsuzsa neve által fémjelzett) hagyományaihoz – mindketten jelen vannak (*Titok, Karácsonyra, Acsoda, Sivatagi szélben*). Legpregnansabban talán az *Azt akaromban*:

„(...)

Azt akarom, hogy társam légy,
mint a csillagok a Holdnak.

Azt akarom, hogy úgy szeress,
mint Nap melegét a virágok.

(...)

Azt akarom, hogy legyen egy
utad hozzám, s ne verj engem
végtelen fájdalommal.

Azt akarom, hogy igazi Fény legyél,
hatalmas szívemet perzselő Láng,
örök zene.

Uram, te nyitottad szerelemre
szemem, ne tegyél vakká,
legyen ez a szerelem mégis
akaratom szerint.”

„Az ősi humusz, belőle nőttem én / belé is süppedek” ciklus darabjai családtagoknak, barátoknak, pályatársaknak, történeti elődöknek dedikált versek. Közülük az előző egység férjnek ajánlott *Útközben Hozzám* című költeménye mellé rendelhető a földhöz és Jézushoz egyaránt közeli, paraszti nagypapa, Csuka József emlékének (*Családi album*), valamint a két gyermeknek, az édesanyja sorsával sajátos összefonódásban élő Ádámnak (*Jajajajajaj*) és a mesék királyfiának, Dávidnak (*A dalia*) szentelt írás. S a familiáris viszony játékba hozása egy előképet is megidéz: a szerző verssel tiszteleg a költő és hadvezér testvére, a Wesselényi-összeesküvésben való részvételéért kivégzett Zrínyi Péter (*Epilógus*), és leánya, a munkácsi hős, Zrínyi Ilona (*Hőstett*) történelmi, emberi nagysága előtt. Utóbbi beemelése nemcsak a térséghez kötődő, az élet különböző területein meghatározó – általában kevésbé elismert – női teljesítményekre hívja fel a figyelmet, de a sokat szenvedett grófnő alakja, a Miaszonyunkkal, Szűz Máriával együtt (*Mária, glória, Zarándoklat*) általánosan a női sors megtestesítőjévé is válik. Nem véletlen, hogy az ajánlott szöveggel megtiszteltettek között találjuk az első jelentős muravidéki költőnőt, Bági Zsuzsát (*Útravaló nélkül*), pályatársait, Rozsmán Erzsébetet (*Keressétek, ki vagytok*) és Svetlana Makarovičot (*Zarándoklat*), kollégáját, a könyvtáros Kepe Klárát (*Alkonyat*), valamint a kiváló nyelvész Bernjak Erzsébetet (*A tükkör*) is. Míg a férfi alkotókkal ugyancsak összeköt a lokális determináltság, a híd-szerep felvállalásával is járó, kisebbségi létállapot közös megélése. Így kerül a fentiek mellé Vljaj Lajos (*Ősi humuszban*), Szúnyogh Sándor (*Tavasvárás*),

Varga József (*Mégis mindegy*), Gábor Zoltán (*Búcsú*), Bence Lajos (*A szomorúság megmarad*) vagy éppen Halász Albert neve (*Megmaradok fénynek*). S ha naponta tapasztalja is, hogy a múlt egyre távolabbi fényéhez mind nehezebb visszatérni (*Vissza, vissza*), hogy már nem hajol meg senki a búzamezők előtt, hogy nem gyúlnak pásztortüzek, „nincs tavaszvárás”, s a mobiltelefon sípszava jelzi csak a szülőföldre térést, mégis tudja, érzi:

„a haza ott, ahova naponta
bekopogok, zárt ajtók
közt kutatva, újra és újra,
valahol messze az anyaméhtől,
s közel a földhöz, valahol
az ismerőség és az ismeretlenség
határán, valahol a lelkemben,
ott belül, kútjaim mélyén,
tulipános kertemben, kék
felhők alatt, valahol
a vérereim folyása
irányában...”
(*Vihar után*)

Vagy Radnóti ismert sorait parafrázálva (*Én már tudom*), fortissimóban:

„Én már tudom, hogy nekem e tájék mit jelent,
szülőházát, határnélküli, de határokkal mégis
szétszedett
mezsgyét, gyermekkorom magyar nyelvben
megőrzött
világát, ha itthon vagyok, velem alszik az
otthonalanság
világa, Munkácsról Huszt váráig terjed, és a
Muravidék
a bölcsője,
felnevelő szülőföldem, a térkép kitágul, és tudom,
hol lakott
itt
Vlaj Lajos, Szúnyogh Sándor és Márai Sándor is
otthon-
talanul,
és tudom, hol van Žagubica és Abda, az Erőltetett
menet
útja,
a Balkán és az anyaföld, édesapám búzaföldje, s a
sírok
közt anyám...”

A jeles szerkesztőnek, irodalomtörténésznek, Franci Justnak ajánlott, beszédes című *Hidak* már átvezet a kötet harmadik nagyobb egységéhez, a műfordításokhoz. Zágorec-Csuka Judit ugyanis a kortárs szlovén irodalom értő tolmácsolójaként jelentős szerepet játszik a magyar olvasók által kevésbé ismert alkotók, felfedezésre érdemes művek bemutatásában is. Ennek szövegnyomai a jó érzékkel válogatott, a saját versek tematikájához, hangvételéhez illeszkedő átültetések. A szent minőség, az „istenhez” való személyes viszony jelenik meg Tine Mlinarič (*Ima*), illetve Štefan (*Nyújts kezet a fénynek*) és Zdenko Huzjan (*Csatlakozás*) írásaiban, míg ugyanez mintegy panteisztikus módon a természettel, a tájjal kapcsolódik össze Erika Volknál (*Fehér fa, Imádság*), a főként festőként számon tartott Suzanne Király-Mossnál (*A fehér lepke*) és – talán legszebben – Valerija Vrenkonál (*Reggel a tónál, Muravidéki tündér*). Robert Titan Felix (*Álmok, Valahol ott*) és Lučka Zorko /Titan/ (*Oltár*) versei a tünékeny pillanatok, elvesző értékek megőrzésének fontosságára figyelmeztetnek, míg Aleš Debeljak (*Magyarország, közel és magányosan, Tíz év múlva*), Dušan Šarotar (*A fiam háza*) és Neža Maurer (*Állomások, A szénszáritó állvány*) helyekhez, dolgokhoz kötik az emlékezés, az emlékezet fonálát. A múlt idő megállítása, egy-egy pillanat kimerevítése nemcsak Robert Titan Felix fent említett muravidéki szövegében (*Valahol ott*) jelenik meg, de Olga Paušičnál is (*Percek*), Klarisa Jovanović alkotásaiban ugyanakkor – ezzel szemben – az elmúlás szükségszerűsége, az ellene való küzdés értelmetlensége artikulálódik (*Az ujjad begyével ásol, A végén elterülsz, névtelenül*). De ahogy a fordító saját verseiben, a szakrálishoz közeledés mellett a szerelem az, ami ez esetben is kiutat jelent a sötét színekkel festett világból. Ahogy Suzanne Király-Moss fehér lepkéje száll a sötétségben a biztonság felé, úgy repülnek talán kevésbé sikerülten Tine Mlinarič (*Szerelem*), annál inkább Milan Vincetič (*Románok*) és Feri Lainšček (*Közelség*) sorai a Másik felé. Utóbbi, egyfajta maszkulin párjaként, a jelenlét bizonyossága által mintegy kiteljesítve a szerző szerelmi asszonylíróját, így ír (*Mindig első*):

„Mindig elsőként jöttél felém,
az út az ismeretlenbe vezetett,
az árnyékom ravaszon bújik
el a rám telepedett éjszakában.

Mindig elsőként hoztad el nekem
a Napot és a reggeli csókod ízét,
melegen hömpölyög közénk a
harmatcsepp, hogy hűsleges
legyen az ígéreted.

Mindig elsőként érezted meg
a vihart, és azt, hogy félek a lepkék
pusztulásától, gondolatod súrolta
az éles széleket, ahova senki sem
utazott el velem.

Mindig elsőként érintetted meg
a bőrömet, amelyet a hangyák
követtek, megtaláltuk a túlsópartunkat,
feléje haladva.

Maradt valami köztünk a szónélküliségből,
olyan, mint az álom, mindketten
hallgatva hiszünk benne.”

Zágorec-Csuka Judit új verseskötönyve, a bevezetőben említetteket leszámítva, tartalmas és igazán jól szerkesztett kötet, melynek különös értéket biztosítanak a beválogatott műfordítások. A muravidéki magyar irodalom jelenkori folyamának egyik legsokoldalúbb alkotójaként bátran nyúl egzisztenciális és nemzeti(ség) i sorskérdésekhez, ugyanakkor érdekes kísérlet lenne lírájában a női szerepek (szerelmes asszony, hitves, anya) megjelenítését összevetni akár a térség más költőnőinek (mint Bági Zsuzsa, Nagy Zsuzsa, Pécsi Gabriella, Karáth Anita) hasonló szerepábrázolásaival is. Reméljük, a megelőző kötetek és a *Sivatagi szélben* erősségeit kibontva, tovább izmosítva folytatja megkezdett útját, s azt is, hogy következő verseskötönyvét már egy jelentősebb kiadó figyelmének, gondozásának köszönhetően vehetjük kézbe.

(*Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2011.*)

Kelemen Benő Benjámink munkája a "Bizonyos foltok" című kiállításáról

Gráfik Imre

Nyugat-dunántúli gyapjú hímzéses falvédő, vert csipke szegéllyel
(Beszprémy Józsefné hímző, a Népművészet Mestere;
Balogh Lajosné, Király Zsiga díjas csipkekészítő)

Gondolatok a hagyományos népi tárgykultúra megújítási lehetőségeinek körében*

Világszerte, így Európában és Magyarországon is tapasztalható – a változó erővel és mértékben megnyilvánuló érdeklődés – a népek, nemzetek kulturális öröksége, hagyományai iránt. Érvényes ez a saját kultúránkra, műveltségi javainkra és más népekére egyaránt. A sok vonatkozásban egységesítő folyamatokat generáló Európai Uniónak is egyik fontos ajánlása: a kulturális sokszínűség megőrzése, meg- és felmutatása az unió állampolgárai számára.

Ebben az összefüggésben, de a világméretű modernizáció és expanzív, agresszív reklámmal kísért kereskedelem következményeként érvényesülő uniformizálódás, valamint nemzeti önbecsülésünk okán is mind nagyobb felelősség hárul azokra az intézményekre, szervezetekre, egyesületekre, amelyek a fenti folyamatokra hatással lehetnek.

Az ilyen és hasonló kiállítások, mint a mai, **a III. Nyugat-dunántúli regionális népművészeti kiállítás** különös lehetőséget nyújtanak a fenti folyamatokkal, gondolatokkal való szembesülésre.

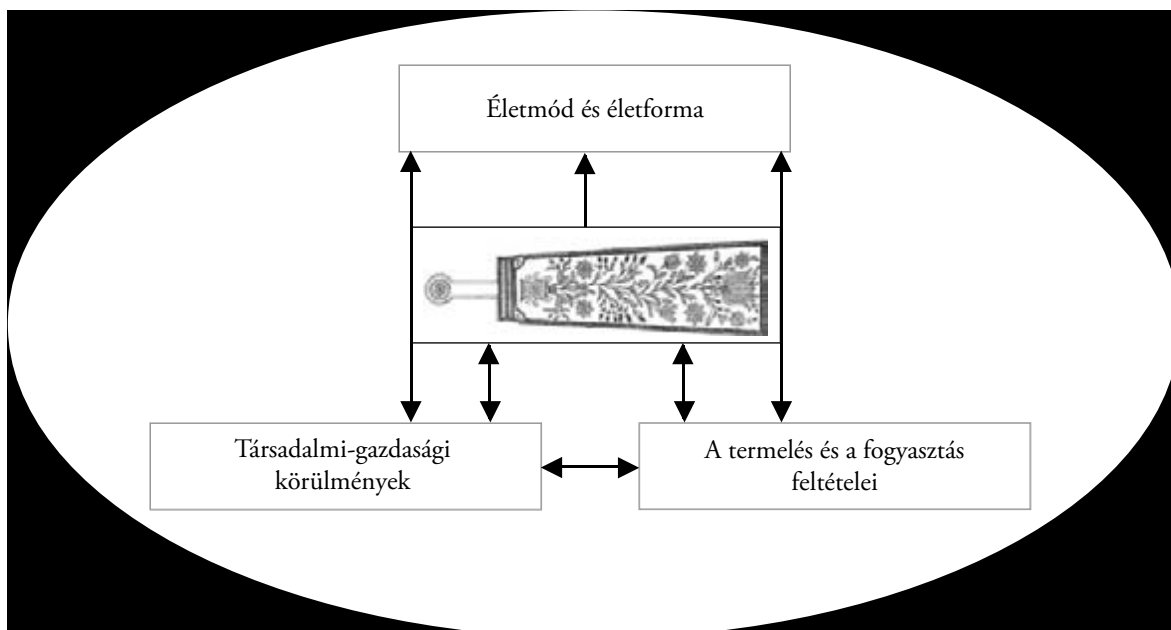
A több mint félszáz alkotót, s több mint 200 műtárgyat fölvonultató tárlat több szempontból is változatos képet mutat. Faragott faszobrok, pásztorbot, fehér és színes fonállal hímzett

textíliák, szőttesek, úgynevezett úri hímzéses terítő, furfangos pincezár, kínáló kobak, őrségi tepsi, fazekasok készítette agyagedények, kovácsoltvas tárgyak, mézeskalács ütőfa, hímes tojások, kéregdoboz, fa bútorok, láda, bölcső és hetési ünnepi viseletes bábu is látható sok más használati és díszítő funkciójú tárgy mellett.

A kiállítók részben egyéni alkotókként, részben szakkörök tagjaiként szerepelnek Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyéből, valamint Szlovénia magyar lakta területéről. Az alkotók között megtalálhatók rangos elismeréssel rendelkezők (a *Népművészet mestere*, a *Népművészet ifjú mestere*, *Király Zsiga Díj*, *Örökség díj*), többen *népművészként*, mások *népi iparművészként* jegyzik magukat. Valójában mindenki a maga választotta kézműves tevékenység mestere, ugyanis a kiállítás anyaga alapján kijelenthető, itt mindenki mester. Ezek a munkák jól példázzák a tehetséget, mely talán minden emberben ott van, csak elő kell hívni.

A kiállított anyag ugyan néhány vonatkozásban kelthet némi hiányérzetet (például nem arányos az egyes szakágak, nyersanyagok jelenléte, továbbá kevesebb a fiatalokú alkotó),

Ezt a meghatározó triadikus viszony-rendszert az alábbi diagramban modellezhetjük:

összességében azonban leképezi a térségben zajló legfontosabb törekvéseket.

A textilneműk erőssége azonban, részben a lakástextília (vö. „a parasztház öltözeté” kifejezéssel), részben pedig a ruházkodás, öltözködés (vö. a *népvisélet* kiemelt kutatásával) tárgyi szükségleteinek következtében, mindig is megvolt a hagyományos kultúrában.

Az alkotókéletkori megoszlása (úgynevezett korfája) összetett, bonyolult kérdés. Lényegében átvezet a hagyományos műveltség ismeretének és átörökítésének vissza-visszatérő problematikájához, s e téren az oktatás és a nevelés lehetőségeinek, valamint szerepének csaknem folyamatosan való napirenden tartásához.

A kiállítás címében – értelmezésem szerint – megfogalmazódó igény két fő kérdést érint. Egyfelől a népművészet és a népi iparművészet egymáshoz való viszonyát veti föl, másfelől a tárgykészítés és tárgyhasználat új, illetve megújuló igényeivel, újításaival függ össze. Ha belegondolunk, ez a két problematika jószerivel a népművészet fölfedezése (azaz a XIX. század második fele) óta jelen van, mind a szaktudományban, mind a közérdeklődésben.

Nem könnyű azonban, és főként nem – minden kételyt kizáró módon – határozható meg a

népművészet és a népi iparművészet viszonya.

A kérdés megközelítésénél, mind a közkultúra, mind a szaktudomány szempontjából a legfontosabb és a legmeghatározóbb az, hogy – térben és időben ugyan nem egyenletesen, de – megváltoztak a *társadalmi-gazdasági körülmények, a termelés és a fogyasztás feltételei*, s ennek következtében *az életmód és az életforma.*

Bárhonnan közelítünk is a tárgykultúra felé, történetileg a kulcsfogalom, a kulcsszó a kézművesség. A kézművesség és a népművészet hatásterülete (esetenként határterülete) szempontjából meghatározó az a felismerés, hogy a tárgyalkotó tevékenységben a technikai-technológiai fejlődés, s az alkalmazott eljárásokban való jártasság és biztonság, a mesterségbeli tudás, a kézművességgel állandósult formák és keretek között foglalkozók körében jutott a legmagasabb szintre. Többek között ez a magyarázata annak, hogy a legtöbb újítás, beleértve a díszítőeljárásokat és a formai, valamint stílus elemeket is a korábban céhes szervezetekben, majd később a különböző ipariskolákban, illetve ipartestületi oktatásban képzett mesterek tevékenységéhez köthető. Más megközelítésben, s ugyancsak K. Csilléry Klára

megfogalmazásában: „... a műalkotásoknak az a többségében jól elkülönülő csoportja, amit a múlt századból öröklött kifejezéssel, összefoglalóan 'népművészet'-nek szokás nevezni, tehát a parasztnak és a velük többé-kevésbé azonos életformát folytató társadalmi rétegeknek a körében érvényesülő tárgyalkotó, díszítő- és ábrázolóművészet az eredetét tekintve mindig is kétféle volt. Egyrészt városi és mezővárosi, tanult, céhes iparosoktól származott, másrészt pedig főként falun élő, de mindenképpen a hagyományozódás útján kinevelődött háziiparosoknak, specialistáknak, illetve a maguk és környezetük számára alkotó parasztnak, pásztoroknak a kezéből került ki.”

Mіндеzen hatások eredményeként jött létre az a tárgy, amely – szűkebb vagy tágabb értelmezés szerint – Miklós Pál fogalomhasználatával élve; a „szép tárgy” kategóriájába sorolható, s mint ilyen megkülönböztetett figyelmet kaphat/ott, részben a használók, de főként a kutatók részéről, s mely „esztétikuma-különössége” következtében sajátos hozzáadott értékkel rendelkezik. Ez a hozzáadott érték realizálódhat csak szubjektíve/n (személy és tárgy közötti közvetlen viszony kifejeződésével, illetve kifejeződésében), de objektívalódhat is (a közösségi ízlés normájának hatása alatt történő kialakítással). Jellemző vonása, hogy értéke nem, illetve nem kizárólag materializált módon (azaz pénzben) fejezhető/fejeződik ki, hanem az egyénnek (és a közösségnek) a tárggyal szembeni hozzáállásban, magatartásban (pl. megkímélésében, megbecsülésében, emlék-tárggyá való minősülésében, hagyományozásában, tudatos átörökítésében) figyelhető meg, érhető tetten.

Ma már talán közhely, hogy a kézművesség és népművészet viszonyáról nem lehet a történetiség figyelembevétel nélkül beszélni. A magyar népművészet kimagasló kutatójával, K. Csilléry Klárával egyetértésben hangsúlyozzuk, hogy: „... a népművészet történeti képződmény, és következőképp a tudomány értékelése sem képzelhető el az alakulás történetének beható tanulmányozása nélkül.” E megállapítás vonatkozik az elméleti kutatásokra és gyakorlati vizsgálódásokra, a fogalomhasználatra és a konkrét tárgylemezésekre egyaránt.

Napjainkban azonban nem tekinthetünk el attól a jelenségtől, hogy - ha több vonatkozásban

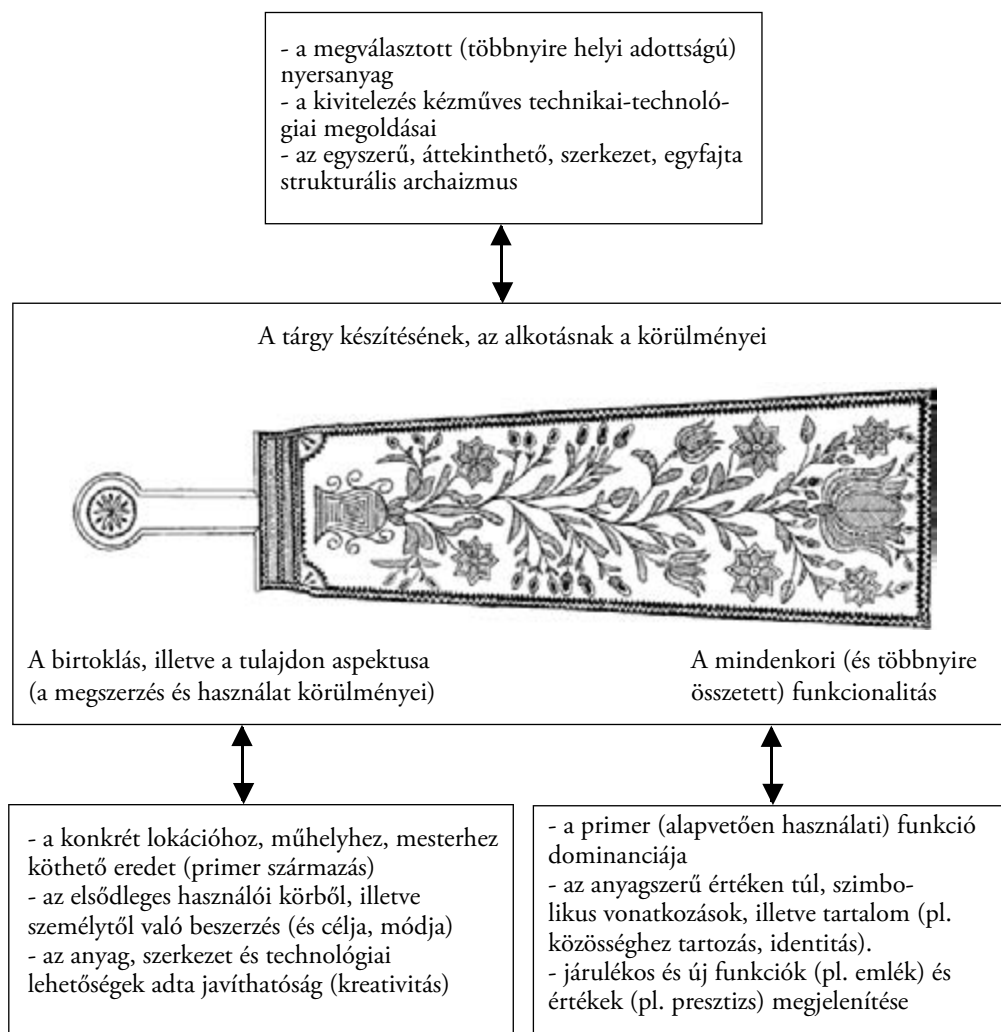

korlátozottan is, de - határozottan jelentkező, sőt növekvő kereslete és kínálata van a múlt századok tradicionális műveltségének, az úgynevezett hagyományos, népi kultúrának. Vonatkozik ez a különböző, egykor használt tárgyakra is, ugyanis azt figyelhetjük meg, hogy bizonyos, és nem is kevés számú és típusú, illetve funkciójú tárgyak sajátos módon kiemelkednek a tömegkultúra státuszából, és egy összetett érdeklődés (például történeti, népművészeti, egyedi, szimbolikus, identitást kifejező, esztétikai, természetes anyagfelhasználás stb.) révén kitüntetett helyzetbe kerülnek. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy az egykor volt kis/ebb értékkel bíró közkultúra tárgyai sajátos metamorfózison mennek át, és felértékelődve, több-kevesebb szimbolikus tartalommal feltöltődve, nagy/obb értékű, presztizs tárgyakká lényegülnek

Továbbá, ami a jelenti, egyfelől figyelembe kell vennünk az utóbbi évtizedek azon áttételesen ható folyamatait is, melyek a folklorizmus (neofolklorizmus, posztfolklorizmus) révén (zene, tánc, népszokások, stb.), részben közvetlenül (a folklorizmus eseményeihez szükséges hiteles tárgyak beszerzésével, használatával összefüggésben), részben közvetve (például kézműves foglalkozások, népművészeti vásárok rendezése) kapcsolódva

*Guruló
csutkalovacska
(Pozvai Andrea,
a Népművészet
Ifjú Mestere)*

Az összefüggéseket, illetve a lehetséges értelmezés három síkját az alábbi diagram modellezi:

irányították az érdeklődést a kézműipari, illetve kézműves tevékenységekre.

E rendezvények, gyakran az autenticitást is erősítő helyszínt adó térben zajlanak, s ilyenekben föltehetően sokunknak volt és lesz még részünk. E vásárokon döntő mértékben remélhetően továbbra is a hagyományos kézműves mesterségek termékei dominálnak, melyeket az úgynevezett „népi iparművészet”, illetve „élő népművészet” körébe szokás sorolni. E fogalmak használata és jelentése nem mentes bizonyos értelmezési problémáktól. Az előbbi esetében helyi hagyományokra és stílusokra épülő, azaz

„Lényegében olyan iparművészeti tevékenységről van szó, amely valamely hagyományos helyi parasztstílust használ fel kiindulásul.” -, de a népi iparművész nem alkothat olyan szabadon, mint egy iparművész, a hagyomány számára bizonyos kötöttségeket jelent, állapította meg Domanovszky György. Az utóbbi kifejezés használatában pedig - ahogy azt, pl. a XIII. *Élő népművészet* című országos kiállítás kísérő, illetve bevezető tanulmányában Verebélyi Kincső megfogalmazta: „tetten érhető az a szándék, hogy a történeti népművészet máig élő folytatásaként a hagyományörzés mozzanata váljon hangsúlyozottá”.

Számtalan példát hozhatnánk arra nézve, hogy a kézműves hagyomány hol, milyen területeken és miként jelenik meg (pl. sütő- és főzőedények, bútorok, ruházat-viselet-ékszer, lakástextília, gyermekjátékok) minőségi és esztétikai érték-többséggel, választék-bővítő kínálattal. Ha nem is a kívánatos arányossággal, de ezt a jelen kiállítás is dokumentálja.

Mindent egybevetve, talán még több eséllyel akkor közelíthetünk a kiállítás által (is) fölvetett kérdés megválaszolásához, ha a fentebbi általános viszonyrendszeren túl abból az ugyancsak triadikus összefüggésből indulunk ki, amely a tárgykészítés és a tárgyhasználat társadalmi, gazdasági és kulturális meghatározottságában keresi a magyarázatot. Ebben pedig, nevezetesen a tárgykészítés és tárgyhasználat alkulástörténetének föltárásában (elméletileg és gyakorlatilag egyaránt) leginkább a tárgyának a *hagyomány és az eredetiség* szempontjából való megközelítése, illetve értelmezése szolgál.

Nézzük meg mi minden olvasható le, mi minden következtethető ki a fenti, szükségszerűen vázlatos modellből.

Mindenekelőtt utalnunk kell a TÁRGY anyagszerűségével kapcsolatban arra, hogy (kisebb eltérésekkel) mindkét alkotói folyamatban alapvetően a természetes (és lehetőleg helyi) alapanyagok a meghatározók. A tárgyak funkciójában pedig azt tapasztaljuk, hogy az **elsődleges használat funkcióján** túl (ugyan szerényebb arányban) már korán megfigyelhető az úgynevezett **másodlagos funkciók** (például ajándék, értékfelhalmozó jelleg) jelenléte is.

Külön izgalmas és tanulságos kérdés a *tárgy/áru* viszonylat alakulása, melyben ugyancsak tetten érhető egy folyamatos elmozdulás. Az árujelleg természetesen jelen van már a hagyományos kézműves kultúrában, de még nem mindenhol és nem mindenkor kizárólagos. Fokozatosan válik azzá, majd napjainkra mind az úgynevezett élő népművészet, mind a népi iparművészet alkotói folyamatának végső termékeiként a tárgyak, mint kereskedelmi értelemben vett áruk jelennek

meg a legkülönbözőbb piacokon. Itt pedig már egyértelműen a FELHASZNÁLÓ igénye, szükséglete a domináns tényező.

A különbségtevés egy másik lehetséges mozzanata a triadikus viszony ALKOTÓ elemében figyelhető meg.

A klasszikus értelemben vett népművész esetében az alkotó egyénisége, személyisége oly annyira erősen háttérben marad/hat, hogy gyakran nem is tudjuk azonosítani. Nem is volt fontos, nem is volt rá szükség, ugyanis a lényeg a közösség által elfogadott norma szerinti alkotás volt.

Ezzel szemben a népi iparművész esetében, hangsúlyosan van jelen az alkotó egyénisége, személyisége, a tanult ismeretek tudatos alkalmazása, beleértve a kísérletezést, az úgynevezett innovációt is.

Ez utóbbi pedig már átvezet bennünket a másik fő kérdéséhez, a *megújulás, újítás* problematikájához.

Ebben a vonatkozásban a magam részéről hangsúlyoznám, hogy véleményem szerint bizonyos szintű megújulás az alkotás folyamatában

Csuhé
Betlehemek
(Kóczáné Ács
Szilvia,
Népi iparművész)

Kiállítási enteriőr

eredendően benne van. Többek között ezért is nincs két egyforma tárgy, típusváltozatok vannak, kvázi tárgy-variációk/variánsok, melyek közül mindenki a magának leginkább tetszőt választja/választhatja.

A klasszikus népművészet lehetőségei a radikális újítások, innovációk terén ugyan mintha korlátozottnak tünnének, de vannak kivételes esetek (például a millenniumi kiállításon állami ezüstérmét nyert Badár Balázs mezőtúri fazekas).

Az újítások a tradíció folyamatában azonban sosem túlzóak és nem látványosak, hanem mondhatni fokozatosan, elemenként, motívumonként, stílusjegyenként valósultak meg. Indokoltságukat, jogosságukat a közösség által történt elfogadásuk igazolta.

A kézműves mesterség elsajátításának folyamatában azonban eleve ott volt/van a megszerzett ismeretek birtokában az újításra való törekvés. Elegendő utalni csak például az inasoknak a vándorlások alatt szerzett tapasztalatira és az így kapott ismeretek felhasználására munkáikban.

A tudatos/abb átörökítés, az elfeledett tudás felújítása, a kihalt mesterségek föltámasztása pedig már fogalmilag magában foglalja az új föltételekhez való alkalmazkodás következtében (is) az újítások szükségességét.

Az újítás ilyenformán történelmileg akár egyfajta – jó értelemben vett – kényszer is volt, mely természetesen időszakonként és helyenként, (műhelyenként és mesterként, alkotóként) különböző intenzitással, dinamikával, de mindenhol és mindenkor valamiféle közösségi norma alatti kontroll mellett, illetve alatt jött létre, illetve helyi ízlés által befolyásolt módon zajlott le.

Ilyenformán az innováció semmiképpen nem kívülről jött kezdeményezésként realizálódott. A kívülről, felülről (mondhatni intézményesített) újítások, az erőltetett és öncélú innováció többnyire zsákutcához vezetett. Legalább is a hagyományos népművészet alkotói folyamatában. Kissé más a helyzet az árutermelő kézművesség, különösen a manufaktúrák és az úgynevezett élő népművészet, s főként a népi iparművészet terén.

* * *

A jelen kiállítás, azon túl tehát, hogy szembesülhetünk a népművészeti hagyományokra alapozott alkotói készség, kreatív leleményesség, hasznos és szép tárgyakat létrehozó teljesítményeivel, a biztos tudásra épülő tárgykészítés olykor bravúros megoldásaival, arra is alkalmas, hogy a fentebb fölvázolt történeti folyamatokon, kulturális örökségünk megőrzésének lehetőségein, s tárgykultúránk alakulástörténetén is eltűnjünk.

Ám mindenekelőtt arra, hogy meggyőződhessünk; az évszázados anyagismeretre, technikai-technológiai megoldásokra és használati, valamint ízlésbeli hagyományokra alapozott kézműves tevékenység által létrehozott tárgykultúra a mai, modern körülmények között is megtalálja helyét és szerepét (nemzeti) műveltségünkben.

* A Zalaegerszegen megrendezett **Hagyomány és újítás - III. Nyugat-dunántúli regionális népművészeti kiállítás** megnyitóján 2012. június 28-án elhangzott megnyitó beszéd szerkesztett, kibővített változata.

Békési szűrímzéses terítők (Fábián Józsefné munkái)

Kiállítási enteriőr: erdélyi szász hímzések

Kovács Orsolya

A Zsolnay gyár fénykora – kiállítás a Muzej-Galerija Lendava termeiben

A lendvai vár patinás környezete méltó hátteret biztosít a Zsolnay gyár művészi kerámiáit bemutató, június közepén megnyílt kiállításához. Gerics Ferenc, a galéria azóta nyugalomba vonult igazgatója hosszabb ideje tervezte, hogy a pécsi Janus Pannonius Múzeummal kialakított jó szakmai kapcsolataira alapozva elhozza a Zsolnay kerámiát a nagy multú muravidéki kisvárosba.

Egyébként szokatlan, hogy a mintegy 130 darabból álló, számos egyedi munkát felvonultató kiállítás nem nagyvárosba került. Nemcsak a határokon átvélő kulturális kapcsolatról van tehát szó, hanem ez alkalommal a közös munka kimondatlanul is kulturmissziót teljesít. A magyar művészettörténet, kultúrtörténet, sőt gazdaságtörténet olyan szeletét mutatja be, amely az Osztrák-Magyar Monarchia éveinek, a közös múltnak még szinte az emberi emlékezet által is elérhető időszak. Egy olyan korszakról tudósít, amelynek látványos sikerei mára szinte elfedték a benne feszülő ellentmondásokat, és amely manapság a magyar képzőművészet történetének is leginkább elismert és kutatott periódusává vált.

Pedig a Zsolnay gyár története a korszak küzdelmeinek is szinte példatára. Nehéz elképzelni a kiállított tárgyak láttán, hogy milyen komoly válságokon lett úrrá a Zsolnay Miklós pécsi kereskedő által 1851-ben alapított kis manufaktúra felvirágoztatása során a fiú, Zsolnay Vilmos. Zsolnay Vilmos is kereskedőnek tanult Bécsben és

szakmai tudását az apjától örökrészül kapott főtéri üzlet fejlesztésében bizonyította be először. A budai városrészben lévő, akkor mindössze nyolc embert foglalkoztató kerámia műhelyt 1865-ben vette át bátyjától, Zsolnay Ignáctól. Bár semmiféle kerámiai szakismerettel nem rendelkezett, erről kezdve élete a kerámia üzem fejlesztése, új találmányok kifejlesztése körül forgott.

Nincs itt mód leírni a sokszínűséget, amely Zsolnay Vilmos személyiségét jellemezte: fiatal korában festőművészi álmokat dédelgetett, ránk maradt művei tehetséges, érzékeny alkotót sejtetnek. Lényében megvolt a gyakorlatiasság és a fantázia, a művészi hajlam ritka keveréke, és mindez egy nagyon erős, energikus, a környezetére karizmatikus hatást gyakorló karakterben egyesült. Tervei elképesztően merészek, kitarása páratlan.

Így történhetett, hogy számos vállalkozása hasznát – a belvárosi üzlet mellett a bányaművelés, fakitermelés, vasútépítés, a bank ügyletek, sőt, hosszú évekig a gyár kertjében működtetett kereskedelmi kertészet hasznát is - a kerámia üzem fejlesztésére fordította. A kezdet éveiben samott téglát, használati edényeket, kerti- és épületdíszítő terrakottát gyártó kis üzem élén számos kísérletet végzett, míg 1878-ban, a párizsi világkiállításon első saját találmányával, a „porcelánfajansszal” nemzetközi sikert ért el.

Ekkor már bekapcsolódtak a munkába gyermekei is. Miklós fia, aki szintén kereskedőnek tanult

Grazban, 17 évesen már ellátta a gyár képviselőjét az említett párizsi világkiállításon. Leányai, Teréz és Júlia az 1870-es évek közepétől szakemberek útmutatásai nyomán megkezdték a néprajzi tárgyak gyűjtését és feldolgozását díszkerámia terveiken. Teréz kötelezte el magát inkább a népi kerámiák és viseleti darabok mellett: az általa gondozott, mintegy 10. 000 darabból álló gyűjtemény lett később az államosítás révén a pécsi Janus Pannonus Múzeum néprajzi gyűjteményének alapja. A korban ritkaságszámba menően Pulszky Ferenc, a Nemzeti Múzeum igazgatója segítségével 1882-ben kis kiállítás és előadás kíséretében a két Zsolnay nővér bemutathatta gyűjteményét a Magyar Tudományos Akadémián.

Kettejük közül Zsolnay Júlia volt az, aki életre szólóan a művészi pálya mellett döntött: a porcelánfajansz technikára alapozva önálló stílust alakított ki, amelyben a magyaros motívumok helyét fokozatosan átvette a keleti eredetű ornamentika. Eleinte a magyar népi motívumokkal rokonságot mutató, valójában angol díszítőstílus hatására a perzsa, majd a török motívumokat használta. Az 1880-as évek elejétől azonban szintén az európai irányzatokat követve munkásságában a japán hatás erősödött fel. Magát a „porcelánfajansz” technikát is a távol-keleti kerámia művészet inspirálta: a kínai magasztűző máz technika és az ún. „cloisonné”, amely a rekeszszománc hatását keltette, nemcsak Zsolnay Vilmost, hanem a kor-
szak európai kerámia művészetének egészét új technikák kidolgozására sarkallta. Zsolnay Vilmos eljárása azonban ebből a művészi vonulattól is kiemelkedik technikai gazdagságával. Az eljárás

lényege, hogy a magas hőfokon égetett finom fajanszra egyszerre viszik fel az alapmáz és a máz fém-oxidokkal vegyített változataival kialakított dekorációt. Ilyen módon finoman kidomborodó felületek keletkeznek, a színek a porcelánnál sokkal gazdagabb árnyalatokban, sőt, festői átmenetekben jelennek meg.

A porcelánfajansz technikát Zsolnay Vilmos már a kiállítás ideje alatt továbbfejlesztette: kidolgozta az aranyalapot, majd a vas alapot (más néven „holdfény technikát”). Az 1880-as években az eljárás tovább gazdagodott: ékszerszerű vagy az üveg hatását idéző részleteket, finoman kidomborodó arany reliefeket, sőt, plasztikus és áttört formákat alkalmaztak.

Ebben a korszakban azonban már újabb tervező kapcsolódott a munkába. Sikorski Tádé, a lengyel születésű építész 1883-ban vette feleségül Zsolnay Juliát és attól kezdve a gyár művészeti vezetőjeként dolgozott egészen 1900-ig.

Természetesen nemcsak a díszkerámia gyártást fejlesztették. Az 1880-as években, a fellendülő középítkezések nyomán egyre több megrendelés érkezett a gyárba.

Zsolnay terrakottával díszítették a Steindl Imre által tervezett Ybl-bazár neoreneszánsz együttesét a budai Várumbon és a Polytechnikum épületeit a Múzeum körúton, a Mátyás templomnak pedig nemcsak a színes tetőzete, de homlokzati díszei és padlóburkolata is Zsolnay kerámiából készültek.

1885-ben a gyáron belül kályhaüzem létesült. Az építészeti kerámia anyagának fejlesztése révén 1891-re megszületett a pirogránit, amelyet első ízben a Parlament épületén alkalmaztak az udvari homlokzatokon és a belső tér díszítésében. A pirogránitot Zsolnay Vilmos a költséges kőfaragványok kiváltására szánta, de

különféle mázakkal gazdag lehetőségek nyíltak a felhasználására, mivel jól bírta az itteni szélsőséges időjárási körülményeket.

Sómázás változatát ipari célokra is alkalmazták. Majolika mázzal, sőt eozinnal díszítve egy egész építészeti irányzat, a Lechner Ödön által megalkotott magyaros-szecesszió ihletőjévé vált, amelynek első példája az Iparművészeti Múzeum épülete Budapesten.

A Millennium idősza más újdonságot is hozott a gyár életében: Zsolnay Vilmos Wartha Vince kémikus, műegyetemi tanárral közösen kifejlesztette az eozinnak nevezett eljárást, amelyet első alkalommal az 1896-ban megrendezett Országos Millenniumi Kiállításon mutattak be.

A technika lényege, hogy redukciós étéssel fém-oxidos festékeket visznek fel a kerámia mázas felületére, amely aztán fémes, irizáló hatást kelt. Az eljárás közel-keleti eredetű, a XIX. századi művész keramikusok fedezték fel újra. Az eozin különlegessége, hogy a ritka és drága, jellemzően

kézműves munkán alapuló technikát Zsolnay Vilmos gyári körülmények között alkalmazta és számos további változatát dolgozta ki, illetve gyakran használta fel más technikákkal együtt.

Az 1900-ban Párizsban megrendezett nagy szecessziós seregszemplén a gyár olyan kollekciónal jelentkezett, amelyet fiatal iparművészek terveztek. Mack Lajos, Nikelszky Géza, Darilek Henrik, Kapás Nagy Mihály és mindenekelőtt Apáti Abt Sándor az új technikára alapozva önálló stílust teremtettek. A párizsi világkiállításon Zsolnay Miklós már zsűritagként képviselhette a gyárat. A sikert Zsolnay Vilmos nem érthette meg, 1900 kora tavaszán meghűlt és tüdőgyulladásban elhunyt.

Zsolnay Miklós vette át a vezetést, aki pragmatikus szemlélettel irányította a gyár további sorsát. Az építészeti kerámia gyártást és a porcelánszigetelők előállítását helyezte előtérbe, hiszen ezek jelentették a gazdasági alapokat.

1902-től megkezdte működését a Zsolnay-féle Budapesti Porcelán-Fajansz Áruk gyára, amelyben

elsősorban egészségügyi porcelánt és burkolólapokat állítottak elő.

A nagyon gazdagon alakított, egyedi szecessziós kerámiák iránti kereslet amúgy is csökkent. A modernizmus megjelenésével fokozott hangsúly került az egyszerű, kimunkált formákra, a máz pedig átvette az ornemens korábbi szerepét, önmagában is díszítő elemmé lépett elő. Egyre többször fordultak ahhoz a megoldáshoz, hogy szobrászok modelljeit vásárolták meg, és azok alapján állították elő a népszerű kisplasztikákat.

A munkába bekapcsolódott az unokák nemzedéke: Zsolnay Teréz és Mattyasovszky Jakab geológus fia, Mattyasovszky Zsolnay László képzett festőművész és kerámia tervező volt. Az 1910-es évek elején néhány jól sikerült szoborral és nagyméretű, unikálisan festett vázával hívta fel magára a figyelmet.

A fejlődést az I. világháború, majd az azt lezáró trianoni békeszerződés törte meg. A Zsolnay gyár elveszítette bérelt és saját tulajdonú bányáit, piacai nagy részét. Mindezt tetézte az 1921-ig tartó szerb megszállás, amelynek során a gyárat „hadiüzemmé” nyilvánították, termékeit ellenszolgáltatás nélkül Belgrádba szállították.

1920-ban több éves betegség után Bécsben hunyt el Zsolnay Miklós, így az üzem vezetését formálisan is az unokák vették át. Mattyasovszky Zsolnay Tibor a kereskedelmi, Mattyasovszky Zsolnay Zsolt a technológiai területet irányította, Sikorski Miklós a pirogánit gyártás vezetését vállalta. Az 1920-as évek második felére a nehézségek ellenére ismét sikerült lendületbe hozni a termelést. Német szakemberek segítségével átálltak a porcelángyártásra. A

díszműveken Mattyasovszky Zsolnay László közreműködésével meghonosították a mázalatti porcelánfestés nemes hagyományát és szintén az ő irányításával felújították az eoizingyártást is, amelyet a gyár legsajátosabb művészi tradíciójának tekintettek. Az 1920-as években ő és édesanyja, az idős Zsolnay Teréz különleges, egyiptizáló dísztárgysorozatot tervezett az art deco jegyében, amelyet a kor divatjának megfelelően Tut-Ankh-Amonról nevetek el. (1922-ben tárták fel a fáraó épen maradt sírját, amely a gazdag sírlelet révén divathullámot indított el.)

A porcelánzigetelőgyártás biztosította a két világháború közötti időszak fő bevételi forrását, és sikerrel modernizálták a budapesti gyár termelését is, ezáltal megnövelve az exportot. A gazdasági válsággal, háborús nehézségekkel terhes korszakot pár éves fellendülés követte, amelyet 1848-ban az államosítás zárt le.

Az államosított Zsolnay gyárban egészen az 1950-es évek közepéig szünetelt a díszmű gyártás, később gazdasági önállóságát is elveszítette. A Zsolnay nevet csak 1974-ben vehették fel újra. Az 1990-et követő időszakban több privatizációs hullám következett. Ma a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. Pécs város tulajdonában van és az egykori gyártelep keleti részén működik. A terület műemlékileg védett együttesét a 2010-es Európa Kulturális Fővárosa program keretében felújították és új funkcióban, Zsolnay Kulturális Negyed néven hasznosítják. Ez év áprilisától a család egykori lakóhelyén Zsolnay család- és gyártörténeti kiállítás állít emléket a legendás múltnak.

Valóságáalom

Budaházi Tibor kiállítása a hajdúböszörményi Sillye Gábor Művelődési Központban

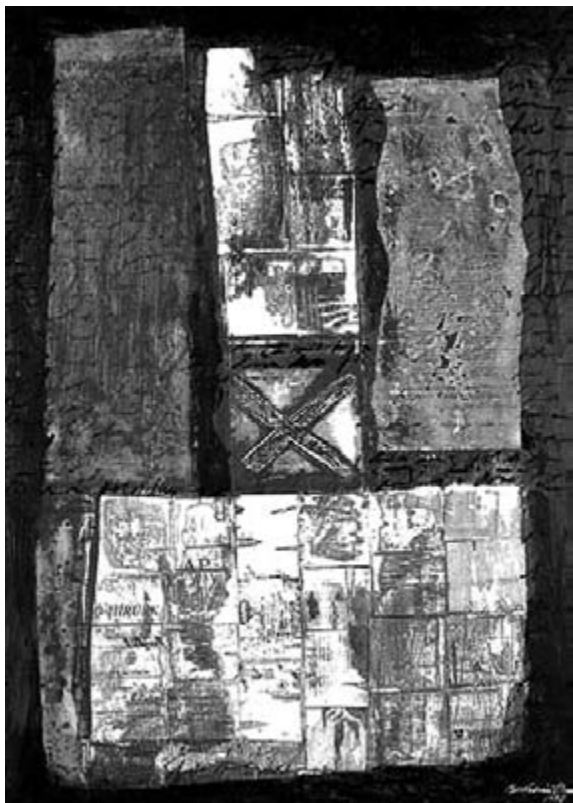
Festő? Grafikus? Művelődéstörténész? Az arc belelát egy másik arcba, azon keresztül egy másik korba, s mikor a történelmet – a személyünket is érintő sorsproblémákat – faggatja, közel ér a közösség gondjaihoz. Budaházi Tibor mélybe – de sosem a pokolba – vivő lépcsői tele vannak rejtéllyel. Kell-e népünk, a magyarság ezredéves vesszőfutását – a fókuszban Trianonnal – megjárni ahhoz, hogy a rajzi vonalnak hitele legyen? A személyiség – minden dolgok alfája és ómegája – megőrizhető-e azáltal, hogy a „magánszorgalmú kutyák” (Illyés) révén kikezdett kép – gyötrődésünk, magára találásunk s végső soron etikánk szimbóluma – senkire és semmire nem figyelve éli a maga életét? Harcban önmagával és a jó vetését eltipró latrokkal. Esztétikai összetevő-e a bátorság, a fegyelem, a

közjó iránti elkötelezettség? Gazdagodik-e a kép általuk (nem a szocialista realizmus zsdanovi elvárásairól van szó) vagy koloncként ráülnek a színre, a szerkezetre? Budaházi életművét vizsgálva – a hajdúböszörményi kiállítás ennek mustrája – talán botorság is ilyesféle dolgokon tűnődni. Mert az életmű és az életút – ezt nem sok művész mondhatja el magáról – egy, vagyis tartalmas egész. Háttérben a sokak által nem odatartozó dolgokkal (hűség a fölnevelő közeghez, kötődés az ősök, elődeink iránt, stb.), és előtérben – amit látunk, hatalmas panoráma – a kristálytiszta kivethető, még a homály homályát is átvilágító létszemlélettel. A többi ennek csak kifejtése, az érzelemrétegek képzőművészeti úton való föltárása.

Mert a foszlánylét gótikájában is ott van a megigazulás reménye (*Töredék I.* – 1997, akril, papír) – a konstruktív szerkezetű homály nem rakétakilövőt, hanem katedrális tornyot bújtat –, és a többféle jellel (háromszög, négyzet) megszentelt keresztút – az írás boldogságos sivatagában is gyötrődésünk terepe – ugyancsak túlmutat a bibliai szimbólumvilágon (*Jel I. – III.* akril, papír) Hová tart? Mítoszi tartalommal egy jobb, kiismerhetőbb jövő felé. Vagyis az ember-gyökerű valóságáalom szinte megnevezhetetlen terepében landol.

Avval, hogy konstruktivista beütéssel Budaházi létrát támaszt az ég falának (*Töredék* – 2003, vegyes technika, farost), szakrális vonzalmát jelzi, és észrevehetően mind jobban közelít a menny – jelen esetben az örök fény – dosztojevszkiji „szakadékházhoz”. Az érés folyamata – ami azonos a benső tudatos feltöltésével – természetesen hosszú, kitartó munka eredménye. A művész évtizedek fáradtságával fizetett azért, hogy eljusson a kegyelmi állapotig. Színrétegek, motívumok, énkalligráfiák, az írott betű mezejét áttörő s egyúttal megélnéző „világképek” váltják egymást a sorsszalagon. Nonfiguratív, de a lírai absztrakciótól,

Budaházi Tibor:
Kereszt III.

annak érzelemtartományától sem idegenkedő formában (*Madárdal* – 1997, akril, papír), és a fehér rácsszerkezetét fehérrel áttörő, csaknem monokrómmá váló tisztaságszimbólumként (*Kép II. – Struktúrák* – 1997, akril, farost).

Az alkotónak a papírt, töredéklétünk, szenvedésbozótunk átvilágítóját kellett confiteorrá avatnia ahhoz, hogy megnyíljék előtte egy addig ismeretlen tartomány. Emez grafikáitól nem tagadható meg a vallomásosság, sőt határozottan észlelni a művelődéstörténethez, misztikához kapcsolódó emlékfutamokat. A vallomás – az eddigi alapállásból egyértelműen következik – nemegyszer csaknem gyónássá alakul át, mintha az archaikus ima azon szövegekben is meghúzódhatnék, amelyek a stilizált középkort modern szemlélettel ötvözve új tárnákat nyitnak valamely bibliai toposz, jelen esetben a kereszt, s azon keresztül az önmagára mért szenvedés, mint megigazulás-lépcső irányába.

A *Levél I. – III* (1993, akril, papír), hol az írásképbé beleolvadó, hol abból karakteresen kiragogó, a kontúrjaiban elmosódott, töredezett kereszt-motívummal ennek tipikus példája. Ám még az ugyancsak írásos háttérű *Keresztes kép* (1999, akril, papír) fekete-fehér kontrasztján is látni: a biblikus emelkedettség nem gátja, sőt ösztönzője a jelképertékű vallomás kiteljesedésének (a fekete mezőben fehér Szent András-kereszt világít, a fehér mezőbe pedig fekete égtájkereszt van tűzve). A plasztikai élményt (is) adó felület egy vegyes technikával készített farost-képen (*Kereszt I. – 1995*) például olyan pátriárka-keresztet, vagy másképp lotharingiai keresztet foglal magában – a szentséges motívumot megajándékozván egy „szikla-fejfedővel –, hogy csak ámulni tudunk a festőművész ugyanazon motívumot forma szerint változtató variációs készségén.

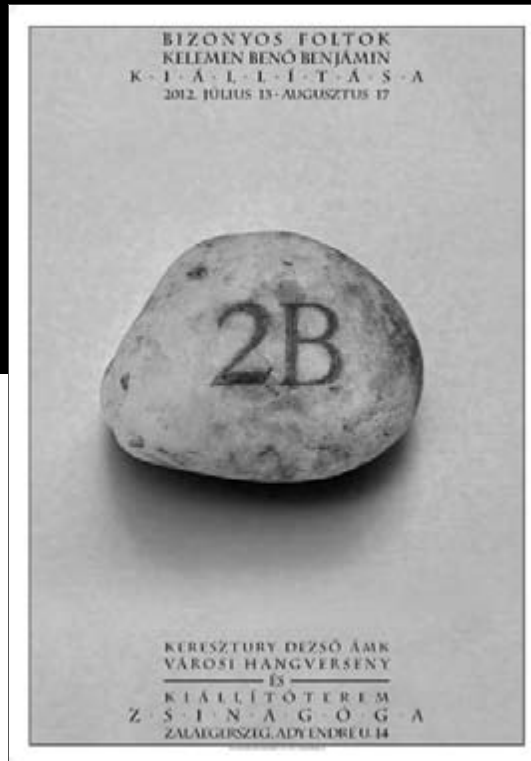
A piedesztálra emelt létra – hogy a földi halandó számára közelebb legyen az ég? – két foka között, diagonálisaival szintén a megfeszítettséget rögzítő (ugyanakkor Krisztus halál feletti győzelmét szimbolizáló) Szent András-kereszt ékeskedik, bűnbocsánatot kérve (ígérve?) minden halandó számára. És a finom színrétegeket érzéshullámmá erősítő lírai absztrakt képekben is ott – villódzó „földalatti Napként” – a valaminő lélekáramot gerjesztő sugallat – a világgal való egyesülés a

boldogság legfőbb záloga (*Levél* – 1994, akril, farost; *Kompozíció* – 1997, akril, papír). Íme a szakrális körök, a jel-együttesekből kifejlődő – hatásos! – szimbólumvilág nem kicsi terjeszkedése!

Annak ellenére, hogy a kereszt, mint legfőbb motívum itt tapasztalt gyakorisága nem lebecsülendő, Budaházi Tibor életművében a figuralitás, akárcsak bújtatott formában is, nem föltétlen önkifejezői módszer. Ám mert a bensőt – az alkotó érzelmevilágát – erősítő művelődéstörténeti adalék a Himnusz költőjétől eredeztethető, a Kölcsey szülőtte földjét jellemző tárgy-együttes, a könyv és a csónak alakú fejfa igencsak megragadta a festőművész képzeletét. Aki egész sorozatot szentelt ebbéli ritmus- és honszeretet-élményének a megvallására. A *Szatmárcsekei fejfák* (2009) panorámája – a halottakat őriző táj szinte életet adó városként lüktet –, a *Szatmárcsekei töredék I. – II.* (2008) rajzos katakomba-illúziója, és – nem utolsósorban – a *Szatmárcsekei könyvek I. – II.* ismert motívumokra épülő, a plasztikus felület hullámzását zenévé változtató, egyszerűségében is impozáns konstrukciója több mint érdekesség: egy dinamikusan fejlődő és gondolatiságában egyre mélyülő művészpálya éke.

Budaházi Tibor:
Madárdal
1997

Péntek Imre
A létezés „ártatlanságának” elvesztése
Kelemen Benő Benjámín: „Bizonyos foltok”

Izgalmas kép és plasztikai anyag fogadta a látogatót a szakmában jól ismert grafikusművész tárlatán, melyet a zalaegerszegi városi kiállítóteremben rendezett. A domináns szín a fehér, szűzfehér papír felületek ragyognak, világítanak, derengenek, s az ezeken megjelenő „bizonyos foltok” szinte csak szennyezésnek, elrontásnak, esetleges behatásnak, erőszakos beavatkozásnak tűnnek. A tárlat címe is erre utal, a tiszta, olykor dombornyomással ékített sejtelmes felületekre vitt egyedi pacák, foltegyüttesek, firnák, vonalháló, gubancok, halmazok, melyek hol ritkulnak, hol sűrűsödnek, kalligrafikus írásjegyek ritmikus ismétlődései, tusnyomok, húzások és fröcskölések – mind-mind meggyalázzák a papír ártatlanságát. Akár lehetne ez is a címe a tárlatnak - a papír elveszített ártatlansága. Weöres Sándor *Le Journal* című versében írja:

„Verssorok közti részbe fér
 Angyalok és proféták népe
 Minden betűnél többet ér
 A papír pörén maradt része.”

Persze, a kérdés nem ilyen egyszerű. Az univerzumba lökött emberi lény nyomot kíván hagyni maga után. Bármilyen kétes erőfeszítés ez, a művészet erről szól, hogy bizony-bizony a szűztiszta felületre rávetül az emberi létezés megannyi (olykor valóban tisztátlan) jele, jegye, emléknyma.

Így van ez ebben az esetben is. Sokkal fontosabb, képesek vagyunk-e „olvasni”, értelmezni e beavatkozásokat, e puritán, minimalista képkonstrukciókat, melyeket az anyag végtelen tisztelete jellemez... Szerencsére nem vagyunk magunkra hagyatva, hisz a művész munkáiról – 2007-es tárlata kapcsán – igényes katalógus jelent meg, melyben két kiváló szakember – Tolnay Imre és N. Mészáros Júlia – írásai olvashatók.

Tolnay Imre – többek közt – a következőket írta: „Új, radikálisan tömör képi készletet teremt, ... művei elegáns, kimért, provokatívan szimmetrikus elrendezésűek... hol szakrális ünnepélyesek, hol meg profánul pikánsak”... Fontosnak tartja ő is megjegyezni: „anyagba simuló emlékképek, tömör, jelképes üzenetek” vannak e művekbe kódolva. Rejtélyes, önmagukba záruló tárgyak, meditációs

objektumok tekintenek ránk – elmélyülésre, tudatalatti kalandozásra készítetve...

N. Mészáros Júlia is ír erről a kristálytiszta rendbe szerveződött „kódolt tartalomról”.

Számomra a fölfejtés valamiképpen így fogalmazódik meg: racionális, analitikus előtér, misztikus, szakrális háttér.

Tolnay Imre – némileg kiegészítve a katalógusban közölt írását – írja a neten Kelemen Benő Benjáminról, két új műve kapcsán: „Súlyos, de könnyeden előadott, misztikus, de racionális táblák, sötétből felderengő spirituális üzenetek. Sokadszor, ezeken is felbukkan az *Ecce* szó klasszikus, de alig látható, erősen széttagolt írásképe”.

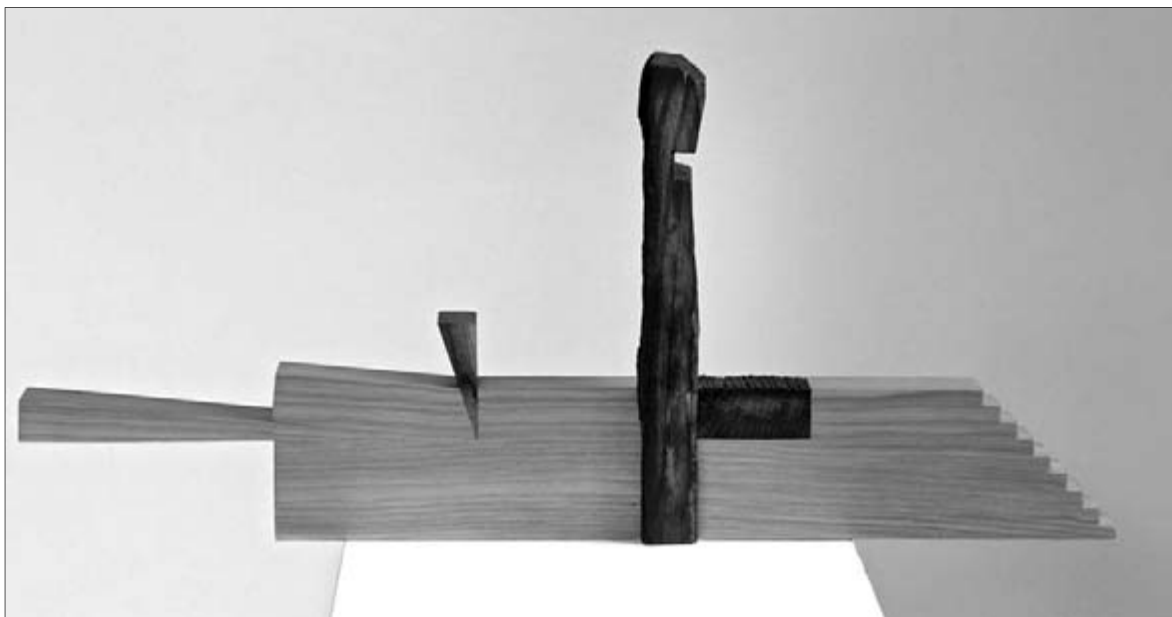
Talán éppen ez a kulcsszó – ahhoz a vágyott dekódoláshoz, fölfejtéshez. Az ember kettős természete jelenik meg ezeken a mívesen elkészített, cím nélküli lapokon, síkplasztikákon: az anyagba vetett, analizáló, részekre bontó, általánosító ténykedés, és az egészre, a teljességre utaló összefüggés. A szemérmesen eliminált megváltás jelképek sűrűjéből, az *Ecce* szó jelentősmezőjéből előderengő eredet, világító arany háromszög, Istenszem-tekintet.

Vizuális játéknak tűnhet a variációk végtelen sora, a kifejező szimmetriák egyensúlyra törekvő erőtere, melyben az egymásnak feszülő kontrasztok teremtenek feszültséget. A geometrikus szerkezetek precizitása és az odafröccsent festékszemcsék

„szubjektív” szétterülése jelzi a világ két szélső pontját. S miközben e kontrasztok kioltják egymást, elnyugszanak, létrejön (a szemlélőben) a vágyott harmónia. A vándorló foltok beszélnek születésről, életről és halálról, a hármas tagolódásban megjelenő – gyolcs, illetve – drapéria-részletek a rész-megváltás szimbólumaivá nemesülnek.

Ha innen nézzük: elgyönyörködhetünk a művész variációinak változatosságában. A legegyszerűbb, geometrikus formák – a kör, a négyzet és háromszög – alakulnak, szenvednek, szűkülnek és tágulnak, s nyomukban rések, hasadékok, szakadások, elmozdulások és behatolások keletkeznek. Olykor sűrű vonalháló –szöttek dominál, máskor a fekete színű alakzatok töltik be a kínálkozó felületet. A drámai váltásokat fekete sávok jelzik, melyek súlyos tömbökként jelennek meg, szinte szétszakítva súlyukkal a kompozíciót. Mások könnyed, lebegő formációkkal telik meg a látótér, jelezve, hogy van szabadulás a gravitációból. S egy magányos, fél-angyalszárny is magasba emelheti a maga korpuszterhét.

Számomra a vissza-visszatérő motívum a biztató jel: a kegyelem gyolcs-göngyölege arra utal, hogy letétel az anyagba, nem végleges állapot. Akit gyolcsba csavarnak, annak előbb-utóbb megjelenik a szabadító fénysugár. Kelemen Benő Benjámin – igaz, nagy áttételekkel –, de a létezés szabadító alapigazságairól szól. Érdemes figyelni rá.

Vollein Ferenc képeiről

- kapolcsi kiállítása kapcsán

„A szín, a színek. Mi is az ő szerepük a festészetben? - Minden.

Igen a szín minden a festményen s ezt sohase tévesszük szem elől. Ne add a vonalnak, a vonalművészetnek az elsőséget a színnel szemben a festményen. A vonal művészete a rajz. Festményen a szín a minden.

A festmény mindig elsősorban színfoltok sajátos egésze... Rajta a rajz is csak a színfoltokban hat. Baj, ha másképp, ha külön hat s nem a színfoltokba olvadva, nem velük egyetértőleg.

A szín annyira minden a festményen, hogy a festészet nem más voltaképp, mint a szín művészete, színes művészet, minthogy a szín-művészetet másra foglalták le.”

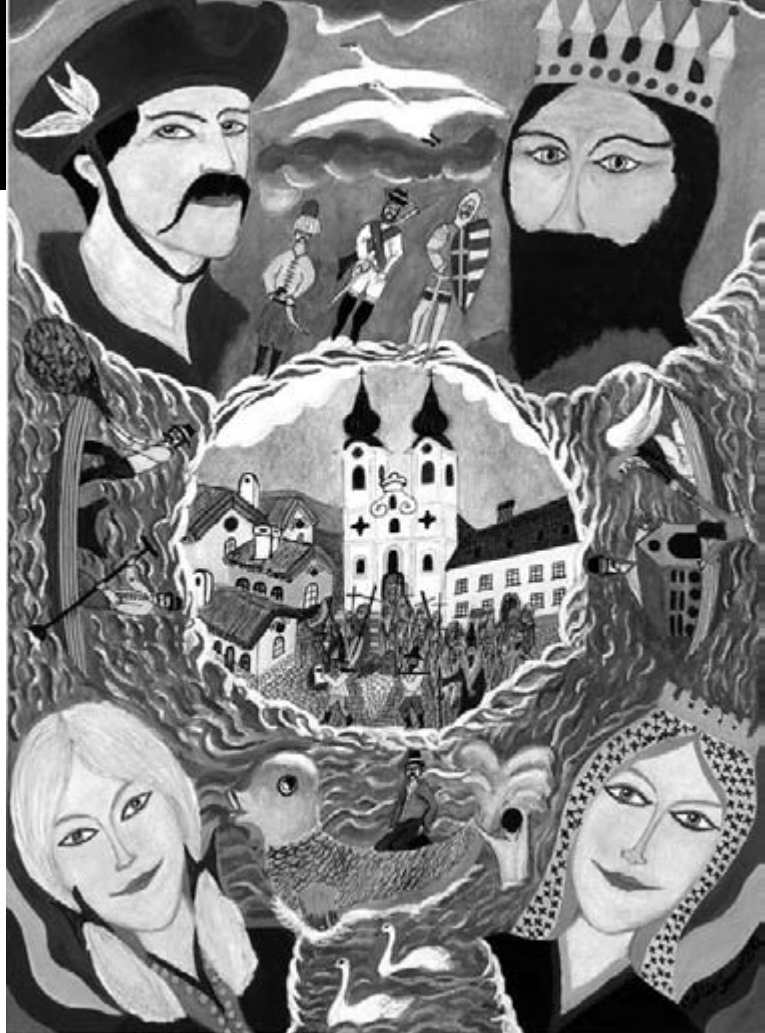
Nos, így írt Lyka Károly a *Művészet* első számában, *A festészet esztétikája* című cikkében.

Aligha lehet szebben, hatásosabban vallani, miről is van szó, ha festészetről beszélünk.

A jó festő színekben gondolkodik. A színeket nem csak felfokozottan érzékeli, hanem ezt az élményt vissza is tudja adni képein. Színélmény, színintenzitás, színdinamika. Ezek a hatások természetes módon jelen vannak a képfelületen. Ezek, amelyek első látásra, első benyomásra feltűnnek. S a fogalmiságon túli érzelmi tartomány hullámai kezdenek gyűrűzni tudatunkban.

Nos, valami ilyesmi járt az eszemben, amikor Vollein Feri képeit láttam először. Engem is, ahogy másokat, először színei ragadtak meg. S az a közvetlenség, naiv báj, amivel használja őket. Ahogy a formák elnyerik körvonalait, a tubusból kikevert színek, a finoman felrakódó ecsetvonások nyomán. Ahogy a vele született tehetség, a már elsajátított technikai tudás, a tündéri fantázia és türelem létrehozza a műalkotást.

S akárhogy is tekintünk rá – gyermekművész vagy művészgyermek – a keze alatt születő színek és formák: műalkotások. Ezen már nincs vita, ez már

eldőlt, azt is mondhatnám: konszenzuson alapuló, szakmai bizonyosság. Bizonyítják ezt a tárlatairól megjelent sajtóvisszhangok, a nemzetközi díjak, a szakmai vélemények. S a továbbiakban az a feladatunk, hogy ez a kivételes látásmódú, fantáziájú tizenhárom éves alkotó – eljusson a maga, tehetsége optimumáig. Vagyis: minél teljesebben bontakozzék ki.

Hála az Úrnak, voltak és vannak segítői. Felkarolta egy tehetségpártoló alapítvány. Örömmel tölt el, hogy a zalaegerszegi művésztanárok többen is mentorként vállaltak szerepet képzésében, az alapok megtanítása érdekében.

Mint ahogy az is, hogy Keszthely városa és más magánszponzorok támogatásával megjelent első katalógusa, Németh Miklós grafikusművész tartalmas előszavával. Egyetérthetünk vele: valóban csodálatos, gazdag, képzeletet megmozgató világ születik ecsetje nyomán. Sokféle előkép, hatás eszünkbe juthat, ahogy erre ő is hivatkozik: a magyar és nemzetközi naivok, Henri Rousseau, Csontváry, a balatoni képek láttán Somogyi Győző.

Vollein
Ferenc:
Az Idő
hullámain,
2012

Ám a 10-12 éves kisfiú, a zalaegerszegi Eötvös Általános Iskola 5. és 6. osztályos tanulója – bár nem ismeretlenek számára a felsorolt mesterek – elsősorban önállóan, a spontán kifejezőmód szelíd örömeivel és ösztönösségével, belső víziói által vezetve talált rá erre a jellemző, s még több irányban is elkalandozó (változó, nyitott) érzékletes kifejezőmódra. Hisz találunk meseszerű realizmust, szürreális kompozíciót és absztrakt struktúrákat megjelentető képeket eddigi munkái közt. Egyébként első komolyabb méltatója, azt is mondhatnánk felfedezője, Weiner Sennye Tibor a Nagyváradon szerkesztett *Irodalmi Jelen* hasábjain a következőket írta róla: Vollein Ferenc képei messze meghaladták, már a kezdet kezdetén, a korosztályájára jellemző gyermekrajzok szintjét, a részletezően kibontott, meseszerű fantáziával létrehozott festmények, túl az első, a látványt megörökítő jelentésrétegén, szimbolikus, allegorikus tartalmakat hordoznak. Németh Miklós azt a naiv egységet és harmóniát emelte ki, amellyel festőnk a világot látja, ábrázolja. Amely képes a létezés csodáját, eufóriáját képi látványvá változtatni.

A kapolcsi Faluházban rendezett tárlata lehetőséget adott bizonyos tendenciák végiggondolására. Az ott látottak alapján még két fogalommal bővíteném a megközelítés körét. A mesei fantáziától nem áll messze a gyermeki szürrealizmus. Mely szokatlan, meglepő, sőt, meghökkentő asszociációkat társít. Vagy csiga-perspektívából ábrázolja a világot. (*Csigák menete*) Vagy egy vad látomásban jeleníti meg a tömeges menekülést az ipari negyed gyárkémfüstös közegéből a megnyíló zöld idillbe. (*Vissza a természetbe!*) Ez a kedves, álomszerű konstruálás lebegő látomássá változtatja a nehézkes valót. Ehhez már most mesterien ért Vollein Feri. A másik – mely az élénk, tiszta, mégis rafinált – színkezeléssel függ össze, a dekorativitás. A gyermeki látásmódhoz mindig is hozzátartozott a játékos, látványos, olykor mulatságos, gunyoros átrendezése a környezetnek. Mert úgy jobban néznek ki a tárgyak, nénik, bácsik, halászok, hajadonok, Az Idő hullámain imbolygó történelmi-mesei figurák. Ennek szép példája az *Évszakok körfogása*, melyen ez a mitikus-mesei jelenetsor követi egymást, a bölcs szemlélő, a Nap-tengelyére felfűzve. Mert elmondhatjuk: alapvetően figuratív ez a festői

kibontakozás. Vollein Feri fontosnak tartja az arcokat, portrékat, a tudat mélyéről előgomolygó gonosz vagy jószágos archetipusokat. A *Gonosz arcai* minden bizonnyal ehhez a témakörhöz sorolható. A zöldek itt éppen a gonoszság szimbolikájának jelzései. *Szép Iluska* pedig épp ellenkezőleg: aranyhajú kiemelkedés a kék elmúlásból. Az *ÉN és a kis Frankóm* pedig elpusztult kutyájának állít emléket, a személyes kötődés maximális érzékeltetésével.

A kis festőművész – balatoni gyermek. Balatonfüreden született, gyermekkorát az északi part községeiben, városaiban töltötte. Számára a tó jelenléte természetes adottság, a jellegzetes, jól ismert partrészetek, tájformációk újraalkotása, gyermeki fantáziával való megörökítése számára természetes megnyilatkozás. A *Vitorlázók* jellegzetes tavi élmény, melyen a víz és az ég kéksége, a bizonytalan perspektíva dominál, a vitorlavászon fehér íveivel a központban. A *Szüretelők* vidám, tarka forгатagot ábrázol, a badacsonyi hegyvonulatokon sorjázó szőlősorokat, a különböző munkákat végzők apró, groteszk alakok csoportozatát, s a kép sarkában pedig megjelenik a tó világitó kékje. A *Rügyfakadás Tihanyban* nem csak a természet kirobbanó színeivel, a lovak vágójával is érzékelteti a tavasz felszabadultságát, ráadásul a belső tó környékének jellegzetes zártságában. A *Badacsonyi halászok* körkörös hálói inkább dekoratív formációk, mint

Vollein
Ferenc:
Szent
István-éji
hajadon tánc,
2011

a mesterség ősi gyakorlásának eszközei. Egyik legsikerültebb képe itt is látható volt: a *Viharra készülve*. Szintén a belső tó zárt világa jelenik meg, az elsötétülő felhők változatos kék, már-már lilába hajló árnyalataival. A kitörő vihar atmoszférája a kép minden pontját áthatja. A táj a gyermekfestő képein gyakran összekapcsolódik a hozzá kötődő mesék-mondák, hagyományok képzeteivel. Ennek egyik legszebb példája az *Imádság a halászokért*. A mesészerű jelenet a jól ismert, tragikus történetet dolgoz fel. Az 1700-as évek végén megmenekült és a jeges vízbe fulladt halászok mondáját, legendáját. Akiknek emlékét kápolna őrzi a vonyarci Szent Mihály dombon. A fekete fejfákkal a temető felé repülő szerencsétlenek, s az őket sirató asszonyok, a gyásznak, az elmúlásnak is valami kedves, groteszk hangulatot adnak. A komor jelenet ellentéte – a szintén újabban született – Keszthelyi tél. A jégen korcsolyázó alakok megfestése igazi bájos életképet eredményez, mely képes – élénk és sötét színeivel – a perspektívát is érzékeltetni.

Ehhez a világhoz szervesen hozzátartoznak a biblikus képek. Hála a változásoknak, ma ebben a korban ismét a tananyag része az Ó- és Újszövetség olvasása és értelmezése. Helyreállt az a folytonosság, az európai hagyomány, amely néhány ostoba évtized következményeként megszakadt. A *Fátyolos Madonna*, a *Szent család*, a *Menekülés Egyiptomba*, vagy a *Modern Golgota* – a maga mesészerű, bájos, naiv előadásában – jelzik, a kétezer éves történet ma is megragadja, és gyönyörű képek festésére készíti a gyermek alkotóművészt. A *Mont Saint Michel* – a *Szent Mihály és a Sátán küzdelme* már valóban szinte barokkos kompozíció, korunk ellentétes erőinek démoni küzdelmét megjelenítve.

Végül egy számomra kedves képről, a *Bohóciskoláról* szólnék. Különös, hármas kép, három típus, három magatartás (a festő három énje?) – a porond, a cirkusz vonzásában. (Vagy taszításában?) Az első figura a „merengő”, befelé tekintő, melankolikus arckifejezéssel. A második a sértődött, az elkeseredett, a helyét nem lelő. A harmadik a beletörődő, a józan, a lesz, ami lesz, „nevessünk egyet az egészen” képviselője. Tanítványok, akik az életre, illetve mulattatásra készülnek... A nem

épp hálás (felnőtt) szerepre... Vollein Feri is erre a művész szerepre készül, talán e hármas lelkeség, mentalitás jegyében. Bizonyára lesznek nem könnyű pillanatok e sikeresen induló pályán. A mentori biztatás, szakmai ismeretátadás, az értő kritika segítői lesznek, s nem utolsó sorban édesapja értő figyelme és gondoskodása, hogy korán megtalálja és megállja helyét a tárlat látogató közönség kíváncsisága, a sajtó és Internet reakciói közepette, a mind tágabb (én remélem, hamarosan nemzetközi) „porondon”.

Zalaegerszeg-Kapolcs, 2012. július

Vollein
Ferenc:
*Modern
Golgota*,
2011

Gábrriel József: Enteriőr, 2012

Kostyál László

Gábrriel József LI.

Egy csendes amerikai...

Felháborító ilyen címet adni. Gábrriel József magyar, és az is marad. Söjtöri srác. És csácsi háztulajdonos. És egerszegi tanárember. Pannon festőművész. És... dallasi. És slidelli (Louisiana). Kicsit talán bonyolultnak tűnik, de: így együtt. Mindegyikből hordoz magában töredékeket, élményeket, kötődéseket, és mindegyik helyen otthon van. Zárkózott, érzékeny, csipkelődő, ironikus, szerény. Invenciózus, szorgalmas és bölcs. Egy szóval: a „Gábrrieljóska”.

Huszonnégy éve, pályakezdő muzeológusként az ő zalaegerszegi kiállításáról küldtem első tudósításumat a Művészet c. folyóirat számára (1988/7). Akkor a fiatal zalai művészgeneráció egyik legreménytelibb, már számos sikert maga mögött tudó tagjának számított. Úgy éreztem, megragadnak, beszippantanak a képei, és ettől az érzéstől máig nem sikerült megszabadulnom. Az igazat megvallva nem is törekedtem rá. Ennek

egyszerű a magyarázata. Mindketten történészek vagyunk, még ha nem is egészen egyformán. Gábrriel nem múzeumokban, könyvtárakban, levéltárakban kutatja a múltat, hanem önmagában. Alámerül, és a felszínre hozza. Hatvan éves (ez a vacak naptár nyilván megcsal), de akár hatszázat vagy ezret is mondhatna. Olyan, mint a képernyőn különböző korokban megjelenő, halhatatlan Hegylakó, aki személyes élményeket őriz az eltérő történelmi kultúrákból, amelyek a festmény-médiумok által a kollektív emlékezet részeivé válnak. Vásznaian képek, jelenetek, töredékek tűnnek fel, többnyire ismeretlen helyszínek, jelentőséggel telített tárgyak, saját világukat élő emberek, csoportok. Számára a történelem szubjektív, bennünk élő dolog. Nem a nagy csaták és hódítások, a katasztrófák, a dörgő hangú szónokok fellépései, a járványok, a gazdasági prosperitások vagy éppen összeomlások jelentik a legfontosabb eseményeit, hanem a látszólag

Gábrriel József:
Korok
(Generációk)
2012

unalmas hétköznapok, amikor minden a maga megszokott rendje szerint zajlik. Nem a rendkívülit, hanem a rendeset emeli ki a folyamatból. Az aktualizálás és az asszociáció lényegi folyamatához nem adja kézbe a kulcsot, azt a szemlélőnek kell kiánsni – saját lelki-szellemi mélységeiből. Olykor mesterséges eszközökkel fokozza az archaizáló hatást, ábrázolásait, portréit patinázza, szándékosan öregbíti, felületüket töredékessé teszi. Máskor ismeretlen, misztikus fényektől uralt tájakon kalandozik, vagy rejtélyes, ódon épületekbe, titokzatos romok közé invitál különös figurák segítségével.

Művészetének alapvető jellemzése kapcsán ma is aktuálisak tíz évvel ezelőtti soraim: „A gesztusok, a jelek, aszimbólumok, a felületi faktúrák, a hangulatok fontos szerepet játszanak képein, számos részlet nonfiguratív kompozícióként önállóan is megállná a helyét. Képi építkezése azonban a hagyományos elemekre és értékekre – mint a tartalmat hordozó, egyértelműen interpretálható figurák, az érthető csoportfűzés, a világos képszerkezet, a harmonikus színvilág – épül. Stílusát alapvetően szürrealista és szimbolikus jegyek jellemzik, valamint a különböző tartalmi rétegekben mozgó, és

éppen ezért eltérő interpretációs lehetőségeket kínál, filozofikus hangvétel. Képeinek csupán egyik fele áll össze egységes térszerkezetű és csoportfűzésű kompozícióvá. Ezek mellett kedvelt megoldásként alkalmazza a különböző tér- és idősíkokban játszódó jelenet-részleteket, amelyek a képi komponálás eszközén túl emocionális vagy gondolati úton kapcsolódnak egymáshoz. E töredékek a felületet többnyire betöltő misztikus, ködös, számos színárnyalatot felhasználó gomolygásból előbukkanó emlék-foszlányok vagy képi formát öltő érzések, hangulatok, álmok. Gyakran elméleti vagy lelkiismereti, máskor éppen aktuális kérdéseket, problémákat boncolnak. A hangvétel gyakran változik: lehet tárgyilagos, misztikus, erotikus, melankolikus vagy éppen groteszk. A kép minden egyes részlete, motívuma jelentést hordoz, ezért azok értelmezése, tágabb értelemben az alkotásokkal való kommunikáció hosszabb időt vesz igénybe.”

Gábrrielnek különös jellemzője a szimultaneitás. Ez egyik oldalról az eltérő idődimenziók párhuzamos, de egymástól független feltűnését, vagyis sajátos képépítési mentalitását jelenti (főleg korábbi) műveinek egy részén, másik oldalról arra épülő munkamódszerét, hogy több képén dolgozik párhuzamosan. Festményeinek önálló élete van, nem megszakítás nélküli építkezési folyamat során érik el a végkifejletet, hanem festés közben félreteszi, befordítja, majd később újra előveszi őket, miközben más alkotásain is alakít. A képeknek érlelődnie kell. Vagy a művésznek a képek által? Mindenesetre ennek is köszönhető, hogy egymás fölé nem egyszer több festékréteg is kerül, olykor csak részben átfedve az előzőt (íme, a szimultaneitás egy újabb vetülete). Az a különös, hogy ezeket a látszólag összefüggéstelen történet-foszlányokat olyan módon hozza közös nevezőre, hogy nem érezzük őket egymástól idegennek. Az utóbbi években ugyanakkor egyre inkább egységes képtérben építi fel az adott pillanatban játszódó – bár többnyire időtlennek érzett – jeleneteket, és az említett eltérő idő- és térdimenziók nem egyetlen kompozícióban belül, hanem az egymás mellett megjelenő képeken tűnnek fel.

Az utóbbi években festészetében – korábban kevésbé jellemző módon – tematikailag, vagy

ha úgy tetszik műfajilag, egyre markánsabb vonulatok látszanak kirajzolódni. A tájképek, a zsánerjelenetek, az enteriőrök, az arcmások, az aktok együttes jellemzője a formai idealizálás teljes mellőzése. Gábrriel párásan kavargó látomásos festésmódja és általánosan érzékeltetett keresetlen spontaneitása közös keretbe fogja őket össze. A legtöbb kérdést jelenetes képeivel kelti fel bennünk, és gondosan ügyel is rá, hogy minél több részletet homályban hagyjon. A homályosság kapcsán könnyen a feledésre, pontosabban az elfeledettség dimenziójából történő felbukkanásra asszociálhatunk, azonban ennél fontosabb vetülete a dolognak a felfedezésre váró, pontosan még nem meghatározható közeg érzékeltetése. A jelenetek azért homályosak, hogy a képkalkotás folyamatát a néző maga fejezhesse be, így részt vegyen a festő szellemi munkájában, és annak végeredményét a maga elképzelése szerint alakíthassa. Mindennapi, helyesebben *annak tűnő* jeleneteket látunk,

melyeknek nem ismerjük sem a szereplőit, sem az előzményét. Erkölcsei tanítást hordozó ismert történetek pillanatba sűrített kimerevítése helyett egyéni értelmezésre és továbbgondolásra váró zsánerekkel állunk szemben. Ahogy a szemlélő elmélyül az asszociáció örvényeiben, a ködös, nem konkretizálható részletek szubjektív értelmet nyerve segítenek körvonalazni, majd mind élesebben kirajzolni az ábrázolás lényegét.

Növekvő súlyt képeznek Gábrriel festészetében a tájképek. Ha azt gondolnánk, esetükben konkrét helyszínek naturalizmusba hajló, nosztalgikus felidézéséről van szó, bizonyosan tévednénk. Belső tájak inkább, ahol a táji elemek, a mindig gazdag atmoszferikus hatások, a villódzó fények többnyire emóciók közvetítői. A hangulat, mint közvetíteni kíván tartalom, a zsánerjeleneteknél is fontos szerepet játszik, azonban, bár akciót csak elvétve látunk rajtuk, a figurák elősegítik egy verbalizálható képi tartalom megfogalmazását. A tájképeken ezzel

Gábrriel József:
Varsák
2011

szemben a hangulati elemek dominálnak, és nem is cél bármilyen konkrét formát öltő narratíva. Időtlen nyugalom uralja Gábrriel tájait, mégis, bennük rejlik a történések *lehetősége*. A szeméit

dörzsölő néző nem tudhatja pontosan, hogy a füstszerű, árnyalat-gazdag, de most még csaknem homogén gomolygásból a következő pillanatban mi bukkan elő, azonban alighanem kevésbé is lényeges. A hangsúly a békességnek azon az árkádiai zugán van, ahová a festő vezetni szeretné a szemlélőt, hogy ott lélekben azonosulni tudjanak egymással.

Ahogy a zsánerek és a tájképek, a portrék is nélkülözik a konkrét utalásokat. Jellemző módon nem A-nak vagy B-nek a modellhez hasonlatos ábrázolásáról van szó, hanem általában – arcképen vagy teljes alakban látott – személyekről, akik csaknem minden esetben nők. Nem is így, hanem: NŐK. Mert a NŐ most, hatvan évesen is titok a festő számára. Világa felfedezni és megérteni való, titokzatos és vonzó

univerzum, ahová férfiember betekinthez, olykor talán be is léphet, de azonosulva megmaradni benne képtelen. Hívogathat szirénhangú, csábító ruhátlansággal, titokzatos mosollyal kísért mélyreható pillantással, fesztelenségével vonzó csevegésbe merülve, válla fölött hátrakacsintva, vagy akár törekeny és védtelen magányosságával. Ha színre lép, a férfi mágnesként vonzódik hozzá, és nem tud elvonatkoztatni az általa hordozott ígéretről. Ez így is van rendjén. A festő tisztában van védtelenségével, és elfogadja azt, egyszersmind azonban fel is térképezi a csábítás útjait. Fontos azonban leszögeznünk, hogy szemében, bár látásmódja hordoz rokonságot a szimbolista elődökével, a nő nem démon, aki a végzet erejével vonzza magához a tehetetlen férfit.

Gábrriel e némileg talán patetikusnak mondható megközelítésnél sokkal természetesebben viszonyul a másik nemhez. Meglehet, kissé félszegen közeledik hozzá, vágyódik utána, de kamaszos esetlensége mögül mégis kikacsint az érett férfi is. Olyan, mint az a bölcs, aki tudja, hogy minden tudományosan megválaszolt kérdés legalább két újabbat szül. Ismeri saját magát gyengéivel együtt, és pontosan látja korlátait is.

Különös közegbe vezetnek bennünket a művész enteriőrjei. Elvarázsolt kastélyok titok-zatosságba burkolódzó zugai jutnak róluk eszünkbe, vagy inkább misztikus, falak közé zárt rejtélyek, melyek örökre felderíthetetlenek maradnak számunkra. Az ódon ajtó- vagy ablaknyílások mögött egy másik szféra párába olvadó titkai kavarnak. Ezek megismerésére a szemlélőnek nincs lehetősége, a pára-lepel soha nem lebben fel, de éppen ezért indítja meg fantáziánkat. Csak lassan értjük meg, hogy a nyílások egy mélyebb síkon, jelképesen (is) értelmezhetők, és kérdéseink akkor már nem a kép megfajthetetlen festett tere, hanem önmagunk belső terei felé fognak irányulni.

Gábrriel József művészetének különös vetületét képezi a képeit átható bölcsesség. Ennek érzése az asszociáció örvényébe kerülve erősödik meg bennünk. Ismeri az ember belső életének kacskaringóit, buktatóit, vágyait, s mindabból, amit élénk állít, magunkra ismerünk. Különös érzéke van az egyéninek a kollektívbe történő átfordításához. Pontosán tudja, hogy nem a látszat, nem a felszín a fontos. Ami igazán számít, az alig észrevehető, olyan magától értetődően természetes. Egy kicsiny gesztus, egy mosoly, egy jelentőségteljesen félrehajtott fej, egy meghökkenő tárgy sokkal többet mondhat vagy érhet minden képi – de nem csak a képi – harsányságnál. A finom irracionálizmus misztikája a racionális pragmatizmusnál. A hétköznapok meghitt pillanatai a nagy példázatoknál vagy szenvedélyeknél. Mindezt – hat évtized tapasztalatával a háta mögött – olyan módon fogalmazza allegóriákba, hogy egyetlen pillanattig sem érezzük őket tanításnak. Lényegükig saját magunk jutunk el, szubjektív módon, azon az úton, amelyet a festő kijelöl, majd tapintatosan félreáll, hogy a néző saját eredményének érezhesse a megértett igazságokat. És csak miután mindez tudatosodik bennünk, érthetjük meg Gábrriel művészetének igazi lényegét.

Gábrriel József:
Sárga
harisnya
2011

Szendi Horváth Éva

Hetedik alkalommal

– egy zalai művésztelepen

Zalaszentgyörgy Község Önkormányzata, a Buday Közhasznú Alapítvány és a Buday Art Galéria összefogásának köszönhetően először hét éve indult útjára a Zalaszentgyörgyi Nemzetközi Művésztelep. A faluból már kezdetben is sokan álltak a kezdeményezés mellé és mindenki a maga módján támogatta az akciót. Volt, aki tíz tojást hozott, mások mézzel, gyümölcscsel, néhány tálca süteménnyel járultak hozzá a napi ellátmányhoz, egyesek pedig esti bográcslásra hívták meg a vállalkozó kedvű művészeket. Ma már nemcsak a zalaszentgyörgyiek szponzorálják a tábort. A kvalitásos alkotóknak és műveiknek köszönhető, hogy többek közt már a Zalaegerszegi Önkormányzat is részt vállalt a támogatásban. A Kultúrházban lakó és a nagyteremben dolgozó művészek szeretettel fogadják a helyi ismerősöket és a környékről érkező érdeklődőket. Sőt! Az elmúlt évek alatt a szervezők minden alkalommal gyermek-rajzversenyeket is hirdettek. A gyerekek a műfaj igazi nagyjai társaságában készíthetik el a munkáikat, a legjobbak pedig komoly jutalomban részesülnek.

A családja testi-lelki biztonságát óvó, féltő Buday Mihály festőművész a délszláv háború idején hagyta el a Vajdaságot. Az abszolút bizonytalanságot választó menekültet szerencsére Zalaegerszegen befogadták, hamar kapott tanári állást és képeivel a műértő gyűjtők körében is elismerést szerzett. Rövid ideig tartó keresés után Zalaszentgyörgyön végre megtalálta azt a helyet, ahol valódi otthonra, inspiratív környezetre lelt. Buday már a vajdasági Zentán is működtetett egy művészeket tömörítő kört. Az Art 90 elnevezésű csoportot Balla Mátyás barátjával hozta létre, melyhez a törekeny béke

Buday Mihály
festőművész

idején egyre többen csatlakoztak. Balla, a kiváló festőművész és zseniális szervező sikeres kiállításokat hozott tető alá és a körnek hamar híre ment. Amikor Buday áttelepült Magyarországra, kettőjük barátsága megmaradt és Balla már a bagodi, később pedig a zalaszentgyörgyi művésztelep létrehozásában is közreműködött. Az természetes volt számukra, hogy elsősorban az általuk nagyra becsült vajdasági alkotókat hívják meg, ám évről-évre egyre jobban megismerték a hazai kollégákat is.

A művésztelep egyik alapító atyja, Balla Mátyás öt évvel ezelőtt távozott az élők sorából. Barátai, művésztársai őrzik emlékét. Bogdan Tomasevszki ukrán szobrászművész portréja pedig megörökítette egyéniségét, mely a zalaszentgyörgyi közös műteremben kapott helyet.

Az idei, a hetedik alkalomra verbuválódott csapat „véletlenül” kétszer hét, illetve plusz egy főből: az

állandóan rohanó főszervezőből, Buday Mihályból állt. A legrégebbi, vajdasági és hazai részvevők mellett most is érkeztek új táborlakók. Mint pálya szélén örömködő, a művészek által elfogadott és elfogult tudósító bátran nélkülözhetek bármiféle sorrendiséget. Ám úgy érzem, hogy krónikámat mindenképpen a „törzsgárda-tagokkal”, a vajdaságiakkal kell kezdenem. Remete István és Kovács Károly a klasszikus tájképfestés képviselői, akiknek a lelke mélyén állandóan ott kavarg a szülőföld minden szépsége.

A rengeteg élményt évről-évre képesek olyan „ütős” képpé fogalmazni, mely mindig megragadja a szemlélőt. Slajf Sándor Újvidékről érkezett. Ő egy igazi „all round painter”, aki minden technikában és stílusban abszolút otthon van. A ciklusokban építkező művész festett már szelíd tájképeket, pusztuló tanyákat, ágaskodó lovakat, sosem volt gépeket és holdbéli robotokat, illetve mosolygó bohócokat egyaránt. Az utóbbi időben ezeket a témákat gyakran egy alkotáson belül is felmutatja. A művésztelep örök jelszava: Többet adni, mint

kapni. Slajf Sándor az idén megfestette a település védőszentjét, a Sárkányölő Szent Györgyöt. A képet a zalaszentgyörgyi katolikus templomnak ajándékozta.

Az egyik alapító atya fia, a Zwara művésznéven ismert Balla Ákos évek óta visszajár Zalaszentgyörgyre. A Zentán élő és bútortervező designerként is elismert fiatal festőművész alkotásai a legmodernebb absztrakt irányzatot képviselik. A mozgásfázisokat geometrikus módon ábrázoló képei szinte magukkal sodorják a nézőt. Az idén igen nagy feladatra vállalkozott. Feltekerhető díszletként egy óriás méretű triptichont festett ajándékba a Kultúrház számára, melyen Zalaszentgyörgy nevezetességeit örökítette meg. Az idei telep újonca, Kovács Sándor volt, aki szintén a Vajdaság szülőtte, de már évek óta Magyarországon él. Képeivel az impresszionista hagyományok egyik kiemelkedő őrzőjének és továbbélőjének számít. A Békés megyei „különítmény”, Várkonyi János és Csuta György szintén évek óta jár Zalaszentgyörgyre. A Békéscsabán élő és alkotó Várkonyi nagy szakmai

tudásról árulkodó, szelíden mesélő képei számos hazai és külföldi otthonban megtalálhatóak. Várkonyit a boldog békeidők világa, Ady, Krúdy írásai éppúgy megihletik, mint a napjainkban zajló, figyelemreméltó események. Békés város friss díszpolgára, Csuta György tüzes színekkel festett képei mindig elbűvölik a szemlélőt. Nem véletlen, hogy a művészkörökben közismert, híres Csuta-sárga róla lett elnevezve. Az idén a mozdulatok vászonra álmodása jegyében dolgozott: keze alól számos, táncosokat ábrázoló festmény került ki. Alim Adilov évről-évre Üzbegisztán üzenetét hozza el a zalai dombok közé. Képein az egzotikus kelet ősi, titokzatos világa érhető tetten. Természetesen az ő ereiben is művészvér folyik, és minden témát mesterfokon tud vászonra vinni. Legyen szó akár virág-csendeletről, pince-gádorról, vagy egy tüzes tangót járó ifjú párról. A szarvasi Korbely István évről-évre valami újdonsággal lepi meg a társaságot. Sokáig bűbajos bohócaival hódított, majd absztrakt festményeivel ejtette gondolkodóba a nézőt, mostanában pedig a pipacsos korszakát éli. Óriás méretű, vérpiros pipacsait a művésztaбор befejezése után egy németországi kiállításon mutatta be sikerrel az ottani közönségnek. Győrfi András művei már Amerikába is eljutottak. A Los Angeles-i közönség örömmel fogadta a búsképű lovagokat, reménykedő dámákat, bevehetetlen várakat ábrázoló, posztmodern képeit. A művésztelep részvevői általában önmagukkal játszanak szimultán, azaz egyszerre több képen is dolgoznak. A budapesti Lantos György még közülük is kiemelkedett, mennyiségi és témaválasztás tekintetében is. Egyik pillanatban még a velencei hangulatot árasztó képen dolgozott, a másikban egy zalaszentgyörgyi motívumot örökölt meg, egy idő után pedig már a zene által inspirált, abszolút modern alkotás befejezésén tevékenykedett. Egy hölgy tagja is volt a csapatnak. Az ikonok bűvöletében élő Krokker Krisztina megszállottan festette csodaszép, szelíd arcú Madonnáit és szomorú tekintetű szentjeit. A bőrműves-iparművész, Zajác Tamás az igazi „három az egyben” művész típusát testesíti meg.

Domborművei létrehozásához ugyanis a nemes alapanyag, a bőr abszolút ismerete, a szobrászatban való jártasság és festékek felhasználási módja egyaránt elengedhetetlen. Az emberi test szépségét ábrázoló torzói, a természet sokszínűségét élénk táró bőrképei, a magyarságtudatot erősítő alkotásai most is nagy sikert arattak. Végül, de nem utolsó sorban a két Buday Mihályt kell megemlítenem. Az ifjabb alkalmazott grafikusként dolgozik Budapesten, és mindent tud a modern megfogalmazási módokról. Órákon át dolgozott számítógépén, melynek képernyőjén igazi csodák születtek. Az elkötelezett zalaszentgyörgyi lokálpatrióta, idősebb Buday Mihály - egyéb elfoglaltságai miatt - alig jutott el a festőállványáig.. Amikor végre akadt néhány perce, végre ő is hódolhatott szenvedélyének. Sejtelmes, sokat mondó képein a Bibliából, illetve a történelemből ismert alakok tűnnek fel. Egy művéről sem maradhat le az idealizált szépségű Nő és a teljeséget szimbolizáló gyöngy. A VII. Zalaszentgyörgyi Nemzetközi Művésztelep résztvevői ismét bizonyosságot tettek: a színvonalas kortárs művek bárhol megszülethetnek, ahol a kitartó szervezés és a mecénási hajlandóság található.

Máthé Andrea

Kiterjesztett látásmód

A Villa Negra és pécsi barátai című kiállítás elé

Pécs, 2012. szeptember 1.

Kiállítási
interiőr

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves kiállító Kollégák,

Az ítélőerő kritikájában Immanuel Kant hívja fel a figyelmet arra, hogy a valódi emberi létmódhoz nem elegendő csupán, hogy az ember összhangban legyen önmagával (amit egyébként az elsők között Szókratész is megfogalmazott), és nem csupán képes legyen önállóan gondolkodni, hanem még arra is szüksége van, hogy „mindenki más helyében is képes legyen gondolkodni”.¹ Ezt nevezte „kiterjesztett gondolkodásmódnak”;

¹ Herman István fordításában 'kiterjesztett gondolkodásmód' in Immanuel Kant: *Az ítélőerő kritikája*, Akadémiai, Budapest, 1979; Papp Zoltán fordításában 'kibővített látásmód' in Immanuel Kant. *Az ítélőerő kritikája*, Ictus, Budapest, 1997.

én most ennek alapján beszélnék „kiterjesztett látásmódról” a *Villa Negra és pécsi barátai* című kiállítás bevezetőjeként, mivel mindkét kifejezést többszörösen is találónak vélem az itt látható alkotások megközelítéséhez. Mindkét megfogalmazás beléptet bennünket abba az egyszerre nyilvános és egyben nagyon személyes térbe, amelynek itt és most a Pécsi Galéria ad keretet, hiszen tizen-nyolc alkotó – tizenkét szobrász és hat festő – mutatkozik be egyéni, személyes jegyeket hordozó, ugyanakkor együttesen valami meglepetésszerűen közöset létrehozó alkotásaival; azt gondolom, lényeges, hogy kiterjesztett látásmódunk valóban befogadó/befogadói legyen, és egyaránt figyeljen a műalkotások individuális jegyeire, de egymás

közötti összhangjára is, és megpróbálja elképzelni az alkotók látás- és gondolkodásmódját. Többet és másként érzékelhetünk, ha ebben a látványmezőben úgy nézzük az egyes szobrokat és festményeket, hogy nézésünk összekapcsolódik az odaadó figyelemmel, hiszen így esélyt kapunk arra, hogy nem csupán látásunk, hanem meglátásunk és belátásunk is működésbe lépjen.

Legyen szó először arról, hogyan jött létre és hogyan jött Pécsre ez a kiállítás. Hogyan is kezdődött a Villa Negra története? Tizenegy évvel ezelőtt, 2001-ben Lelkes Márk szobrász kezdeményezésére művész kollégáival összefogva – a Zalai dombság egyik rejtett, tiszta zöld, ligetekkel és szőlőkkel borított területén, az elhagyott Csáford-Alsóhegyi iskolaépületet kiválasztva megalapította a Villa Negra Művésztelepet. Ez a természettel szorosan összefonódó hely és az ott alkotó művészek azóta is biztosítják, hogy színvonalas képzőművészeti alkotások jöjjenek létre. Az, hogy tizenegy éve újra és újra összejön, és nemcsak fennmarad, de további művészek csatlakozásával bővül is ez a kezdeményezés, bizonyítja, hogy olyan erővel, közös alkotói energiával rendelkezik, ami a természet adta kivételes környezet szigorúan egyszerű körülményeivel együtt teszi lehetővé a valódi alkotást és annak örömét. Jelenleg tizenhat állandó tagja van a szimpózium háttérben álló Egyesületnek, (egy támogató jogászon kívül) szobrászok, festők, képzőművészek, akik a Dunántúl különböző helyein illetve Budapesten vagy Dunántúlhoz tartozó vonzáskörzetében élnek vagy ott lévő műtermükben dolgoznak. Az évek során meghívott vendégalkotók között van öt pécsi szobrász – Böszörményi István, Kuti László, aki az Egyesület tagja is, Miklya Gábor, Nyári Zsolt és Varga Ferenc. Lényeges megemlíteni azt az organikus természeti háttérrel is, ami a Dunántúl dombjait, lankáit összekapcsolja, akár úgy is, hogy a Villa Negrához tartozó vagy kapcsolódó művészek között többen is vettek részt a(z úgy tűnik) már csak voltként említhető Villányi Művésztelep szimpóziumainak valamelyikén, Lelkes Márk

pályáján pl. meghatározó volt a Villányhoz kapcsolódás, de Józsa Pál, Székó Gábor, Tóth Dávid is vett rész szimpóziumon Villányban; a pécsi szobrászok számára pedig szinte egyértelmű ez a kötődés; Kuti László esetében pedig megemlíthetjük, hogy nemcsak számos esetben faragott Villányban, de a személyéhez kötődik a legutóbbi nagyszabású Villányi Szimpózium megszervezése. (Lehetetlen nem gondolni arra, hogy valóban legutóbbi és talán nem a legutolsó, és valamiképpen az utolsó előtti pillanatban kellene, lehetne utat-módot találni Villány folytathatóságára is.)

Essék szó arról is, hogy a Villa Negra Művésztelepnek, a hely hívó ereje mellett másik, talán láthatatlanabb, mégis háttérrel adó megtartó energiája az, amit nemzedéki összetartozásnak nevezhetünk, hiszen az alkotók megközelítően egy korosztályhoz tartoznak, akiknek élményei, tapasztal-

Lelkes Márk:
Elhajlás, 2009

Enteriőr,
előtérben
Józsa Pál
szobrával

talatai és művészetről vallott meggyőződésük is hasonló. A reális szemléletmód, a természetes anyagok előnyben részesítése (a szobrászok esetében), a koloritás, a színek hangsúlya (a festőkénél), az organikus formák, az alkotói létmód iránti ironiával vegyülő komolyság, a megfelelő távolságtartás a műtől, de közelperülés az általa felvetett problémákhoz, a végiggondolt és reflektált alkotói folyamat megélése egyaránt jellemző a Szimpóziumon alkotó művészekre.

Az említett kapcsolódásokat, tényeket és eseményeket összevetve, a véletleneken túl így válik érthetővé, hogy a 2011. évi sikeres budapesti Olaf Palme házbéli kiállítást követően, most, 2012-ben Pécsen is bemutatkozik a Villa Negra Művésztelep. Mindez persze nem önmagától jött, jön létre, hiszen az egyéni és közösen megtett alkotói szándékokon és erőfeszítéseken túl, szükség van arra, hogy Lelkes Márk, a Művésztelep szervezője és vezetője – és nomen est omen 'lelke' – hihetetlen

szervező munkával, kitartással állandóan keresse és meg is találja a fennmaradás módját, és azokat a nemcsak, de például többek között anyagi lehetőségeket is, amelyek biztosítják, hogy a Villa Negra Szimpózium évről évre megnyithassa kapuit. Legutóbbi tervei a Képzőművészeti Egyetemmel történő együttműködés felé vezetnek, amelynek valószínűleg már 2013-ban eredménye lehet.

De forduljunk vissza a jelenhez, és a most kiállított művekhez, amelyeknek egyik legszembevetőbb karaktere a plaszticitás, és ez nemcsak a szobrokra, hanem a festményekre is értendő olyan módon, ha a térbeliségnek a látáson kívül a tapintási érzékszervre gyakorolt hatását is értjük alatta. Az itt látható alkotásokon a formáló, hordozó anyag – legyen az akár kő, fém vagy festék – meglepő, erőteljes térbeli alakzatokra helyezi a hangsúlyt, amely emlékeztet azokra az elemi és organikus erőkre, amelyek között létrejött, vagy amelyekre elemi módon utal: nem csupán a Dunántúl lan-

káira, hanem (nagybetűvel) A Tájra, és visszavezeti befogadóit is annak világához. Utalásokat tesz azokra az időkre, amikor „...a képzőművészet materializálódott jelenségei az észlelő szubjektumra gyakorolt hatás bonyolult pszichológiai mechanizmusával szent borzongást keltettek a középkori néző lelkében, ki az empirikus lét valamint az érzékeletti lét szintjei közötti sajátos közvetítőként fogta fel őket”.² Így a kiállításon látható szobrok és festmények esélyt adnak számunkra, hogy azon felül, hogy beléphetünk saját kiterjesztett gondolkodás- és látásmódunkba, kapcsolódjunk ahhoz a kommunikációhoz, amelyet a művek egymással, alkotóikkal és az anyagon túli világgal is folytatnak.

A kiterjesztett látásmód, vagyis az, hogy képesek vagyunk (vagy legalábbis megpróbálunk, szándékozunk) más szemével is látni, imaginatív szinten más időkre és terekbe belehelyezkedni, fényt vet arra is, hogy megláthassuk a különféle alkotások összeállítását, egymáshoz illeszkedését. Hiszen egy csoportos kiállításon mindig nagyon izgalmas kihívás az, hogy miként találják meg a művek illeszkedési pontjait, hogyan lesznek láthatóvá eresztékeik, mélyebb rétegeik, amelyek ezt az illeszkedést létre hozzák. Talán nem elhibázott zenei hasonlattal élni: ahogyan egy nagy zenekar megszólal és hangzásmezőt teremt, úgy hozzák létre az itt kiállított képzőművészeti alkotások azt a látványmezőt, amelyben szabadon járhatunk, és amely akarva-akaratlanul felnyitja szemünket a képzőművészeti vizualitás meglepetéseire, csodáira.

Végül hadd soroljam fel azokat a művészeket, akik a pécsi kiállításra hozott műveikkel hozzájárulnak ahhoz, hogy mi befogadók is kiterjeszthessük látásmódunkat, és hogy az elénk táruló művészeti látványmező minél mélyebb rétegeibe

² Viktor Bicskov: *A bizánci esztétika*, Gondolat, Budapest, 1988, ford. Katona Erzsébet, 69. o.

pillanthassunk be: Böjte Horváth István szobrász, Böszörményi István szobrász, Csáki Róbert festő, Csoma Gábor festő, Józsa Pál szobrász, Kuti László szobrász, Kő Boldizsár képzőművész, Lelkes A. Gergely festő, Lelkes Márk szobrász, Lestyán Goda János szobrász, Meszlényi Molnár János szobrász, Miklya Gábor szobrász, Miksa Bálint festő, Nagy Edit festő, Nyári Zsolt szobrász, Székó Gábor szobrász, Takáts Márton grafikus-festő és Tóth Dávid szobrász.

Köszönet nekik és a kiállítás rendezőinek, és köszönet az Önök figyelméért.

Kuti László:
Jó törvény, 2012

Regionalizmus az irodalomban

Konferencia a zalaegerszegi Gébárti tónál, a Kézműves Házban

Péntek Imre,
Ambrus Lajos és
Király László
(Jobbról-balra)

A zalaegerszegi Kézműves Ház az idén ünnepli fennállásának 30. évfordulóját. Valóban, szinte csoda volt – helyi népművészek kezdeményezésére, a város összefogásával – két év alatt felépült a ma is lenyűgöző, a kézművesség dicséretét hirdető épület. Idővel műhelyek kapcsolódtak hozzá, számos szakkör, egyesület tartott itt foglalkozást, továbbképzést. Látványos alkalmi kiállítások csábították az érdeklődőket tóparti kirándulásra. A Zalai Népművészeti Egyesület ma is az ország egyik legaktívabb, legeredményesebben működő társasága. És nyitott is. Hisz égisze alatt született a Gébárti Nemzetközi Művésztelep, amelynek jó híre, szakmai megbecsültsége – országhatáron túl is – ismert, számon tartott.

Kevesebb szó esett arról, hogy a házban – ez idő tájt – irodalmi táborok is szerveződtek.

Gyakran feltűntek itt az Életünk (akkori) szerkesztői, Pete György, Ambrus Lajos, Rózsa Béla, a keszthelyi műhely képviselőjében jómagam

és Csengey Dénes, s nyaranta megjelent Major-Zala Lajos is, aki hévízi villájából látogatott el a rendezvényekre. Nagy Gáspár, az Írószövetség vidéki titkára is többször megfordult itt. A helyiek közül Pécsi Gabriella, Baranyai György, Tóth Imre, Orsós Jakab és mások, a Zalaegerszegi Írókör tagjai vettek részt az irodalmi eszmecseréken, az új művek felolvasásán. Különleges színfoltja volt az együttlétnék a lendvai költők, Szúnyogh Sándor és Bence Lajos felbukkanása. A szlovéniai magyar irodalmi életről hoztak híreket, könyvekről, kiadványokról, a muravidéki magyarságról. (Sajnos, a felsorolt nevek közül sokan hiányoznak már.)

A több éves hagyomány megszakadt.

Ennek újjáélesztésére tett kísérletet a Pannon Írók Társasága és a Muravidéki Magyar Írók Társasága, amikor az irodalmi regionalizmus kérdéseit vette górcső alá. Természetesen, nemcsak helyi alkotókkal, meghívott előadókkal. A téma elvi és történelmi keretét Gráfi Imre néprajzkutató és

Gráfik Imre,
Kaj Ádám,
Szemes Péter és
dr. Szigethy
István

Göncz László író-történész vázolták fel. Péntek Imre költő-szerkesztő a lokális témák egyetemessé való átváltozásának kérdéskörét vizsgálta. Ambrus Lajos író a tájmotívumok és helyi hagyományok világába, összefüggéseibe kalauzolt el, főként nyugat-dunántúli példákkal élve. Bence Lajos a határ menti hatásokat és kölcsönhatásokat tekintette át, a két régióbeli a folyóirat, a Muratáj és a Pannon Tükör évfolyamait áttekintve. Halász Albert költő, a hetési-göcseji folklór kiváló ismerője, a helyi néprajzi motívumokat „nyomozta” a zalai és muravidéki költők lírájában. Végül Szemes Péter esztéta az újabb kori emlékhelyek, emlékőrzés tárgyi és szellemi megnyilatkozásairól, rendezvényeiről, szoborállításairól adott kimerítő képet.

Az előadások olvashatók lesznek a Pannon Tükör későbbi számaiban.

A tábor zárásaként a résztvevők ellátogattak Rédicstre, ahol megkoszorúzták a Kossuth-díjas Utassy József költő sírhelyét, majd Alsólakoson (Szlovénia) Szúnyogh Sándor költő emléktáblájánál tisztelegtek.

A résztvevők megállapodtak abban, hogy folytatni kívánják ezt a megszakadt irodalmi hagyományt, s a Kézműves Ház gazdái pedig biztosították vendégeket, máskor is szívesen látják őket.

Göncz László
előadását tartja

Szerzőinkről

- Balazsek Dániel** (1978; Budapest) Költő, versei a Pannon Tükörben és a Muratájban jelentek meg.
- Fábián László** (1940; Budapest) Költő, prózaíró, művészeti író. Legutóbbi kötete:
- Farkas Szilárd** (1981; Kaposvár) Kritikus, a PTE BTK Filozófia Iskola hallgatója.
- Göntér Endre** festőművész (Franz Oballal), Galéria Múzeum, Lendva, 2009.
- Gráfik Imre** (1944; Szombathely) Néprajzkutató, ny. muzeológus.
- Gyimesi László** (1948; Budapest) Költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Benéz a szörny, Littera Nova Kiadó, 2010.
- Hárs György Péter** (1965; Budapest) Irodalomkutató, írásai folyóiratokban jelennek meg.
- Horváth Péter** (1951; Szeged) Próza-és drámaíró. Legutóbbi kötete: Bogárvérrel,
- Kostyál László** (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, muzeológus. Legutóbbi kötete:
- Kovács Orsolya** (1956; Pécs) Művészettörténész, egyetemi oktató, a Zsolnay-gyűjtemény gondozója.
- Lángi Péter** (1942; Keszthely) Költő, műfordító. Kötete: Késői invokáció, Pannon Tükör Könyvek, 2010.
- Lehota János** (Nagykanizsa) Irodalomtörténész, Bánk Bán-kutató.
- Markó Béla** (1951; Marosvásárhely) Költő, író, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: Boldog Sziszüphosz, Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2012.
- Máthé Andrea** (Budapest, Pécs), kötetei: Úrvesztőben (Vigilia, 2006), A könyv csábítása (L'Harmattan, 2009)
- Oláh András** (1959; Mátészalka) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: Anyagfáradtság, Hungarovox Kiadó, 2010.
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi kötete:
Hajtűkanyar, Magyar Napló Kiadó, 2012.
- Pénzes Dávid** (1984; Zalaegerszeg) Kritikus, PhD hallgató.
- Szakolczay Lajos** (1941; Budapest) Irodalomtörténész, művészeti író. Legutóbbi kötete: Sorszerűség, álom, etika – Tanulmányok, esszék, kritikák, Holnap Kiadó, 2012.
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta. Kötete: Művek felé, Pannon Tükör Könyvek, 2012.

Következő számaink tartalmából:

Imre, Petrőczy Éva, Oravecz Péter, Szalai Zsolt, Sütő Csaba András, Nyírfalvi Károly versei;
Kabdebó Tamás, Asperján György, Turbuly Lilla, Kötter Tamás, Gál Soma prózája; Pomogáts Béla,
Szakolczay Lajos, Bakonyi István, Szemes Péter tanulmánya, kritikája; összeállítás a Hevesi Sándor
Színház alapításának 30. évfordulója alkalmából; Kostyál László, Bezprémy Katalin,
Hegyeshalmi László, Péntek Imre művészeti írásai.